

PAVEL TAIBR

SVĚT 2015

© Pavel Taibr, 2015.

Kopírování či rozšiřování jen s vědomím a svolením autora – [Mct-info Jablonec nad Nisou](mailto:mctinfo@atlas.cz). Opravy a náměty na e-mail: mctinfo@atlas.cz

CÍLEM TĚTO PUBLIKACE NENÍ DOSTAT JI DO HLAV STUDENTŮ. JE TO NAOPAK!

AUTOR

SVĚT 2015

PAVEL TAIBR

Gymnázium F.X. Šaldy v Liberci

OBSAH

1 ROZDĚLENÍ SVĚTA.....	2
1.1 Fyzickogeografické dělení.....	2
1.2 Geopolitické dělení	2
1.3 Socioekonomické dělení.....	6
1.4 Mezinárodní organizace.....	9
2 AFRIKA.....	14
2.1 Úvod, velikost a poloha.....	14
2.2 Přírodní poměry.....	14
2.3 Hospodářskosociální přehled Afriky.....	18
2.4 Přehled zemí Afriky.....	24
2.5 Vybrané africké země.....	25
3 AMERIKA.....	28
3.1 Severní Amerika.....	28
3.2 Přehled zemí Severní Ameriky.....	32
3.3 Střední Amerika.....	41
3.4 Jižní Amerika.....	46
4 OCEÁNIE.....	53
4.1 Velikost a poloha.....	53
4.2 Přírodní poměry.....	53
4.3 Oblasti a státy Oceánie.....	56

Abecední seznam použitých zkratk v textu

Státy

AFG - Afghánistán	GUI - Guinea	NZL - Nový Zéland	APEC - Asijsko-tichomořská ekonomická kooperace	OSN - Organizace spojených národů
ALG - Alžírsko	GUY - Guayana	OMN - Omán	ASEAN - Sdružení zemí jihovýchodní Asie	PPP – parita kupní síly
ANG - Angola	HAI - Haiti	PAK - Pákistán	CEFTA - Středoevropská hospodářská dohoda	RZ - rozvojové země
ARG - Argentina	HKG - Hongkong	PAP - Papua	EU - Evropská unie	USD - americký dolar
ARM - Arménie	CHL - Chile	PER - Peru	FIFA - Světová fotbalová asociace	VZ - vyspělé země
AUS - Austrálie	CHN - Čína	PHI - Filipíny	FIS - Mezinárodní lyžařský svaz	WB – World Bank – Světová banka
AZE - Ázerbajdžán	IND - Indie	PRK - KLDK	FIS - Světová lyžařská federace	WTO - Světová obchodní organizace
BAN - Bangladéš	INS - Indonésie	QAT - Katar	GATT - Všeobecná dohoda o obchodu a clech	
BEN - Benin	IRN - Írán	RSA - Jižní Afrika	HNP (GNP) - hrubý národní produkt – podobně jako HDP-GDP	
BHR - Bahrajn	IRQ - Irák	RUS - Rusko	IAAF - Světová atletická asociace	
BHU - Bhútán	IZR - Izrael	RWA - Rwanda	IATA - Mezinárodní organizace leteckých přepravečů	
BLZ – Belize	JAM - Jamajka	SAL - Salvador	IOC - Mezinárodní olympijský výbor	
BOL - Bolívie	JOR - Jordánsko	SAU - Saúdská Arábie	NAFTA - Severoamerická hospodářská dohoda	
BRA - Brazílie	JPN - Japonsko	SEN - Senegal	NATO - Severoatlantská aliance	
BRU - Brunei	KAZ - Kazachstán	SIN - Singapur	OAJ - Organizace africké jednoty	
CAM - Kamerun	KEN - Keňa	SRL - Srí Lanka	OAS - Organizace amerických států	
CAN - Kanada	KHM - Kambodža	SUD - Súdán	ONZ - Organizace nezávislých států	
CAP - Kapverdy	KOR - Jižní Korea	SUR - Surinam	OOP - Organizace pro osvobození Palestíny	
CDR - Kongo (Dem.)	KOS - Kosovo	SYR - Sýrie	OPEC - Organizace zemí vyvážejících ropu	
COL – Kolumbie	KUW - Kuvajt	TAN - Tanzánie		
COS - Kostarika	KYR - Kyrgyzstán	THA - Thajsko		
CUB - Kuba	LAO - Laos	THW - Taiwan		
CYP - Kypr	LBN - Libanon	TJK - Tádžikistán		
CZE - Česká republika	LBR - Libérie	TRI - Trinidad a Tobago		
DJI - Džibutsko	LBY - Libye	TRK - Turkmenistán		
DOM - Dominikánská republika	MAC - Macao	TUN - Tunisko		
ECU - Ekvádor	MAL - Malajsie	TUR - Turecko		
EGY - Egypt	MAR - Maroko	UGA - Uganda		
ERI - Eritrea	MAU - Mauritánie	URU - Uruguay		
ESP - Španělsko	MDG - Madagaskar	UZB - Uzbekistán		
ETI - Etiopie	MEX - Mexiko	VEN - Venezuela		
FRA - Francie	MLI - Mali	VIE - Vietnam		
GAB - Gabon	MLT - Malta	YEM - Jemen		
GBR – Velká Británie	MNG - Mongolsko	ZAM - Zambie		
GER - Německo	MYA - Barma (Myanmar)	ZIM – Zimbabwe		
GHA - Ghana	NAU - Nauru			
GRO - Grónsko	NED - Nizozemsko			
GRU - Gruzie	NEP - Nepál			
GUA - Guatemala	NGR - Niger			
	NIG - Nigérie			

Ostatní zkratky:

ANC - Africký národní kongres

Pozn. U zkratk některých států není užitá mezinárodní norma ISO 3166 (a ani ČSN 0101190), vzhledem k tomu, že není obecně zažita. Např. pro Německo DEU a podobně. Pokud by čtenář některou ze zkratk v textu náhodou nenašel, jen dobře :-))

1 Rozdělení světa

Dělení světa je možné užitím celé řady metod a způsobů. V podstatě jde vždy o to stanovit (vymezit) hranici v geografickém prostředí Země. V následujících příkladech jsou užitá nejčastější hlediska pro vymeňování regionů.

1.1 Fyzickogeografické dělení

a) globální - geosférické

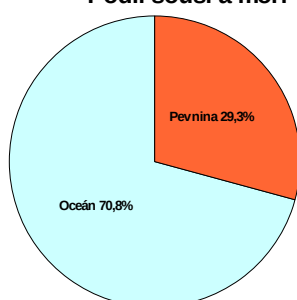
- pevniny, souše

149,409 mil km²

- oceány, moře

361,455 mil. km²

Podíl souší a moří

b) globální - kontinentální dělení

Obr. 1: Tichý oceán - Zdroj: Wikipedia

Kontinenty vznikají fyzicky od prvohor, současné rozložení je dáno kontinentální driftem, který nadále pokračuje.

c) globální - oceanické

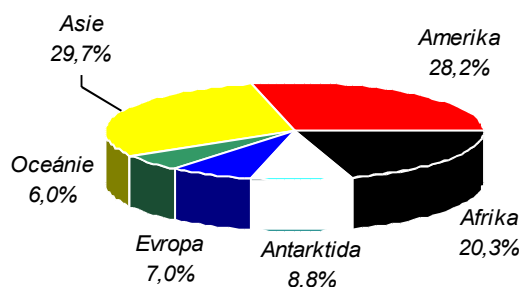
Podobně jako kontinenty se vyvíjí i rozložení vod světového oceánu.

Oceán	Velikost v mil. km ²
Tichý - Pacifik	179,7
Atlantský - Atlantik	94,2
Indický	76,2
Arktický- Severní ledový	11,4

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Poznámka: V některých pramenech existuje i „pátý“, tzv. Jižní oceán.

Podíly kontinentů v rozloze

Kontinent	Rozloha v tis. km ²
Asie	44 413
Amerika	42 091 (24 247 tis km ² Severní, 17 844 tis. km ² Jižní)
Afrika	30 329
Antarktida	13 209 (bez šelfového ledu)
Evropa	10 382
Oceánie	8 910

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

1.2 Geopolitické dělení

a) kontinentální - dělení jednotlivých světadílů.

Hranice mezi některými oblastmi kontinentů bývá neurčitá a často se v médiích u různých autorů překrývá. Následující rozdělení je tak jeden z možných návrhů či zvyků v dělení kontinentů.

1.2.1 Regionální dělení v kontinentech

Toto dělení není jednotné. V médiích je často užíváno jinak. V našem dělení jsou užitá hlediska nejen politická (jsou dodrženy fyzické kontinenty).

Asie - Blízký východ (zahrnuje státy - Turecko, Kypr, Sýrie, Jordánsko, Libanon a Izrael), **Střední východ** (Irák, Írán, Saúdská Arábie, Omán, Jemen, Kuvajt, Katar, Bahrajn, Spojené arabské emiráty), **Zakavkazsko** (Gruzie, Arménie, Ázerbajdžán), **Jižní Asie** (Pákistán, Afghánistán, Nepál, Bhútán, Indie, Bangladéš, Srí Lanka, Maledivy), **Střední Asie** (Kazachstán, Turkmenistán, Uzbekistán, Kyrgyzstán a Tádžikistán), **Jihovýchodní Asie** (Barma-Myanmar, Thajsko, Malajsie, Singapur, Indonésie, Kambodža, Laos, Vietnam, Brunej, Filipíny), **Východní Asie** (Čína, Japonsko, Mongolsko, Korea, Korejská lidová republika, Taiwan), **Sibiř a Dálný východ**.

Evropa - Západní (Británie, Irsko, Francie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko), **Střední** (Německo, Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Rakousko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Litevsko a Lotyšsko), **Jižní** (Portugalsko, Španělsko, Andorra, Monako, Malta, San Marino, Vatikán, Itálie), **Severní** (Island, Norsko, Švédsko, Finsko, Dánsko, Estonsko), **Východní** (Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko), **Jihovýchodní** (Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Kosovo, Černá Hora, Albánie, Makedonie, Řecko, Rumunsko, Bulharsko).

Amerika - Severní (USA, CAN), **Latinská** (Střední - Kontinentální a Karibská, Jižní).

Afrika - Severní, Země Guinejského zálivu, Střední (centrální), Východní, Jižní.

Oceánie - Austrálie, Oceánie (Melanésie, Mikronésie, Polynésie).

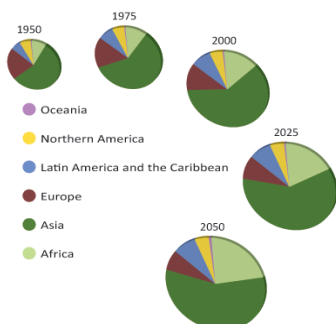

Navrhněte a odůvodněte jiné rozdělení v kontinentech.

Světová banka užívá následující klasifikaci zemí. Viz [odkaz](#).

Kontinent	Počet obyvatel v mil. (2015)	
Asie	4 360	
Afrika	1 150	
Amerika	1 000	575 Severní, 425 Jižní
Evropa	740	
Oceánie	40	
Antarktida	0	
Svět celkem	7 290	

Zdroj: Geohive.com

b) vnitrostátní

Každý stát si vytváří vlastní regionální strukturu, tzv. administrativní či státoprávní uspořádání. To má hlavně přírodní, historické, národnostní a i ekonomické kořeny. Slouží k

rozmištění orgánů státní moci a **správy**.

Obr. 2: NUTS II Zdroj: www.nuov.cz

Existuje několik článků těchto administrativních celků, nejčastěji jsou to obec, okres, kraj či země.

Méně než obec je ještě **katastrální území**.

Obr. 3: Rakousko - Zdroj: adilo.at

V Evropské unii se ujalo označení **NUTS** 1-5 (La nomenclature des unités territoriales), kdy vyšší číslo

znamená nižší úroveň regionu. Nejčastěji se užívá NUTS - 2 pro statistické výpočty úrovně těchto regionů vzhledem k dotacím z prostředků EU.

Názvy vnitřních celků států jsou často vztaženy k hlavnímu městu dané oblasti (Polsko) nebo vznikly historicky (Německo).

Obecné názvy jsou často „tradiční“ v daném jazyce, např. v Polsku - vojvodství, v Británii - hrabství (shire), v Maďarsku - župy (megye), ve Francii - depártement a pod.

1.2.2 Základní územní celky

Základní politickou a mocenskou organizací je **stát**. Stát je politické uspořádání společnosti, které má monopol na legální a legitimní užití fyzické moci, ustanovování zákonů a prosazování práva.

Státy jsou dnes ve světě nejčastěji budovány na **národnostním principu** (je to dáno historicky). Národní státy mají spíše exkluzivní povahu. Do budoucna se budou více prosazovat **smluvní** (inkluzivní) státy - společenskoekonomické integrace (USA, EU). K počátku roku 2014 je ve světě přes 220 státních útvarů, z nich je 195 samostatných (viz tabulka na str. 4).

Nejstarším státem v dnešních hranicích je **San Marino** (301 n. l.). Poslední nové státy vznikají rozpadem federace Srbska a Černé Hory počátkem června 2006 a nověji Kosovo (2008). Nejnovějším státem je africký Jižní Súdán (2011).

Státní území je část povrchu, vod a prostoru (nad i pod nimi), která podléhá svrchovanosti určitého státu.

Svrchovanosti podléhají i dopravní prostředky nesoucí výsostné státní znaky (např. lodi nebo letadla), také potrubí či podmořské kabely.

Nezávislé státy na jednotlivých kontinentech - 2015	
Kontinent	Počet států
Afrika	54
Asie	47
Evropa	45
Amerika	35
Oceánie	14
Antarktis	0
Celkem	195

Zdroj: Velký atlas, Kartografie, aktualizováno

Pozn. Pokud bychom počítali mezi nezávislé i Taiwan bude mít Asie 48 nezávislých států a celkově jich bude 196.

V Evropě je vytvářena současná struktura státního uspořádání po třicetileté válce po tzv. Westfálském míru z roku 1648.

Obr. 4: Foto autor.

Státy jsou rozděleny **státními hranicemi**. Hranice mohou být **přirozené** (vodní toky, hřebeny hor, ale různá etnika) případně **umělé** (na základě mezinárodních dohod). Nejstarší současnou hranicí je hranice mezi Španělskem a Portugalskem z roku 1297).

Státní hranice jsou na souši vytyčeny **hraničními mezníky** (kameny) – pokud je to možné. Jsou to pevně zapuštěné kamenné čtyřhranné kvádry, které nesou označení hraniční linie (nahore), registrační čísla (na boku) a zkratky států, které dělí (u České republiky je to „C“).

Někde mohou mít hranice velmi zvláštní průběh a rozdělují i jednotlivé domy – Baarle-Hertog (38 belgických enkláv uvnitř nizozemské obce).

Státy s nejdelšími hranicemi - suchozemskými	
Stát	Délka hranic v km
Čína	22 117
Rusko	20 017
Brazílie	14 691
Indie	14 103
USA	12 034
Kazachstán	12 012
Kongo, Dem.	10 730
Argentina	9 665

Zdroj: CIA World Factbook.

Hranice mohou být fyzicky **pevninské** (suchozemské, říční), **mořské** (hranice výsotných vod) a **vzdušné**. Nejdelší suchozemské hranice na světě má Čína (viz tabulka). Nejdelší hranice dvou států je mezi USA a Kanadou (8893km).

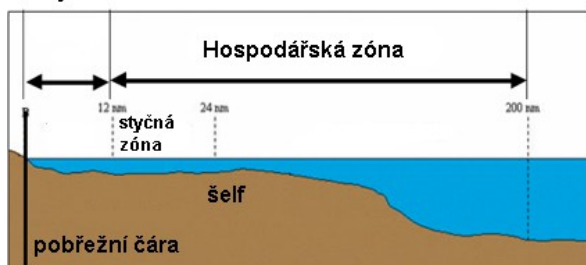
Jsou lepší dlouhé nebo naopak krátké hranice?

Státy s nejdelším pobřežím			
Země	Délka pobřeží v tis. km	Země	Délka pobřeží v tis. km
Kanada	202,1	Japonsko	29,8
Indonésie	54,7	Austrálie	25,8
Grónsko	44,1	Norsko	25,1
Rusko	37,7	USA	19,9
Filipíny	36,3	Nový Zéland	15,1

Zdroj: Wikipedia

Výsotné vody se jako pobřežní pásmo objevují koncem 17. století, tehdy ve třímílovém pásmu od pobřeží. Od roku 1982 platí tzv. Úmluva o mořském právu, která upravuje **12mílové pásmo** výsotných vod a 200mílové hospodářské pásmo (státy se často prou o holá skaliska právě z těchto důvodů, viz. Japonský ostrov Okino Tori Shima). Do těchto pásem dnes patří téměř 1/3 světového oceánu.

Výsotné vody

Mapa 1: Pobřežní vody

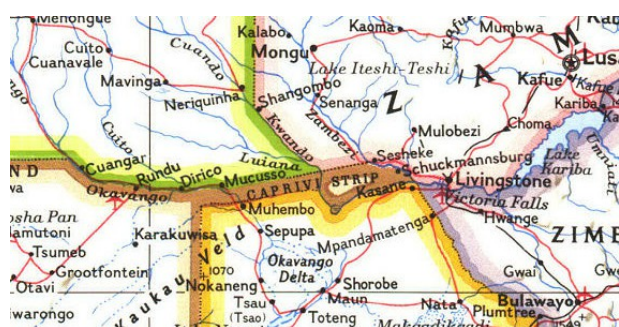
V **mezinárodních vodách** je možný svobodný pohyb a obchod. Dno moří je pod ochranou do 24 mil (např. vraky lodí) - viz konvence XV. OSN – Mořské právo. Státy s členitým pobřežím (souostroví a fjordy) vymezují též vnitřní vody.

Některé státy užívají až 200 mílového pásma výsotných vod (Sierra Leone, Libérie, Benin, Kongo, Somálsko, Salvador, Nikaragua, Ekvádor, a Peru). Filipíny a Kamerun mají 100 mílové vody a Sýrie 35

mílové. Největším státem, který je obklopen mořem (jen) je Austrálie.

Otázka pobřežních vod je stále aktuálnější vzhledem k využití šelfu (příp. kontinentálního svahu) – hlavně rybolov a těžba surovin.

Státy se svým přístupem k moři dělí na **přímorské** a **suchozemské** (anglicky landlocked). Tzv. „totálně“ suchozemské státy jsou na světě pouze dva: Lichtenštejnsko a Uzbekistán (sousedí jen se suchozemskými státy). Čtyřicet tři státy jsou vnitrozemské. Uzavřené bývají často tzv. **enklávy** – oddělená území jednoho státu uvnitř (i na okraji jiného), např. Ceuta, Melilla (v Maroku) nebo ománská Madha v UAE.

Obr. 5: Čtyřmezí Zdroj: vidiani.com

Na styku více hranic vzniká **trojmezí** (též trojzemí, např. u Hrádku nad Nisou a Žitavy nebo u Hrčavy a pod.). Existuje i jediné mezinárodní **čtyřmezí**, na styku hranic nezávislých zemí - Zambie, Zimbabwe, Botswany a Namíbie v Africe. U vnitřních hranic (např. USA) není tento jev zase tak vzácný.

Poměr mezi skutečnou a ideální délkou hranic (kruhových) se nazývá **Wagnerův index**. Jeho výše má i strategickou hodnotu (čím vyšší tím je to méně příznivé). Vysoký Wagnerův index mají země jako Norsko, Chile či Itálie.

Jaký Wágnerův index má ČR?

Průchodnost státních hranic závisí na dvoustranných i mezinárodních dohodách mezi státy. Např. v zemích EU platí tzv. **Schengenská dohoda** o volném pohybu (nejsou v ní Británie a Irsko, zatímco Norsko a Island jako nečlenské země ano). Úředně se dají státní hranice přecházet pouze na místech k tomu určených – **hraničních přechodech**. Odbavení na hraničním přechodu provádí policie a celní správa. Mezi některými státy jsou hranice neprodyšně uzavřeny – např. Severní a Jižní Korea (dříve mezi Československem a Německem či Rakouskem).

Největší státy světa - 2014			
Rozloha	Počet obyvatel		
Stát	v tis. km ²	stát	mil. obyv.
Rusko	17 075	Čína	1 391
Kanada	9 970	Indie	1 263
Čína	9 598	USA	322
USA	9 364	Indonésie	252
Brazílie	8 547	Brazílie	201
Austrálie	7 682	Pákistán	184
Indie	3 288	Nigérie	177
Argentina	2 780	Bangladéš	158
Kazachstán	2 717	Rusko	142
Alžírsko	2 382	Japonsko	127

Zdroj: Kartografie, Praha a GeoHive.

Pozn. Rozloha v tabulce obsahuje i vnitřní vodní plochy. Bez nich by druhou největší zemí byla Čína (9 326 tis.), Kanada by byla třetí (9 221 tis.).

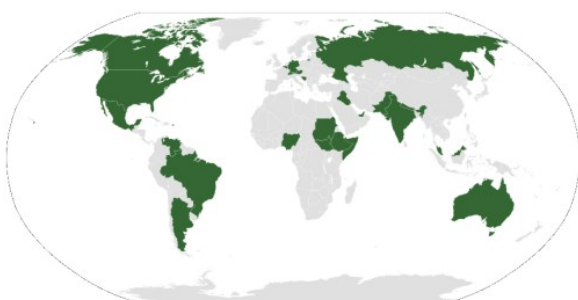
Naopak nejmenší státy světa mají rozměry několika desítek hektarů: Vatikán – 0,44 km², Monako – 1,95, Nauru 21.

Celková délka hranic všech států světa dosahuje 250,5 tis. km. K tomu je nutno připočíst 356 tis. km pobřeží.

1.2.3 Ústavní dělení

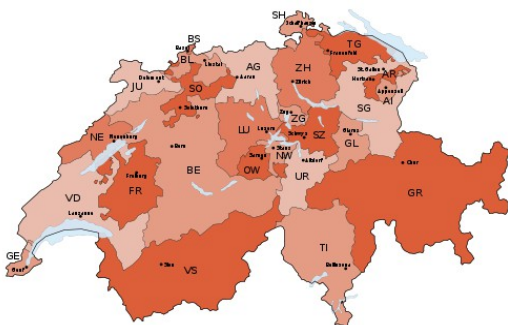
Státy mohou existovat i bez základní právní normy - **ústavy**, ale většina zemí ji má. V ústavě bývá zakotveno základní uspořádání státu jako např.:

a) unitární státy - mají jeden zákonodárný orgán (složený i ze dvou částí) a jeden výkonný vládní orgán (např. Polsko, Maďarsko, Česká republika).

Obr. 6: Federace Zdroj: Wikipedia

b) unijní státy - nazývají se federace, dělí se na spolkové země, provincie a pod. Ve světě je dnes (srpen 2012) 22 federací (Belgie, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Černá Hora, Německo, Rakousko, Švýcarsko, Rusko, Indie, Malajsie, Barma, Pákistán, Spojené Arabské Emiráty, Republika Jižní Afrika, Komory, Nigérie, Brazílie, Kanada, USA, Mexiko, Venezuela, Austrálie, Federativní státy Mikronésie).

Obr. 7: Kantony Zdroj: Wikipedia

Několik samostatných států vytváří tzv. **konfederace** - volná sdružení, např. Bosna a Hercegovina, dříve SNS (některé země bývalého Sovětského Svazu) nebo v minulosti Rakousko-Uhersko. Konfederací je již dnes v řadě faktorů Evropská Unie (po zavedení Eura).

1.2.4 Státní zřízení

Státní zřízení je forma uspořádání státu. Státní zřízení rozhoduje např. o charakteru hlavy státu a hlavní politické osobnosti země.

1.2.4.1 Monarchie

- **konstituční** - v těchto monarchiích existuje parlament a vláda. Hlavou státu je panovník a hlavní politickou osobností bývá ministerský předseda. (i federace jako např. Belgie, Malajsie).
- **absolutní** - panovník má neomezenou moc (Saúdská Arábie, Brunei, panovník většinou netrpí existenci politických stran, pokud ano, nemají žádné pravomoci).

Obr. 8: Hassanal Bolkiah - absolutní vládce Zdroj: luxmillionaire.com

Forma monarchie je různá. V Evropě jsou častá království (Británie, Španělsko) a knížectví (Monako), jinde sultanáty (Malajsie, Brunei) či emiráty (UAE) a pod.

Zvláštními monarchiemi jsou **dominia** - bývalá závislá území, kde oficiální hlavou státu nadále zůstává představitel bývalé metropole (Kanada, Austrálie, britská královna je tak hlavou státu celé řady zemí Britského společenství).

Obr. 9: Elizabeth II. Zdroj: monrocentral.org

Dnes je ve světě 29 monarchií (12 - Evropa, 13 - Asie, 3 - Afrika, 1 - Oceánie) a 15 dominií Britského společenství (2012).

1.2.4.2 Republiky

- **parlamentní** - pravomoci prezidenta jsou velmi omezené, hlavní politickou osobností bývá předseda vlády (Česká republika, Itálie).
- **parlamentně-prezidentské** - prezident má poměrně značné pravomoci, je hlavní politickou osobností v zemi (Francie, Rusko)
- **prezidentské** - prezident předsedá vládě, je hlavní politickou osobností (USA, Mexiko).

Ve federativních republikách může docházet k dělbě zákonodárné moci, jednotlivé státy si mohou vytvářet různé zákony (USA).

1.2.4.3 Závislá území

Míra závislosti je dána bilaterálními úmluvami, případně jinými závazky.

- **kolonie** – historická dobytá území, dnes na jiném právním statutu (na základě mezistátní-bilaterální smlouvy, Gibraltar - britská)
- **zámořská území, přidružená území** (nejčastěji dána referendem, Nová Kaledonie - francouzská, Portoriko – USA, obyvatelům těchto území často vyhovuje „přidružení“ k metropolím finanční dotace)
- **protektoráty** - (vojensky získaná území, Severní Kypr - Tureckem, Západní Sahara - Marokem).

Zvláštními státy jsou tzv. „soukromé státy“. Např. Sealand, který existuje v pevnosti Rouhs Tower (u jihoanglického města Felixtown). Jejich význam spočívá v prodeji suvenýrů těchto imaginárních států (pasy, vlajky, znaky a pod.).

1.2.5 Míra svobody

Cílem většiny lidí žijících spolu v jedné zemi je **demokracie** a vytvoření spravedlivé liberální (svobodné) společnosti, právního státu.

Diktatury - ve státě se projevuje vedoucí úloha jedné strany nebo osoby, jsou to autokratické režimy.

- **komunistické** (Kuba, Severní Korea, Čína)
- **fašistické** (v minulosti Španělsko, Itálie), též nacistická v Německu (1933-45)
- **islámské** (dříve Irák, dnes Írán)
- **vojenské** - vojenské junty (Barma, dříve Chile nebo Paraguay). Po převratu v r. 1999 i Pákistán.

Obr. 10: Spolkový sněm Zdroj: n24.de

Demokracie – lidé se mohou podílet přímo, či prostřednictvím svých zástupců na řízení země. Poslance, senátory volí lidé ve svobodných volbách. Volební právo mívají lidé většinou od od 18 let a účast ve volbách je až na výjimky dobrovolná (ne však všude – např. v Belgii nebo Austrálii tomu tak není). Ortodoxní islámské státy upírají volební právo ženám.

Formy demokracií:

- **národní jednoty** (rozvojové země vytvářející demokratický systém) – přechodný systém, který má zemi dovést k parlamentní demokracii

▪ parlamentní

Důležitou zárukou (ne nutnou) demokracie je **ústava**, základní právní kodex (ne všechny demokratické státy však ústavu mají).

S mírou svobody často souvisí i velikost armád (např. Severní Korea). Některé demokratické státy si však budují velké armády jsou-li diktaturou (či svým okolím) ohrožovány (např. Izrael).

1.3 Socioekonomické dělení

Regiony či státy je možno vyčleňovat na základě celé řady sociálně-ekonomických ukazatelů.

1.3.1 Globální

Nejjednodušším způsobem se globálně svět dělí na vyspělý a rozvojový.

Regionálně se vytváří tzv. **jádrové oblasti**. To je vyspělý svět a hybná síla současného ekonomického rozvoje. Jádrové oblasti se dělí na tři **ekonomická centra**:

- americké
- evropské
- východoasijské

V těchto centrech se soustřeďují hlavní aktivity, vznikají moderních technologií, sídlí tu hlavní vědecké kapacity. Je tu nejvyspělejší infrastruktura a tyto oblasti ovlivňují celý svět. Z center vycházejí rozvojové osy.

Obr. 11: Jak rozdělit svět? Zdroj: wordpress.com

Tzv. druhý svět - rozvojové země vytváří tzv. **periferní (okrajové) oblasti**.

Jiné globální dělení vyčleňuje bohatý sever a chudý jih.

Souhlasíte s tímto dělením a s postavením ČR (viz obrázky)?

1.3.2 Hospodářské řízení státu

Svoboda ekonomiky je důležitou podmínkou normálního rozvoje.

- **tržní ekonomiky** (USA) - tyto ekonomiky nejsou dnes stoprocentně svobodné. Stát si vždy ponechává nástroje jak domácí ekonomiku ovlivňovat.
- **centrálně plánované** - vliv jedné politické strany (případně osoby) na rozvoj ekonomiky (Kuba, Severní Korea). Jedná se o nesvobodné země, kde se hospodářství vyvíjí nestandardně.

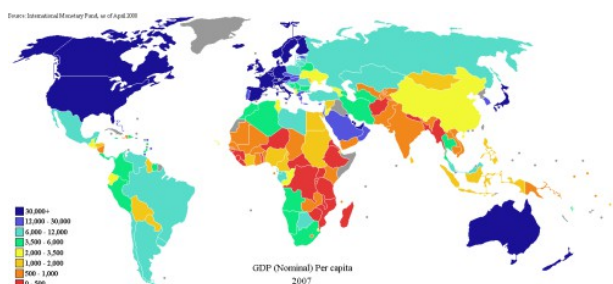
- **transformační ekonomiky** - tranzitivní země, v těchto zemích probíhá proces přeměny plánovaných a netržních ekonomik na tržní a konkurenční prostředí (Zakavkazské státy, Bulharsko, Rumunsko).

1.3.3 Hospodářská úroveň

Pro hospodářské porovnávání jednotlivých zemí existuje celá řada hledisek. OSN a Světová banka řadí státy světa do následujících čtyř skupin:

- **vyspělé země** (USA, Německo, Švýcarsko)
- **středně vyspělé země** (Česká republika, Mexiko, Turecko)
- **rozvojové země** (Surinam, Kenja, Filipíny)
- **nejméně rozvinuté země světa** - jsou to **zaostalé země**, dnes je to asi 50 zemí (např. Bangladěš, Laos, Haiti, Somálsko a další).

Hranice mezi těmito skupinami leží na úrovni 12615, 4085 a 1035 USD (HDP kurzovní/obyv, 2013). Viz poslední odstavec této kapitoly.

Obr. 12: HDP na obyvatele Zdroj: econguru.com

Vyspělost země se však všeobecně hodnotí komplexem ekonomických a sociálních ukazatelů

- **HDP** - hrubý domácí produkt na 1 obyv. ve směnném kurzu vůči USD.
- **výše reálných mezd** - v nejvyspělejších zemích světa se výše hodinových reálných mezd pohybují ve výši kolem 10-25 USD. V nejméně vyspělých zemích je to kolem 10-20 centů.
- **míra inflace** v zemi - vysoká inflace znehodnocuje kapitál, mzdy a vklady. Nejvyspělejší státy světa mají inflaci kolem 1% za rok. Naopak rozvojové země trpí vyšší inflací.
- **investiční rizika** - přístupnost a spolehlivost vůči zahraničním investorům je znakem vyspělé země.
- **míra zadluženosti** - velké zahraniční dluhy (vůči mezinárodním bankám) nejsou dobrou vizitkou vyspělé země. Dluhy vnější jsou přitom hodnoceny jako závažnější než dluhy vnitřní.
- **hodnocení tzv. ratingu** (kvality) bank a pod. - velké finanční a burzovní centra vypracovávají každoročně hodnocení hospodářství. Dobrý rating (u vyspělé země) bývá označován písmeny A, slabší písmenem B nebo dokonce C.
- **struktura a poměr obchodu** - míra vývozu strojírenských výrobků či složitých technologií, míra zhodnocení surovin v obchodu je výrazem vyspělosti. Naopak velký vývoz surovin je typický pro rozvojové země.
- **zdravotní stav** a věk dožití populace - dobrý zdravotní stav a vysoký průměrný věk dožití

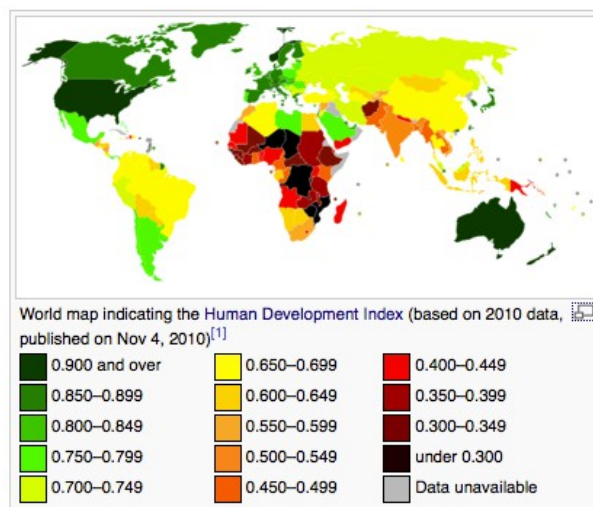
obyvatelstva je znakem vyspělého státu. Nejvyšší hodnoty u vyspělých zemí přesahují u žen i mužů 80 let. V rozvojových zemích klesá průměrný věk pod 50 let. Příčina úmrtí jako je hlad a infekční choroby jsou znaky rozvojových zemí.

- **míra negramotnosti** - rozvojové a málo vyspělé země mají vysokou negramotnost. V některých zemích dosahuje negramotnost až 50%, u žen bývá vyšší.

Obr. 13: Žijí s problémy? Zdroj: willgoto.com

Významný indikátor vyspělosti států je **Human Development Index** (Index lidského rozvoje), který každoročně vydává OSN ve své zprávě (Human Development Report).

Obr. 14: HDI 2010 Zdroj: wordpress.com

Tento HDI indikátor se vypočítává ze tří kategorií:

- **lidské zdraví** (průměrná délka života, novorozenecká a kojenecká úmrtnost a jiné)
- **úroveň vzdělanosti** (gramotnost, návštěvnost různých stupňů škol a j.)
- **hmotná životní úroveň** (HDP/obyv. v paritě kupní síly).

Světová banka používá k hospodářskému srovnávání států světa **WDI index** který obsahuje na 550 indikátorů. V databázi Světové banky je 208 zemí.

Podle její klasifikace zemí světa existují čtyři skupiny (červenec 2013):

- **high income** (vysoký důchod) – GNI je větší než 12 615 USD/obyv. – 66 zemí
- **upper-middle** (střední důchod) – 4085-12 615 USD/obyv. 46 zemí –
- **lower-middle** (středně nízký důchod) – 1195-4085 USD/obyv. – 55 zemí
- **low- income** (nízký důchod) – pod 1036 USD/obyv. - zbytek (přes 40 zemí)

Domácí produkt na obyvatele je v této klasifikaci kurzovní, a proto dochází ke změnám (změny kurzu dolaru). Více na stránkách [Světové banky](#).

1.4 Mezinárodní organizace

Se vznikem států, světové ekonomiky a globalizací vznikají i četná **mezinárodní uskupení**. Sdružování přináší členským státům řadu výhod, ale i závazků.

Obr. 15: Britské společenství Zdroj: Wikipedia

Podle povahy jednotlivých uskupení dělíme mezinárodní organizace na:

- **globální** - OSN(UN), Britské společenství (Commonwealth of Nations, 52 čl. zemí), OECD, Islámská konference (55 států). Tato uskupení sdružují státy na vícero kontinentech a mají všeobecný (komplexní) charakter.
- **politické** – AU, OAS, ONZ, Rada Evropy. Tyto organizace najdeme většinou na jednotlivých kontinentech a mají vesměs politické cíle.

Obr. 16: OPEC Zdroj: ingema.net

- **hospodářské - globální** - WTO Světová obchodní organizace, World Bank, Mezinárodní měnový fond a další. Vznikají v procesu globalizace světové ekonomiky. Patří sem i skupiny „G“. Např. G24, která byla založena v Limě v roce 1972, aby prezentovala zájmy rozvojových zemí při jednání o mezinárodních měnových záležitostech; G10, která byla založena v roce 1962 ve spojitosti s poskytováním finančních zdrojů Mezinárodního měnového fondu a Světové banky; G7, jejímiž členy jsou zástupci nejrozvinutějších průmyslových zemí světa - Kanady, Francie, Německa, Itálie, Japonska, Spojeného království a Spojených států (části jednání se v posledních letech účastní i Rusko).
- **hospodářské - regionální** - EU, APEC, ASEAN, NAFTA. Budují se za účelem vytváření společného trhu (a výhod) v rámci jednoho kontinentu, často jako protiváha jiných hospodářských organizací.
- **hospodářské - odvětvové** - OPEC, IATA, IAEA (Mez. Agentura pro atomovou energii). Jsou to organizace určitého podnikatelského charakteru (svazy výrovců, dopravců a pod.).
- **vojenské** - NATO. Mají za cíl kolektivní obranu určité oblasti, případně nápravu bezpráví.

- **sportovní a kulturní** - IOC (MOV), IAAF, FIFA, UEFA, FIS a pod. Sdružují mnoho zájmových i podnikatelských organizací v oblasti kultury a sportu.

Kterých mezinárodních organizací je členem ČR?

1.4.1 Charakteristika některých důležitých mezinárodních organizací

1.4.1.1 OSN - Organizace spojených národů - UN - United Nations

Vzniká dne 24.10.1945 podpisem Charty OSN v San Franciscu.

Sdružuje **193 členských států** (leden 2014). Posledními přijatými členy byli v roce 2002 Švýcarsko a Východní Timor, v roce 2006 Černá Hora (Srbsko se stalo nástupnickou zemí Jugoslávie) a v roce 2011 Jižní Súdán.

Generálního tajemníka Kofi Annan z Ghany nahradil 1.1. 2007 Korejec Pan Ki Mun.

Obr. 17: Pan Ki Mun Zdroj: metro.co.uk

Cílem OSN je trvalý mír, přátelské vztahy mezi národy, hospodářská spolupráce, humanitární program, podpora lidských práv a svobod a všeobecný rozvoj zemí světa.

OSN má **šest hlavních orgánů**: Valné shromáždění, Radu bezpečnosti, Hospodářská a sociální rada, Poručenská rada, Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát.

Obr. 18: Budova OSN Zdroj: neac.eu

Stálými členy Rady bezpečnosti jsou Čína, Francie, Ruská federace, Spojené státy americké a Velká Británie. 10 nestálých členů Nestálí členové se mění po dvou letech

Ekonomická a sociální rada má 54 členů, volených na tříleté období Valným shromážděním. Funkční období členského státu končí 31. prosince roku, který je uveden v závorce za jménem příslušné země.

Poručenská rada má 5 členů: Čína, Francie, Ruská federace, Velká Británie a USA. Rada formálně ukončila svou činnost 1. listopadu 1994, kdy se nezávislým státem a členem OSN stalo Palau, poslední území pod správou OSN. Rezolucí, která byla ten den přijata, pozměnila Rada svůj jednací řád v tom smyslu, že se nebude scházet každoročně, ale jen podle potřeby, když si to situace vyžádá. O svolání může rozhodnout předseda Rady nebo pokud si to vyžádá většina členů Poručenské rady, Valného shromáždění nebo Rady bezpečnosti.

Mezinárodní soudní dvůr má 15 členů volených Valným shromážděním a Radou bezpečnosti. Soudci jsou voleni na devítileté období.

Součástí OSN je celá řada vládních i nevládních organizací.

Česká republika byla přijata v roce 1993, Československo bylo zakládajícím členem.

Organizace přidružené k OSN (některé):

IBE - International Bureau of Education - Mezinárodní vzdělávací výbor.

UNICEF - UN Children Fund - Dětský fond.

UNCTAD - UN Conference on Trade and Development - Konference o obchodu a rozvoji.

UNESCO - UN Educational Scientific and Cultural Organisation - Organizace pro vzdělání vědu a kulturu (sídlo Paříž). Do roku 2003 se financování neúčastily USA.

FAO - Food and Agrocultural Organisation - Organizace pro výživu a zemědělství (sídlo Řím).

WHO - World Health Organisation - Světová zdravotnická organizace.

1.4.1.2 NATO - Organizace Severoatlantické smlouvy - Northatlantic Treaty Organization

Vzniká 4. dubna 1949 ve Washingtonu. Cílem je zabezpečení svobody sdružených zemí prostřednictvím politické solidarity a odpovídající vojenské síly k odvrácení všech forem agrese.

Členskými státy jsou USA, Kanada, Dánsko, Belgie, Německo, Řecko, Španělsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Portugalsko, Británie, Francie, Island, Norsko a Turecko. Od března 1999 také Česká republika, Maďarsko a Polsko. V roce 2004 přistupují Slovinsko, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko, Litevsko, Lotyšsko a Estonsko

Efektivita NATO je postavena na principu **kolektivní obrany** členských zemí, který zabraňuje napadení kterékoli členské země ve smluvním prostoru Aliance

Nejvyšším orgánem je **Severoatlantická rada** - Rada NATO, má výkonnou a rozhodovací moc. Rozhodování Rady je výsledkem konsenzu (všeobecné shody) všech členských zemí. Sídlem je Brusel v Belgii. Generálním sekretářem je od roku 2014 Nor Jens Stoltenberg, na snímku.

Významný summit zemí NATO se konal v listopadu 2002 v Praze. Jednalo se především o rozšíření NATO o nové členy (Slovinsko, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko, Litevsko, Lotyšsko a Estonsko), o nových vztazích, schopnostech a hrozbách ve světě. Zásadními body bylo mimo jiné i vytvoření Sil rychlého nasazení – NRF (asi 20 tis. mužů) a Pražský schopnostní závazek (principy zdokonalení obrany členských zemí).

Dnes je v NATO celkem 28 zemí (říjen 2014) - [zde](#).

1.4.1.3 WBG - Skupina světové banky - World Bank Group

Organizace byla založena v roce 1944, má 188 členských států (září 2013 - IBRD).

Skupina WBG se skládá s pěti úzce spjatých institucí:

- Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD) - **Světová banka** - poskytuje úvěry a pomoc na rozvoj středně vyspělých a úvěruschopných rozvojových zemí.
- Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) - snaží se o snižování chudoby ve světě, především u nejchudších zemí světa.
- Mezinárodní finanční korporace (IFC) - investiční činnost a poradenská činnost (vládám a podnikové sféře).
- Multilaterální agentura pro investiční záruky (MIGA) - podporuje zahraniční investice v rozvojových zemích (garancemi).

Obr. 19: Budova WB ve Washingtonu Zdroj: wordpress.com

- Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID) - řeší spory v oblasti investic mezi investory a hostitelskými zeměmi.

Hlavními orgány WBG je Rada guvernérů (dle členských zemí) a Rada ředitelů (hlavní výkonný orgán, má 19 volených ředitelů a 5 ředitelů z USA, GBR, FRA, GER a JAP)

1.4.1.4 IMF - Mezinárodní měnový fond - International Monetary Fund

Založen byl v roce 1944, má 188 členů (leden 2013). Cílem IMF je napomáhání mezinárodní měnové spolupráce, usnadňování vyrovnaného světového obchodu. Má podporovat stabilitu směnných kurzů, provádí dohled nad finančními systémy členských států.

K těmto cílům získává od členských států podle předem stanovených kvót. Základní kapitál má dnes hodnotu kolem 180 mld USD.

Mezi základní orgány patří Rada guvernérů (dle členských zemí), Výkonná rada (hlavní orgán, má 24 volených výkonných ředitelů), Mezinárodní finanční a měnový výbor, Výbor pro rozvoj (ministři financí a guvernéri centrálních bank).

Sídlem je Washington.

1.4.1.5 OPEC - Organizace zemí vyvážejících ropu - Organisation of Petrol Exporting Countries

Vzniká v r. 1960, sdružuje 12 států (původně 13, ALG, IRQ., IRN, QAT, KUW, LBY, NIG, SAU, SAE, VEN, ECU - vystoupil Gabon a Indonésie).

Hlavní funkcí je kontrola nad těžbou ropy - denními kvótami a ovlivňování cen ropy na světovém trhu.

Organizace těží 40% celosvětové produkce ropy a členské země mají 3/4 světových zásob ropy.

Sídlem je Vídeň.

1.4.1.6 APEC - Asia-Pacific Economic Cooperation - Rada pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří

Vzniká v roce 1989, sdružuje 21 zemí (leden 2013 - AUS, BRU, CHN, PHI, HKG, INS, JAP, KOR, CAN, MAL, MEX, NZL, PAP, SIN, THA, THW, USA, CHL, VIE, RUS, PER).

Tichomořský prostor je jeden z nejbouřlivěji se rozvíjejících regionů 80. a 90. let, žije zde 40% populace připadá na něj 45% světového obchodu.

Přijímaná rozhodnutí APEC nejsou pro členy závazná (na rozdíl od EU), zájem o členství má i Indie.

Sekretariát sídlí v Singapore.

1.4.1.7 EFTA (ESVO) – European Free Trade Association – Evropské sdružení volného obchodu

Organizaci založily země, které nebyly v roce 1960 v Evropském hospodářském společenství: Norsko, Island, lichtenštejsko a Švýcarsko.

Cílem organizace byl a je volný pohyb zboží. Od 70. let má tato organizace obchodní dohody s EHS a dnes i s EU.

Sídlem je Ženeva.

Dnes jsou členy organizace Norsko, Švýcarsko, Island a Lichtenštejsko.

1.4.2 EU - Evropská unie

Zárodky organizace vznikají v roce 1951 (18. dubna) v Evropském sdružení uhlí a oceli (Francie, Německo, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko) někdy nazývané Montánní unií.

Myšlenkový základ pochází od Francouzů Roberta Schumanna a Jeana Monneta.

V roce 1957 vzniká Evropské společenství pro atomovou energii - **Euroatom** a o něco později Evropské hospodářské společenství (Římskými smlouvami, podpis dříve a ratifikace 1.1.1958), zakládajícími členy byli: Belgie, Německo, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko. V roce 1965 slučovací smlouvou vzniká **Evropské společenství**. V roce 1973 se připojují Británie, Irsko a Dánsko. Řecko se připojuje v r. 1981. V roce 1986 pak Španělsko a Portugalsko.

Velmi důležitou schůzkou se stal **Maastricht** (konal se od prosince 1991 do února 1992). Cílem této schůzky bylo pokročit v reformách ES a dosáhnout hlavního cíle - vytvoření Evropské unie.

V roce 1995 přistupují Rakousko, Švédsko a Finsko. Rok 2004 znamenal největší rozšíření – 10 zemí (i Česká republika). Poté přistoupili ještě tři země – poslední v červenci 2013 Chorvatsko.

Dnes EU (září 2014) sdružuje 28 zemí.

Předseda komise EU je Portugalec José Barroso (na snímku). Sídlem je Brusel.

Cíle EU

- společná zahraniční bezpečnostní politika
  - spolupráce v justici a vnitřních věcích
  - rozšíření pravomocí Evropského parlamentu
  - zavedení občanství EU
  - zavedení základních práv ES
  - dosažení volného pohybu kapitálu, integrace finančních trhů a jednotná měna
- Maastrichtská smlouva vyžadovala ratifikaci členských zemí. Vstoupila v platnost 1.11.1993.

Maastrichtská kritéria stanovila zásady pro dynamiku ekonomik zemí EU:

- schodek rozpočtu – 3,0%

- veřejný dluh – 60% HDP
- míra inflace – 3,8 %
- klíčová úroková sazba – 6,7 %
- směnný kurz k € - +-15%

Na summitu v Amsterdamu v roce 1997 vzniká dokument Agenda 2000, který řeší vývoj v letech 2000-6. Mezi základní cíle Amsterodamské sondy patří řešení problémů zaměstnanosti, odstranění překážek volného pohybu pracovních sil (Schengenská dohoda), posílení vnitřní bezpečnosti a vytvoření efektivnější strukturu EU s ohledem na její budoucí rozšíření. Tzv. „Schengenský prostor“ má hranice vnějších států EU. ČR je vnitřním státem EU (od prosince 2007).

V tzv. "Eurozóně" je k 1.1.2014 celkem 18 států EU (poslední bylo Lotyšsko). Eurem se též platí v Monaku, San Marinu, Vatikánu, Andoře, Černé Hoře a Kosovu.

Obr. 20: Euro Zdroj: wordpress.com

Přijetí eura v dalších zemích (Polsko, Maďarsko, Česko) připadá v úvahu v letech 2017 - 2020. Státy jako Británie, Dánsko či Švédsko zatím Euro odmítají. Euro se dostalo v průběhu roku 2010 do krize a jeho odpůrců přibývá.

Každý půlrok se země střídají v předsednictví EU.

- Itálie: červenec–prosinec 2014
- Lotyšsko: leden–červen 2015

Obr. 21: Budova EP Zdroj: thefac.org

- Lucembursko: červenec–prosinec 2015

1.4.2.1 Hlavní orgány Evropského společenství

Evropská rada

„Summit EU“ – konference - nejdůležitější instituce Unie. Zasedání hlavních politických osobností EU (prezidenti a premiéry). Rozhoduje o zásadních věcech společenství., určuje strategii EU a směry evropské integrace. Předsedou ER je od 1.12.2014 Polák Donald Tusk.

Evropský parlament

Původně Evropské shromáždění, má dnes 754 poslanců (nejvíce Německo - 96), zasedá ve Štrasburku. Generální sekretariát sídlí v Lucemburku. Předsedou je Němec Martin Schulz (od roku 2012).

Největší zastoupení v něm má po volbách 2014 koalice lidové strany a evropských demokratů, druzí jsou Evropští socialisté.

Rada Evropské unie - Rada ministrů

Je složena z ministrů zahraničních věcí členských zemí (28 ministrů). Je to politický rozhodovací orgán ES.

Komise EU

Je výkonným orgánem ES s právem zákonodárné iniciativy. Bdí nad dodržováním smluv a práva, vede rozpočet ES, spravuje fondy a prostředky na výzkumné a vývojové programy ES. Předsedou EK je od listopadu 2014 Jean Claude Juncker, na snímku.

Soudní dvůr EU

Řeší spory členských zemí ES a žaloby Komise ES.

Evropský účetní dvůr

Kontroluje hospodaření orgánů ES.

1.4.2.2 Poslední vývoj v EU

Poslední důležité konference týkající se rozšíření EU se konaly v prosinci 2000 v Nice (FRA) a v roce 2002 to bylo v březnu v Barceloně. Opakovaným referendem v říjnu 2002 v Irsku byla schválena dohoda z Nice a již v podstatě nebrání rozšíření EU.

Kandidátské země plní tzv. kodaňská kritéria, která především vyžadují u jednotlivých kandidátů stabilní instituce zaručující demokracii, určitou ekonomickou výkonnost a převzetí všech závazků členství. Tato kritéria představují celkem 30 kapitol, které je do reálného vstupu nutno uzavřít.

Od prosince 2001 do června 2003 zasedal Evropský konvent v Laekenu a jednal o přijímání nových členů, o posilování unie a vytvoření Ústavu EU. Předsedou EK byl tehdy bývalý francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing.

Na summitu v Kodani v prosinci 2002 bylo rozhodnuto, že termín dalšího rozšíření je polovina roku 2004. V Athénách byla pak podepsána dne 16.4. 2004 Dohoda o přistoupení deseti nových členů, včetně ČR. To musí ještě ratifikovat parlamenty stávajících členských zemí a referenda v zemích kandidátů. Datum přistoupení Česka bylo stanoveno na 1. 5. 2004. Referendum se u nás konalo v polovině června (77% voličů se vyslovilo pro vstup).

1. 5. 2004 došlo k **největšímu rozšíření EU** o Polsko, Maďarsko, Česko, Slovensko, Lotyšsko, Litevsko, Estonsko, Slovinsko, Kypr a Maltu.

V listopadu 2004 byla podepsána Ústava EU v Římě. Tu musí ještě členské státy ratifikovat (jako první Litevsko) parlamenty svým zemí (případně referendem). Ústavu odmítla v roce 2005 referenda ve Francii a vzápětí v Nizozemsku a poté byla otázka ústavy odložena na neurčito.

Náhradu za Ústavu EU má zajistit **Lisabonská smlouva** přijatá v prosinci 2007, která budoucnost Evropy shrnuje ve čtyřech základních bodech:

1. Demokratičtější a transparentnější Evropa (posílení role Evropského parlamentu,)
2. Efektivnější Evropa (rozhodování v EU – principy většiny a jednomyslnosti)
3. Účinnější prosazování právních hodnot (zakotvení Listiny základních práv)
4. Evropa jako globální aktér (role vysokého představitele pro zahraniční a bezpečnostní politiku)

Smlouva byla v průběhu roku 2008-9 ratifikována parlamenty členských zemí.

V lednu 2007 se EU rozšiřuje o Rumunsko a Bulharsko. 1.7 2013 vstupuje do EU Chorvatsko.

Evropská unie se nyní rozkládá na téměř 4,4 mil. km² a skoro 508 mil. obyvatel.

Heslem EU je: „Jednota v rozmanitosti“.

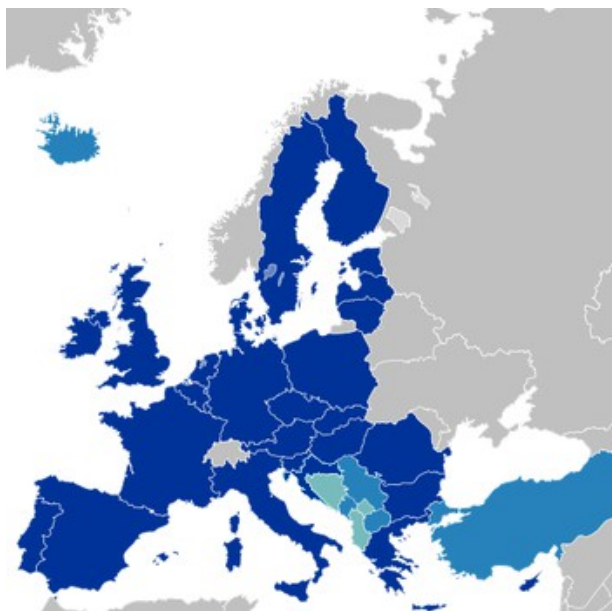
Debata o budoucnosti Evropy se zaměřuje nejen na základní otázky architektury EU po jejím rozšíření,

včetně cest k odstranění demokratického deficitu, zejména u institucí EU.

Novým prvkem debaty o budoucnosti Evropy je fakt, že do ní mohou vstupovat nejen občané ve stávajících členských státech EU, ale byla vyzvána i veřejnost zemí kandidátských.

V květnu 2014 proběhly poslední volby do Evropského parlamentu.

Mezi dalšími možnými kandidátskými zeměmi je Turecko (tento stát vyvolává největší diskuzi o tom, zda má být či nikoliv členem EU), Island nebo další bývalé země Jugoslávie.

Mapa 2: Státy EU od 1.7.2013) Zdroj: Wikipedia

2 Afrika

Objevování kontinentu Evropany započalo již ve starověku.

Nejlepší mořeplavci tohoto období – Féničané se prokazatelně dostali až do Guinejského zálivu. Na ně navázaly objevné plavby Portugalců koncem 14. a hlavně v 15. století.

Mezi nejvýznamnějšími objeviteli je možno připomenout Jindřicha Mořeplavce (Henrique e Navagadore), Bartolomea Diaze a Vasco da Gamu (na obrázku).

Objevování kontinentu bylo ukončeno až na přelomu 19. a 20. století, kdy byly prozkoumány poslední oblasti (některé části Sahary a Konžské pánve).

Mezi slavnými cestovateli, kteří pronikli do nitra Afriky jsou D. Livingstone, H. N. Stanley a také náš Emil Holub.

Obr. 22: Pomník D. Livingstone (ZIM) Zdroj: newzimbabwe.com

2.1 Úvod, velikost a poloha

Jméno vzniklo v Antice, z berberského slova „afrigi“ (Berbeři jsou obyvatelstvo v severní Africe). Za Antiky se Afrika označovala také jako Libye (ta měla tak větší rozsah než dnes).

V jiných jazycích se kontinent nazývá podobně: Africa, Afrique, Африка nebo Afrikka (finsky).

Rozloha: 30 319 tis. km²

Počet obyvatel: přes 1,1 mld. (2014) – 2. na světě

Poloha: na jih od Evropy, větší část Afriky leží na severní a východní polokouli

Krajní body Afriky		
Kontinentální		
S	Rás Ben Sekka - Cap Bon - Bílý mys (TUN)	37°21'
J	Cape Agulhas-Střelkový mys (RSA)	34°49'
V	Rás Hafún – Raas Xaafuun (Somálsko)	51°25'
Z	Pointe des Almadies (Senegal)	17°32'
Ostrovní		
S	Djizica Djalita (TUN)	37°30'
J	Marionův ostrov (RSA)	46°59'
V	Iles aux Cerfs (Mauritius)	57°47'
Z	Santo Antão (CAP)	25°30'

Pozn. V Somálsku leží ještě mys Guardafui-Rás Casayr, který bývá někdy uváděn jako nejvýchodnější místo Afriky (je však asi o 10' západěji).

Obr. 23: Santo Antao Zdroj: cavquinho.com

Střední zeměpisný bod kontinentální leží v provincii Likouala v Kongu (Brazzaville).

Střední bod ostrovní pak v provincii Bandundu v Kongu (Kinshasa).

2.2 Přírodní poměry

2.2.1 Pobřeží

Členitost kontinentu je oproti jiným kontinentům velmi malá. Délka afrického pobřeží je jen kolem 30 tis. km (u třikrát menší Evropy je pobřeží delší!).

Pohyb ostatních kontinentů směřuje většinou od Afriky (nejrychleji Amerika). Kontinent je pevně spojen jen krátce s Asií (Suezská šíje), od Evropy oddělen Gibraltarským průlivem. Malé ostrovy podél pobřeží jsou většinou sopečného původu (např. Kanárské a Kapverdské ostrovy).

Obr. 24: Pobřeží Seychel Zdroj: controlyourcash.com

Největší ostrovy: Madagaskar 589,5 tis. km² (4. na světě), Suqutrá-Sokotra 3,6 tis. km², Réunion 2,5 tis. km² a Bioko 2,03 tis. km².

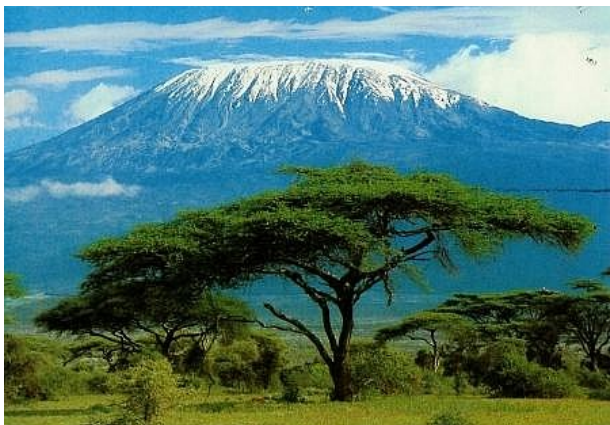
Největší poloostrov: Somálský 0,85 mil km² (5. na světě), Sinajský 54 tis km².

2.2.2 Povrch

Je dost členitý, bez výrazných pobřežních nížin (jako jediný kontinent), průměrná výška činí 750 m.

Základem pevniny je Africký štít (horopisně Súdánská plošina), ta je prahorního stáří. Na něm se

vyvinula řada masívů v prvohorách až třetihorách. Pásemná pohoří jsou jen na severním okraji, hřbety Atlasu. Dračí hory pásemným pohořím nejsou (skloněná vyzdvížená rovina protkaná sopečnými tělesy).

Obr. 25: Kilimanjaro Zdroj: carstravelling.com

Nejvyšší vrchol Afriky je **Uhuru-Kibo** (společně s vrcholem Mawenzi je v masívu Kilimanjara, na vyhaslé sopce Uhuru) v Tanzánii 5 895 m. Nejvyšší činnou sopkou je **Meru** v Tanzánii 4 566 m, další činnou sopkou je Kamerunská hora (Mt. Cameroon) a Nyiragongo (ničivá erupce v roce 2002).

Obr. 26: Mt. Meru Zdroj: onlinehome.us

Afrika nemá tak rozsáhlé sopečné oblasti jako ostatní kontinenty.

Je tu však významná **tektonická zóna** ve východní Africe – Great Rift Valley (divergentní-vzdalující se pásmo, řada příkopových depresí-propadlin, Assalská na souši nejhlubší, jinak jezero Tanganjika). K rozšiřování této obrovské dislokace dochází v řádech několika mm ročně. Nejnižším bodem souše je proláklina Lac Assal v Djibutsku, která zasahuje 155 m pod úroveň mořské hladiny.

Obr. 27: Danakilská proláklina Zdroj: Reuters

V eritrejském štítovém vulkánu Erta'Ale vystupuje magma až k zemskému povrchu v lávovém jezeře. Vědci tu prozkoumávají Danakilskou proláklinu a sopečný kráter Oldoinyo Lengai.

Obrovskou **štítovou sopkou** je též Piton de la Fournaise na Réunionu. Je tu francouzská vulkanologická observatoř a ročně sem zajíždí tisíce turistů na tzv. „sopečnou výpravu“.

Nejvyšší vrcholy některých zemí:

Alžírsko - Tahat	2918 m
Angola - Morro Moco	2620 m
Čad - Emi Koussi	3415 m
Etiopie - Ras Dashen	4620 m
Kamerun - Cameroon Mt.	4070 m
Kanárské o. - Pico de Teide	3718 m
Kenja - Kirinyaga (Batian)	5199 m
Lesotho - Thabana Ntlenyana	3375 m
Maroko - Jabal Toubkal	4165 m
Rwanda - Karisimbi	4507 m
Tanzánie - Uhuru	5895 m
Tunisko - Djabal Chambi	1544 m
Uganda, Dem.Kongo - Margherita	5109 m

2.2.3 Vodstvo

Kontinent obklopují moře patřící Atlantiku (větší část) a Indickému oceánu. **Rudé moře** (součást Indického oceánu) je nejteplejší moře světa, teplota zde dosahuje až 40° C. Rudé moře má též vysokou salinitu (slanost). Největší hloubky jsou v Kapverdské pánvi v Atlantiku (6 390m) a v Mosambické pánvi v Indickém oceánu (6 291m).

Vodní toky jsou zde rovníkové a tropické - suchých oblastí. V suchých částech Afriky je mnoho občasných a vyschlých řek - vádí.

Na některých řekách se vytvořily obrovské **vodopády**, např. na řece Kongo, Zambezi (Viktóriiny). Největším vodopádem světa (průtokem) jsou Livingstonovy vodopády (Chutes Livingstone) na řece Congo, které jsou však jen 40m vysoké, ale se středním průtokem 35 tis. m³/s. Nejvyšším pak Tugela (RSA) v Dračích horách s výškou kolem 950m (2. na světě).

Obr. 28: Viktóriiny vodopády Zdroj: otal.com

Využití řek nedosahuje standardu ostatních kontinentů. Např. řeka Kongo má energetický potenciál 130 tis. MW, který je využit jen z 1%.

Umělých nádrží není v Africe mnoho a řada z nich je ve špatném technickém stavu. Jejich využití je často problematické (nepřátelské hraniční vztahy). Největší množství zadržuje hráz Viktóriina jezera **Owen Falls** u města Jinja (UGA), která zvedla hladinu jezera o 3 m (celkem přes 200 km³ vody). Z ostatních je největší Lake

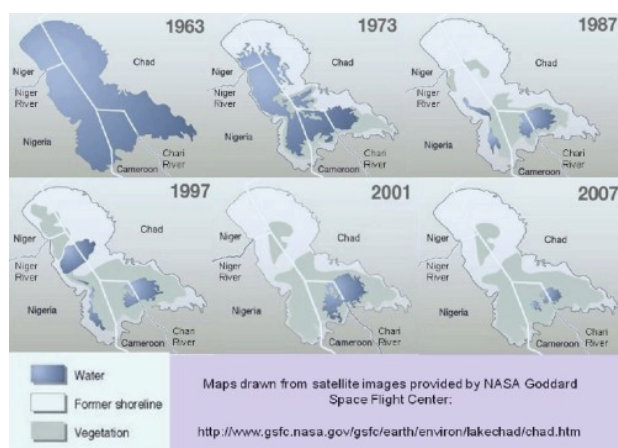
Kariba – často bývá označována za nejobtímější přehradu světa.

Největší vodní toky Afriky			
Řeka	Stát	Délka v km	Povodí (v mil. km ²)
Nil	BUR, RWA, TAN, UGA, SUD, EGY	6 671	2,88
Congo-Kongo	CDR, ANG, KNG	4 835	3,82
Niger	GUI, MLI, NGR, BEN, NIG	4 160	2,09
Zambezi	ZAM, ANG, ZM, MOS	2 660	1,33
Orange	LES, RSA, NAM	1 860	1,02

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Násirova přehrada (Birkat an Nas'r-Asuán, EGY-SUD) brání postupu úrodných náplav do dolního Egypta (tyto náplavy zadržuje také a zanáší se). Egypt staví z této přehrady směrem na jih kanál Toshka, který pomáhá zavlažovat půdu podél Nilu. Ve stádiu studií je projekt přehrady **Grand Inga** na Kongu, který by měl být největší vodní elektrárnou světa a stál by 80 mld USD.

Další nádrže: Kujani Game Reserve-Lake Volta (GHA), Kainji (NIG), Lake Kariba (ZIM-ZAM), Lago de Cabora Bassa (MOS) a.j.

Obr. 29: Konec Čadského jezera? Zdroj: scielo.org.za

Jezera jsou v Africe vesměs tektonická, většinou zatopené příkopové deprese (propadliny), a proto často velmi hluboká (mimo jezera Ukereve, které je plošnou depresí). Nejhlubším jezerem je Tanganjika se 1470 m (2. na světě za ruským Bajkalem), pak Malawi 706 m (4. na světě). Vysychající jezera jsou mělká, slaná (Čadské, Assalské) a často mění svoji velikost při proměnlivém příjmu vody. Čadské jezero mělo ještě před 5 tis. lety rozlohu větší než Kaspické jezero.

Největší jezera Afriky		
Jezero	Stát	Velikost v tis. km ²
Ukerewe-Viktoriino	UGA, KEN, TAN	68,80 (3. na světě)
Tanganjika	CDR, TAN, BUR	32,88
Malawi-Njasa	MLW, MOS, TAN	30,80
Lac Tchad	TCD	10-25 (proměnlivé)
Turkana-Albertovo	ETH, KEN	8,56

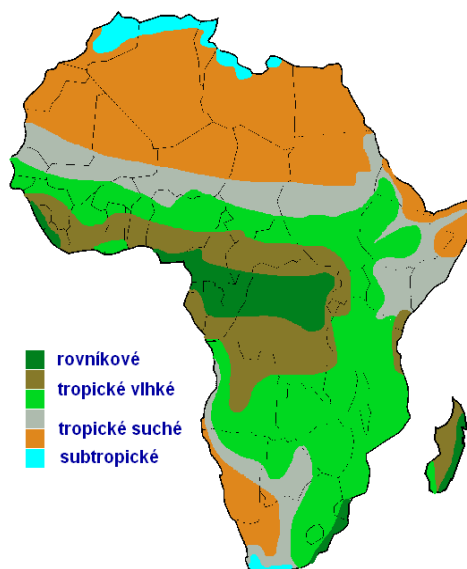
Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Ledovec je v Africe v podstatě jeden – na nejvyšší africké hoře Uhuru. Za posledních sto let se však jeho rozloha zmenšila na 1/5 původní velikosti a předpokládá se, že do 15 let zmizí.

2.2.4 Podnebí a krajina Afriky

Afrika je **nejteplejším** kontinentem Země s velmi rozdílnými srážkami. Má jen minimálně oblastí s typicky vysokohorským klimatem (jako jediný kontinent).

Uplatňují se tu **tři hlavní zemské podnebné oblasti**.

Mapa 3: Klima Afriky

Do **rovníkové** patří sem pobřeží Guinejského zálivu a Konžská pánev. Je to velmi teplá a vlhká oblast. V Kamerunu je vůbec nejvlhčí klima v Africe - až 10 tis. mm srážek. Teploty jsou tu během celého roku poměrně rovnoměrné, což je právě pro tuto oblast typické. Průměrné teploty se pohybují kolem 25°-30° C. Počasí je poměrně jednotvárné i během dne (vydatné denní odpolední srážky).

Obr. 30: Réunion Zdroj: National geographic

Tropická oblast je rozdělena na dvě podoblasti - vlhké a suché. Vlhké tropy jsou typické střídáním období dešťů (v létě) a období sucha (v zimě), čímž se liší od předchozí oblasti. Je stejně teplá, ale se většími výkyvy během roku. Leží ve východní Africe, na Madagaskaru. Na ostrově Réunionu byla naměřena nejvyšší **intenzita srážek** na světě (Cilaos 1870 mm 16.3.1952). Vlhké tropy však v Africe nemají větší roční srážky než rovníková oblast.

Suché tropy jsou vůbec nejteplejší oblast světa s maximální roční průměrnou teplotou i s nejvyššími změřenými teplotami vůbec (Dalol-ETH 34,4°C, Masawa-Mitsiwa-ERI 30,3° C, Azíjija-LBY 58,5° C). V etiopském Dalolu údajně působí i vnitřní teplo Země (kůra je tu velmi tenká).

Obr. 31: Sahara Zdroj: saharamet.com

Srážky jsou tu velmi nízké a vlastně jen občasně. Na **největší poušti světa** - Sahaře (přes 9 mil km²) jsou místa s minimální oblačností na světě (ta tu je v průměru jen 7 dní v roce). Subtropické podnebí mají sever a jih Afriky. Je to teplá a spíše suchá oblast. Jsou tu převážně jen zimní srážky.

Na kontinentě se tak výrazně uplatňuje **pásovitost** typů krajin.

Pouště jsou plošně hlavním krajinným typem (biomem) Afriky. Jsou velmi rozdílné. Nejznámější jsou ergy (písečné pouště). Jsou tu také hamady (kamenné) a seríry (štěrkové pouště). Z hlediska klimatického jsou to pouště horké. Jsou tu časté větrné bouře (písečné).

V pouštích v místech s vyvěrající spodní vodou (artéské studně) vznikly **oázy**.

Rozloha pouští se stále zvětšuje, to je proces **dezertifikace**. Ročně se tak pouště rozrostou o přibližně 40-50 tis. km². Putující duny o rozměrech až 0,5 km se pohybují pouští a často ohrožují oázy.

Obr. 32: Savana Zdroj: Wikipedia

V náhorních plošinách vlhkých tropů leží **savany**. V této krajině převládá travní porost. Savana tak mění během roku svůj vzhled (od zelené do žluté). Stromy (baobaby a akácie) případně tzv. „galeriové lesy“ tu jsou v místech blízko vody (u řek a vodních nádrží). Savany mají specifickou africkou **faunu** (velcí býložraví savci, šelmy), najdeme je hlavně v zemích východní Afriky (TAN, KEN).

Dalším krajinným typem vlhkých tropů jsou tropické **deštné lesy a pralesy**. Ty leží v oblastech s vyššími a déle trvajícími srážkami. Afrika má po Amazonii druhou největší pralesní oblast světa, patří k ní Konžská pánev, země Guinejského zálivu. I Afriku postihuje problém nadměrného mýcení pralesů, které je provozováno bez

ohledu na ekologické následky. Podle odhadů činí roční úbytek lesů až 4 mil ha, z toho je třetina deštných pralesů. Žádané je především teakové dřevo, eben a kambala.

Endemickou (pouze místní) faunu a floru má tzv. Kapská oblast na jihu kontinentu a ostrov Madagaskar. Tam žijí například poloopice - lemuři nebo se tu vytváří zvláštní druh **trnité buše**.

Ochrana přírody má v Africe zatím jen slabé tradice. Ty byly založeny v dobách kolonialismu. První se objevily již v 19. století v tehdejší Kapsku. Dnes najdeme v Africe přes 1000 území různého stupně ochrany na rozloze přes 1,5 mil. km².

Obr. 33: Kráter ngorongoro Zdroj: gogobot.com

Africkým vládám chybí hlavně finanční prostředky a ochrana vzácných ekosystémů je nedostatečná. Faunu ohrožují **pytláci** a stále trvá nelegální obchod se zvířaty (do Ameriky a Evropy).

Národní park Etosha (NAM) patří k největším chráněným územím na světě (měří údajně přes 90 tis. km², oficiálně však jen 23 tis.). Nejnavštěvovanější jsou jihoafrické národní parky (Kruger).

Obr. 34: Endemi madagaskaru - lemur kata Zdroj: cryptomundo.com

Příklady významných národních parků Afriky: Serengeti (TAN, savana, velcí savci), Arusha (TAN, Meru, Uhuru, horský), Masai Mara (KEN, savana, zvířata), Ruwenzori (CDR, horský), Wirunga (CDR, horský), Ngoro Ngoro Crater (TAN, sopečný se zvláštní faunou), Kafue (ZAM, savana), Kruger (RSA, savana), Royal Natal (RSA, savana), Victoria Falls (ZIM, vodopády).

Jen v Republice Jižní Afrika je na 26 národních parků. Přehled významných národních parků Afriky nalezneme na internetu **ZDE**.

Předpokládá se, že je Afrika kolébkou lidského druhu i rodu (před 5-10 mil. lety, z výzkumu genetického fondu, chromozómů a DNA lidí v celém světě).

2.3 Hospodářskospolečenský přehled Afriky

Do 2. sv. války byly v Africe jen čtyři nezávislé země (Libérie, Egypt, Etiopie a Republika Jižní Afrika).. Kontinent byl hlavní **koloniální oblastí světa**, zdrojem levných surovin, zemědělských produktů a pracovních sil (dříve otroků).

Od padesátých let 20. století probíhá silný národně-**osvobozenecský boj**, nadále však na kontinentě působí vlivy světových mocností na politický vývoj v jednotlivých zemích (neokolonialismus). Přelom 50. a 60. let znamená největší nárůst nezávislých zemí v Africe. Dnes převažují vlivy ekonomické (dovoz kapitálu, zahraniční pomoc). V Djibutsku je jedno z hlavních velení francouzské **Cizinecké legie**. Některé země zažily i vznik apartheidu (RSA).

Obr. 35: Kimberley (RSA) Zdroj: Panoramio

Na kontinentě převažuje **republikové** státní zřízení nad monarchiemi (Maroko a Svazijsko). Jsou tu i federace s dělbou zákonodárné moci (Nigérie).

Na počátku roku 2011 se po rozsáhlých demonstracích změnily režimy v Tunisku a Egyptě. Velké protesty probíhají též v Libyi proti režimu Muamara Kaddafiho (březen 2011).

V Jižním Súdánu proběhlo referendum o odtržení, ke kterému došlo počátkem července 2011. Jižní Súdán je tak nejmladším samostatným státem světa

Obr. 36: Dárfúr - uprchlíci v roce 2004 Zdroj: inpowerage.com

Africké země jsou vesměs stále ve fázi **industrializace** (zprůmyslňování). Jsou tu velké regionální rozdíly v úrovni (v rámci Afriky i mezi vesnicí a městem). Stále

dochází k silné exploataci (drancování) přírodních zdrojů se značnými ekologickými dopady.

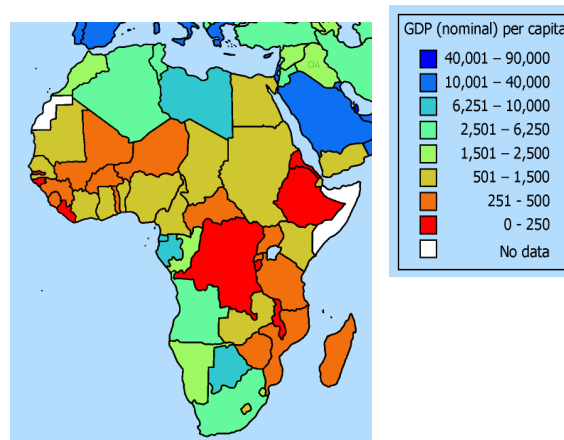
Obr. 37: Mešita Hassana II. - Casablanca Zdroj: Wikipedia

Projevuje se „únik mozků“ (odchod inteligence) do vyspělých zemí (USA, GBR, FRA). Řada států se potýká s neodborným vedením země (existovaly tu nebo stále ještě tu jsou často přímo parazitní diktatury (v minulosti v Kongu-Zaire Sese Seko Mobutuova, v Ugandě Idi Aminova, v Zimbabwe Mugabeho).

Je tu častá **korupce**, rozkrádání národního majetku, vojenský vandalismus. Staré diktatury se mění v nové přílišnou koncentrací moci v rukou státu, enormními výdaji na zbrojení a růstem zadlužení.

V mnohých státech vznikají **nedemokratické vojenské režimy** udržované elitními jednotkami diktátorů, jinde dlouhou dobu řadí občanská válka (Libérie, Nigérie, Angola, Pobřeží slonoviny), případně válka sousedních zemí (Etiopie a Eritrea).

Probíhá tu často **neefektivní zahraniční program** pomoci. Není divu, že dochází k rozkladu systému infrastruktur zavedeného v koloniích. Investicím do země brání nestabilita. Afrika se dostala do **permanentní potravinové krize** a většina států je na tom dnes hůře než v době koloniální.

Obr. 38: HDP na obyv. Zdroj: Wikipedia

Rozhodující podíl na africké ekonomice má jediný vyspělý stát **Republika Jižní Afrika** (pětina produkce Afriky). Se změnami, které se v této zemi uskutečňují se naskytá otázka: Jak dlouho?!

Afrika s 20% populace světa produkuje jen 4 % světového HDP! Kontinent tíží obrovské dluhy. Kdo a kdy je zaplatí?

Africkým zemědělským producentům vadí dotované a chráněné evropské a americké zemědělství, nemají tak šanci proniknout na jejich trh.

Největší HDP na obyvatele v Africe mají ostrovní země jako Réunion, Maurícius nebo Seychely, dále pak Gabon, Libye a Republika Jižní Afrika (přes 2500 USD na obyv.), nejméně Mosambik, Somálsko, Súdán a Rwanda (pod 100 USD). Vývoj na přelomu století ukázal nadějnější situaci v některých zemích (růst HDP, průmyslové produkce). **Perspektivou** pro Afriku je i celosvětově rostoucí turistický ruch (safari, historické památky, moře) a růst cen některých nerostných surovin (a jejich transparentní distribuce).

Obr. 39: Káhira Zdroj: memphistours.com

2.3.1 Nerostné zdroje

Afrika má **velký surovinový potenciál** (odhad 30% světových zdrojů!). Jsou perspektivní pro řadu zemí, pro export. Těžba je však spojena s celou řadou problémů (investičních, rozdělování zisků ekologických). V Africe je relativně málo paliv, hlavně uhlí, více je ropy a zemního plynu, které se vyváží. Vývozu slouží i poměrně bohatá ložiska rud.

Po nerostných surovinách Afriky bude do budoucna velký zájem. Hlavním investorem se v poslední době stává **Čína**.

Struktura těžených surovin			
Skupina	Surovina	Producenti a oblasti	Postavení ve světě
Paliva	černé uhlí	RSA (80 mil t)	
	ropa	Libye (nejvíce v Africe), dále Nigérie, Alžírsko, Egypt	
Rudy	železná	RSA, Libérie, Sierra Leone, Angola	
	manganová	RSA, Gabon (Moanda), D.Kongo, Ghana	RSA - 2.
	chromová	RSA, Zimbabwe, Madagaskar	RSA - 1.
	měděná	D.Kongo, Zimbabwe, Zambie, RSA, oblast se nazývá copper belt-mědný pás,	

Rudy	olovnat-zinkové	D.Kongo, Zambie, Maroko	
	hliníková	Guinea, Ghana	
	kobaltová	D.Kongo	CDR - 1.
	uranová	RSA, Niger, D.Kongo	RSA - 2. NGR - 4.
	antimon	RSA	2.
	zlato, platina	RSA	1.
Ostatní	fosfáty	Maroko, Alžírsko	
	diamanty	RSA, D.Kongo, Sierra Leone, Namíbie	RSA - 1.
	safíry	Madagaskar (Hakaka)	
	solí	Assalská proláklina	

2.3.2 Průmysl

Nejrychleji se rozvíjí v zemích s dostatečnými surovinovými zdroji v místech těžby těchto surovin a v přístavech. Nedostatečný je rozvoj v chudých zemích (růst produkce je zde nižší než růst populace). Největší význam mají tato odvětví: těžební, strojírenský, chemický, potravinářský, textilní a kožedělný.

V **energetice** se nejvýrazněji uplatňují velké vodní zdroje (nejv. Cabora Bassa 2500 MW Mosambik, Assuán, Kainji, Kariba). Velké tepelné a atomové zdroje má jen RSA, jinde se setkáme s malými dieselovými agregáty.

Obr. 40: Cabora Bassa (MOS) Zdroj: pbworld.com

Hutnictví bylo vybudováno hlavně v místech těžby rud, někde v přístavech.

Centra: Helván (EGY), Annaba (ALG), Nouakchott (MAU), Que Que (ZIM), Misratah-Misuráta (LIB), v barevné metalurgii Fria (GUI) hliník, Jos (NIG) cín, Likasi a Lubumbashi (CDR) olovo a zinek.

Ve **strojírenství** se produkují nejvíce dopravní prostředky a zemědělské stroje, existuje řada opravárenských závodů.

Centra: Alexandrie (EGY), Ksantina-Constantine (ALG), Safi (MAR), Lagos (NIG), Mombasa (KEN).

Chemický průmysl je orientován na zpracování ropy, zkapalňování zemního plynu a výrobu umělých hnojiv, pesticid a herbicid.

Centra: Skikda, Arzew (ALG), Ibadan, Port Harcourt (NIG), Tanga (TAN).

Ostatní průmyslová střediska

- potravinářský průmysl - Oran-Ouahrán (ALG), Dakar (SEN), Accra (GHA), Canama-Kananu (SUD, cukrovar).

- textilní výroba - Cotonou (BEN), Káhira (EGY), Marrakesh, Fés (MAR).

2.3.3 Zemědělství

Je to oblast hlavní zaměstnanosti populace. V Africe převažuje **plantážní způsob** výroby, to platí pro pěstování řady exportních plodin. Potravinové plodiny se často pěstují jen primitivním způsobem (maloroľnický) a Afrika tak trpí nedostatkem produkce těchto plodin (hlavně v zemích Sahelu). Afrika musí dnes dovážet 1/5 potravin (na konci koloniálního období byla soběstačná).

Obr. 41: Ruční práce dominuje Zdroj: wku.edu

Modernější farmy bílých osadníků jsou často trnem v oku ostatním. V letech 2000-3 bylo vyvlastněno přes 5 tis. farem (nejvíce v Zimbabwe).

Mechanizace je minimální. Výhodou je možnost několika sklizní v roce (což však platí je pro některé vyspělé producenty). V pobřežních oblastech se rozvinulo exportní ovocnářství a zelinářství.

Pastevecký chov dobytka je omezen na vyšší oblasti, kde se nevyskytují parazité a přenašeči chorob (moucha tse tse přenášející spavou nemoc, slepota dobytka a pod.).

Obr. 42: Africký skot Zdroj: ourvalley.com

Až na výjimky tu chybí kvalitní půda, stále více se projevuje nutnost závlah. V zemědělství pracuje více než polovina ekonomicky aktivních obyvatel. Rezort vyrábí skoro 40% africké produkce. Ve struktuře se projevuje převaha rostlinné výroby.

Přehled rostlinné produkce Afriky		
Potravinové plodiny	pšenice	RSA, severní Afrika - Egypt,
	proso	Po celé Africe
	bataty	Země Guinejského zálivu, Nigérie
	maniok-kasava	Země Guinejského zálivu, východní Afrika, Nigérie
	yamy	Země Guinejského zálivu, východní Afrika, Nigérie
	kukuřice	RSA, Egypt
	zelenina	Severní Afrika, exportní do EU
Technické plodiny	palma olejná	Země Guinejského zálivu, Nigérie (2. na světě)
	palma kokosová	Východní pobřeží, Madagaskar
	palma datlová	Saharské země, Egypt (1.), Súdán
	betel	Východní Afrika, Kenja
	podzemnice	Země Guinejského zálivu, Nigérie, Senegal
	kaučuk	Země Guinejského zálivu, Kamerun
	sisal	Východní pobřeží, Tanzanie (1.)
Pochutiny	káva	Země Guinejského zálivu, Pobřeží Slonoviny
	kakao	Země Guinejského zálivu, Pobřeží Slonoviny (1.)
	čaj	Východní pobřeží, Zimbabwe
	vinná réva	Sever, Alžírsko, Maroko

Zdroj: FAO

Chov zvířat

Nemá příznivé přírodní podmínky (nedostatek pastvin, nemoci, parazité).

Obr. 43: Chov drůbeže v Mozambiku Zdroj: nextbillion.com

Pastevecký chov převažuje, hlavními oblastmi jsou sever, jih a vyšší oblasti. Jedná se hlavně o chov skotu, koz, ovcí, velbloudů a domácí drůbeže, méně vepřů. Chov prasat nenajdeme vůbec v islámských zemích. Užiteklost chovů a plemen je jedna z nejnižších na světě.

Největší stavy hospodářského zvířectva jsou v Jižní Africe, Nigérii a Egyptě.

Obr. 44: Přístav v Dakaru Zdroj: portstrategy.com

2.3.4 Doprava

Afrika má nedostatečnou dopravní síť, málo kvalitní. Nejhušší je v pobřežních oblastech a hlavních městech.

Relativně nejlepší je na severu, jihu a východě (pak v turistických rezortech).

Stav komunikací se až na výjimky zhoršuje. Významná je častá kabotážní (pobřežní námořní) přeprava, v ropných oblastech potrubní (ALG, ZAM). Mezinárodní význam má **Suezský průplav** (162 km) pro tranzit mezi Evropou a Asií.

Největší přístavy: Alexandrie, Alžír-El Dzazâir, Dakar, Port Harcourt, Beira (MOS). Libérie má statisticky velké loďstvo (hlavně díky cizím rejdařům, ekonomické důvody- „levná vlajka“).

Velká mezinárodní letiště: Casablanca - Dâr el Beidâ, Kinshasa, Nairobi, Lagos.

Na východě Madagaskaru podél pobřeží se táhne 600 km dlouhý průplav Pangalane.

2.3.5 Obyvatelstvo

Africké obyvatelstvo vykazuje největší růst ve světě (stav přes 1,1 mld v roce 2014). Dochází k tomu vlivem prudkého snížení úmrtnosti (hlavně kojenecké), přirozený přírůstek dosahuje 2 – 2,5%!

Tuareg

Je tu nerovnoměrné rozložení populace. Místa s nejhustší populací: hlavně pobřežní oblasti, jezerní oblast a Katanga. Celkově stále převažuje vesnická populace (60% - nejvíce ve světě). Problémy obyvatelstva ve městech (životní podmínky a kriminalita) jsou často větší než v zemích Latinské Ameriky.

Afrika má pestrú rasovou a etnickou strukturu.

2.3.5.1 Rasová struktura

Na severu Afriky žijí hlavně běloši, jsou tu zastoupeny obě hlavní skupiny indoevropská a semitská skupina - Arabové, Berbeři nebo Tuaregové.

Obr. 45: Masajské dívky Zdroj: gkdidyounknow.com

Ti žijí především v severní a východní Africe, doplňují je i Evropané (Francouzi, Angličané, Portugalci a jejich

potomci) a asiati (Indové). Zvláštní skupinou jsou pak Malgaši.

Na jih od Sahary žijí v Africe černoši. Je to skupina černošů **súdánských** (na sever od rovníku, 30%), např. Hutové, Tutsiové, Surmové.

Jinde žijí **bantúští** černoši (na jih od rovníku a v Guinejském zálivu, 70%, např. Ašantové, Hausové). Zvláštní skupinou jsou **černoši pralesní** (Pygmejové-trpasličí, Hotentoti) v Konžské pánvi či **černoši savan** Křováci-Khoinové, žijící v savanách či polopouštích jižní Afriky (Kalahari).

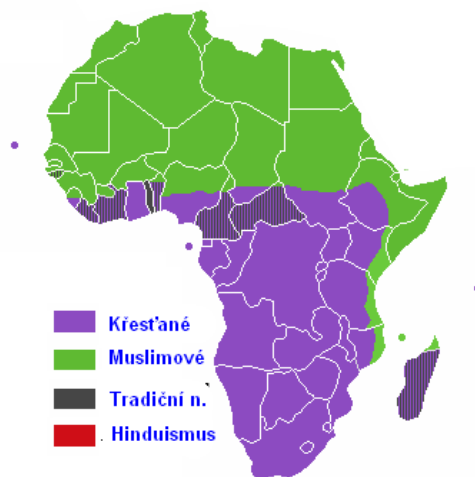
Tuto strukturu doplňuje i mnoho míšenců (mulatů).

2.3.5.2 Jazyková struktura

Ta vychází hlavně z koloniální minulosti zemí (hlavně FRA, GBR a POR) a z rasové struktury.

Angličtinu užívají země jako Jižní Afrika (má mnoho „domácích“ výrazů), Kenja, Tanzánie či Nigérie. **Francouzština** je užívána mimo jiné v Kamerunu, Pobřeží Slonoviny, Mali a Alžíru.

Z domácích jazyků převažuje **arabština** (sever - MAR, ALG, TUN, LBY, EGY), svahilština (východ - TAN, KEN), amharština (ETH), hausština (NIG), zuluafrikánština (RSA) a somálština. Existuje tu velké množství dialektů, hlavně v pralesních zemích.

Obr. 46: Hlavní náboženství Zdroj: wordpress.com

Náboženky je Afrika rozdělena na islámský sever a východ a křesťanský jih (v Guinejském zálivu se tato náboženství mísí).

V mnohých zemích se udržují původní náboženství, např. **animismus** (víra v duchy zvířat a v převtělování člověka).

2.3.6 Sídla v Africe

Kontinent zaznamenává nárůst obyvatel ve městech, který probíhá hlavně stěhováním (migrací). Sídla pak nejsou schopna zajistit důstojné bydlení a zaměstnání pro příchozí. Vznikají tak velké slumy s typickými sociálními problémy.

Největší města Afriky - 2010		
Město	Stát	Obyvatel v mil.
Lagos	NIG	21,0
Káhira	EGY	15,2
Kinshasa	CDR	11,3
Johannesburg	RSA	7,5
Mogadishu	SOM	5,8
Chartum	SUD	5,0
Dar es Salaam	TAN	4,7
Alexandrie	EGY	4,6
Abidjan	CTI	4,4

Pozn: jedná se o městské aglomerace, Citypopulation.de

2.3.7 Sociální prostředí

Koloniální minulost též ovlivnila pestrou strukturu (nejen jazyků) v jednotlivých zemích. Státy nevznikaly dle národnostních hledisek, ale právě dle koloniální minulosti. Hranice tak dodnes rozdělují kmeny příbuzné a spojují etnika nesmiřitelně nepřátelské.

Žena z Ugandy

Afrika je kontinentem velké míry **negramotnosti**, a podvýživy a špatného zdravotního stavu lidí. Je zde největší procento populace nakažené virem HIV. Vyskytují se zde zcela neznámé a často velmi nebezpečné kmeny virů (dříve Dengue, Lassa, nyní Ebola). Do Afriky se vrátili i neštovice.

Obr. 47: Dívky z kmene Surma Zdroj: flickeiver.com

Choroba AIDS se stává velkým problémem celého kontinentu a v blízké budoucnosti může omezit dnes stále ještě vysoký přirozený přírůstek obyvatelstva (75% nakažených celého světa). V některých zemích se uvádí až 1/3 nositelů viru HIV dospělé populace! Nemoci mohou do budoucna snížit vysoký přirozený přírůstek.

Pro zahraniční návštěvníky jsou nebezpečné další **tropické choroby** (malárie, schistosomóza-bilhariosa, Západonilský virus), a proto je vždy při cestě na kontinent nutné očkování.

V Africe stále setrvává **rasismus** nejen mezi bílými a černými, ale i mezi černými kmeny. Afrika je známá častými kmenovými

Desmond Tutu

třenicemi (Tutsiové a Hutové ve Rwandě), běžná jsou separatistická hnutí (snaha o odtržení). V některých zemích stále přežívají formy otroctví (podřazenost černochů Arabům), např. Mauretánie. Na kontinentě je běžná **práce a zaměstnávání dětí**. S dětmi se též obchoduje.

Pro moderní civilizaci je též nepřijatelné mrzačení dívek prováděním obřezek v Subsaharských státech.

Velkým sociálním problémem se stávají i **drogy**. Jsou to tradiční drogy (betel, khat) i nové importované.

2.3.8 Osobnosti

▪ **státníci a diktátoři:** Idi Amin (UGA), Mobutu Sese Seco (CDR), Muamar Kaddáfi (LBY), Anvar Sadat, Bhutrus Bhutrus Gháli (EGY), Kofi Anan (GHA), Nelson Mandela (RSA).

▪ **ostatní:** Desmond Tutu (RSA, arcibiskup), Miriam Makeba (RSA, zpěvačka), Abebe Bikila (ETH, atlet), Nuredin Morcelli, Hisham El Gerruj (ALG, atleti), Haile Gebrselasie (KEN, atlet), George Weah (LBR), D. Drogba (CIV, fotbalisté).

Obr. 48: Sakkara Zdroj: travelshopturkey.com

2.3.9 Turistické regiony

Dnes je nejvýznamnější turistický ruch v **Egyptě** (Abu Simbel, Luxor, pyramidy v Gíze, Sakkara, El Alamein, pobřeží Středoziemního a Rudého moře). Evropané často jezdí na španělské **Kanárské ostrovy** - Islas Canarias (Las Palmas, Tenerife, Lanzarote - přímořská turistika).

Obr. 49: Las Palmas Zdroj: grancanaria.com

Ve středomořské oblasti turisté jezdí často do **Tuniska** - (zříceniny města Karthága, poutní místo islámu Kajruván, ostrov Djerba). V sousedním Alžírsku je dnes méně bezpečno (Kasba, čtvrť Alžíru, dědictví UNESCO).

Kenja a Tanzánie nabízí národní parky a **safari**.

Přehled dalších lokalit: Etiopie (Aksum – centrum koptské církve), Djenné (MLI, hliněné město), Elmina (GHA, hrad), Gorée (ostrov, SEN, centrum otrokářství), Napatam (SUD, pyramidy), Seychely - stávají se vyhlášeným místem přímořské rekreace (pláže Anse

Lazio, Grondos a Beau Vallon, atol Aldabra), RSA (Sun City, Kruger N.P.), Zambie (Livingstonův pomník a Viktoriiny vod.).

Pyramidy najdeme i v súdánském Meroe.

Obr. 50: Hierro Zdroj: playasyresorts.com

Mešita krále Hasana v marocké Casablance patří mezi největší na světě (pojme až 100 tis. věřících!).

Ostrovem Hierro na Kanárských ostrovech procházel v minulosti **základní poledník** (před ustanovením nultého poledníku v Greenwiche).

2.4 Přehled zemí Afriky

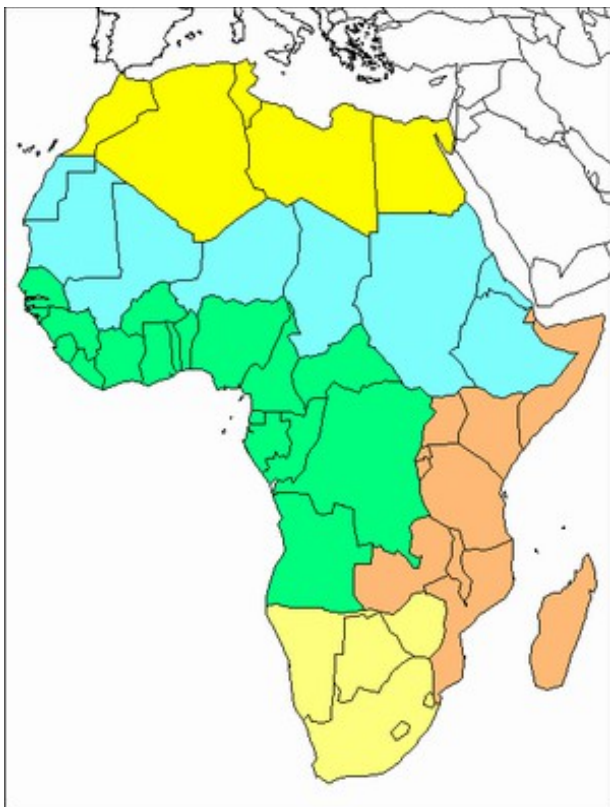
Stát - území	Rozloha v tis km ²	Počet obyvatel v mil. (2014)	Hlavní město	HDP /obyv. (USD, PPP) CIA WFB-2011
Alžírsko	2381,74	39,7	El-Dzazāir (Alžír)	7 400
Angola	1246,7	21,9	Luanda	6 000
Benin	112,62	10,5	Porto Novo	1 500
Botswana	600,37	2,0	Gaborone	16 200
Burkina Faso	274,2	17,3	Ougadougou	1 500
Burundi	27,834	10,4	Bujumura	600
Côte D'Ivoire	322,46	20,6	Abidjan + Yamoussoukro	1 600
Čad	1284	13,1	Ndjamena	1 900
Džibutsko	23,0	0,7	Djibouti	2 700
Egypt	1001,45	83,0	Al Qahirah (Káhira, Cairo)	6 600
Eritrea	121,14	6,5	Asmara	700
Etiopie	1130,14	95,8	Addis Abeba	1 100
Gabon	267,67	1,7	Libreville	16 400
Gambie	11,295	1,9	Bathurst	2 000
Ghana	238,54	26,3	Accra	3 100
Guinea	245,86	12	Conacry	1 100
Jižní Súdán	619,7	11,6	Juba	2000
Kamerun	475,44	22,6	Yaoundé	2 300
Kapverdy	4,033	0,5	Praia	4 000
Kenja	582,65	45,2	Nairobi	1 800
Komory	1,862	0,8	Moroni	1 200
Kongo	342	4,5	Brazzaville	4 600
Kongo Dem.(Zaire)	2345,41	68,8	Kinshasa	400
Lesotho	30,36	2,1	Maseru	2 000
Libérie	111,37	4,4	Monrovia	500
Libye	1759,54	6,2	Tarâbulus al Gharb (Tripolis)	14 100
Madagaskar	587,04	23,4	Antananarivo	900
Malawi	118,48	16,7	Lilongwe	900
Mali	1239,71	15,6	Bamako	1 100
Maroko	458,73	33,3	Ribát	5 100
Mauritánie	1032,46	3,9	Nouakchott	2 200
Mauritius	2,05	1,2	Port Louis	15 100
Mayotte (FRA)	0,37	0,2	Dzaoudzi	5 500
Mozambik	799,38	26,3	Maputo	1 100
Namíbie	824,3	2,3	Windhoek	7 500
Niger	1267	18,3	Niamey	800
Nigérie	923,77	177	Lagos + Abuja	2 600
Republika Jižní Afrika	1221,04	53	Pretoria+Cape Town	11 100
Reunion (FRA)	2,510	0,8	Saint Denis	-
Rovníková Guinea	28,051	0,6	Malabo	19 600
Rwanda	26,338	12	Kigali	1 400
Senegal	196,772	14,4	Dakar	1 900
Seychelly	0,455	0,1	Victoria	25 000
Sierra Leone	71,740	6,2	Freetown	900
Somálsko	637,66	10,7	Muqdisho (Mogadiscio)	600
Středoafriická rep.	622,984	4,7	Bangui	800
Súdán	1886	38,5	Chartúm	2 800
Sv.Tomáš a Princův o.	0,96	0,2	Sao Tomé	2 300
Svatá Helena (GBR)	0,31	0,0	Jamestown	-
Svazijsko	17,36	1,3	Mbabane	5 400
Tanzánie	945,09	50,3	Dodoma+Dar es Salaam	1 500
Togo	56,79	6,9	Lomé	900
Tunisko	163,61	11,1	Tunis	9 600
Uganda	236,04	38,4	Kampala	1 300
Zambie	752,61	14,9	Lusaka	1 600
Zimbabwe	390,58	14,4	Harare	500
30 072	1126,81			

Pozn. HDP/obyv. je uváděn v paritě kupní síly. Obyv. dle GeoHive.com

Regionálně se Afrika dělí do pěti až šesti oblastí (vymezení není jednoznačné).

Nejčastěji se v pramenech uvádí následující **regiony** (viz mapa):

- Severní Afrika (Maghreb)
- Sahel
- Země Guinejského zálivu
- Jižní
- Východní Afrika

Obr. 51: Regiony Afriky Zdroj: autor

V naší mapě by mohly patřit následující země do sousedních (jiných) oblastí: Západní Sahara, Etiopie, Eritrea, Burkina, Středoafriická republika, Angola, Zambie, Mozambik a další.

2.5 Vybrané africké země

2.5.1 Egypt

Egyptský stát patří k nejstarším státním útvarům na Zemi. Starověký Egypt byl jednou z prvních světových mocností. Dnešní Egypťané jsou potomky starověkých Egypťanů a Arabů, kteří kolonizovali celou severní Afriku od středověku.

Nezávislost získal Egypt v roce 1922 od Britů. Republikou je země od roku 1952. Egypt spolupracoval v období studené války střídavě s východními i západními mocnostmi, vedl neúspěšnou válku s Izraelem (1967, 1973).

Egypt má důležitou strategickou polohu, velký přírodní i turistický potenciál.

Prezidentem byl od roku 1981 Husní Mubarak, který odstoupil po demonstracích v počátku roku 2011.

Novým prezidentem se v roce 2012 stal Mohammad Mursí, který byl při nepokojích v roce 2013 svržen. Nově byl zvolen Abdal Sisí.

Ekonomika

Egypt je rozvojová průmyslově zemědělská země. Velký význam v hospodářství má voda. Hlavním zdrojem je řeka **Nil** (bylo tomu tak odedávna). Vody Nilu dodávají významnou část elektrické energie země – **Asuánská přehrada**.

Průmysl je zaměřen na hutnictví strojírenství, chemický, textilní a potravinářský průmysl.

Obr. 52: Ze Suezského průplavu Zdroj: porttechnology.com

Největšími **průmyslovými centry** jsou vedle hlavního města Alexandrie, Helwan a Aswan.

Závlahové zemědělství má nejlepší podmínky v nilské deltě. Sklízí se po celý rok, některé plodiny dvakrát do roka. Výrobci jsou maloročníci – feláhové. Pěstují obilniny, luštěniny, technické plodiny, ovoce i zeleninu. Právě export rané zeleniny (cibule, česnek) a brambor do Evropy je velmi důležitý. Dál od Nilu převládá pastevecká produkce. Egypt má velké stavy skotu, koz a velbloudů.

Dopravní síť je relativně nejlepší ve městech. Mezinárodně má největší význam **Suezský průplav** – spojnice Rudého a Středozemního moře. Neustále probíhají práce na jeho rozšiřování a prohlubování. Příjmy z poplatků průjezdu průplavem jsou nemalé (přes 2 mld USD). V osobní mezinárodní dopravě dominuje letecká doprava – nejen pravidelné linky, ale i turistické charterové lety.

Největšími obchodními partnery jsou země EU a USA.

Obyvatelstvo

Většinu obyvatel dnešního Egypta tvoří Arabové. Země vykazuje stálý přirozený přírůstek (1,8%). Státním náboženstvím je islám, ale podobně jako na Blízkém východě se tu setkáme s křesťany (Koptové). Menšinami jsou Núbijci a Berbeři.

Núbijec

Obr. 53: Alexandrie-Mursi Zdroj: Wikipedia

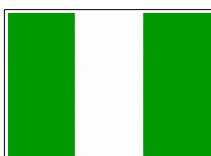
Obyvatelé z venkova se stěhují do měst v naději na lepší život. Hlavní město Káhira se tak rozrostlo za posledních třicet let na aglomeraci s 20 miliony lidí. Mezi největší africká města patří i Alexandrie.

Významný je pro hospodářství země turistický ruch. Turisté obdivují historické památky a jsou zde celoroční podmínky pro přímořskou rekreaci – koupání a potápění.

Turistice však škodí občasně teroristické útoky (např. fundamentálních islámských skupin) proti návštěvníkům z vyspělého světa nebo proti Židům z Izraele.

2.5.2 Republic of Nigeria – Nigérie

Je to nejlidnatější země Afriky a nejvýznamnější stát Guinejského zálivu. Historie země je spjata s mnoha kmenovými královstvími (Hausové, Ibové, Yorubové).

Je to prezidentská republika, federace 36 států a 1 teritoria. Nezávislost země získala v tzv. "Roku Afriky" – 1960 na Británii. Na přelomu 80. a 90. let minulého století tu byla vojenská vláda. Demokratické reformy se zavádějí od nástupu civilní vlády v roce 1999.

Prezidentem země a předsedou vlády je od roku 2010 Goodluck Johnatan.

Obr. 54: Abuja, mešita Zdroj: screenok.com

Ekonomika

Země má obrovské zásoby ropy a zemního plynu. Ropa tvoří 9/10 hodnoty zahraničního obchodu. Přesto se jedná o rozvojovou zemi s HDP asi 2600 USD/obyv.

(PPP, 2011). Rozdělování bohatství je nerovnoměrné a velká část populace žije pod hranicí bída (až 60%!). Vedle ropy má Nigérie zásoby rud cínu, železné rudy, uhlí.

Přes 2/3 obyvatel je zaměstnána v zemědělství, to však vytváří jen 1/3 HDP. V zemi se vypěstuje velké množství manioku, batatů, čiroku, rýže, palmového oleje, podzemnice olejná a kakaa. V důsledku velkého růstu obyvatel není země potravinově soběstačná.

Obyvatelstvo

V zemi žije na 250 etnik, v nichž jsou tři největší (Hausové, Yorubové a Ibové) - ti tvoří na 60% populace. Přírozený přírůstek je vysoký (přes 2,5%) při poměrně vysoké úmrtnosti (1,7%!). Země je nábožensky rozdělena na křesťany a muslimy (jich přibývá).

Obr. 55: Yorubové Zdroj: africaguide.com

V bývalém hlavním městě Lagosu dnes žije přes 12 mil. obyvatel a je to druhé největší město Afriky.

Do země nepřijíždí mnoho turistů, není zde bezpečno. Úředním jazykem je vedle hlavních jazyků etnik i angličtina. V zemi máme velvyslanectví.

2.5.3 Republic of South Africa - Republika Jižní Afrika

Státní zřízení

Země je parlamentní republika, prezidentem je Jacob Zuma (2009, nasnímku).

Parlament je tříkomorový. Kolonizace území začala od počátku 17. století Holanďany. Po válce s Brity byla na přelomu

Obr. 56: Johannesburg Zdroj: theodora.com

století (Búrská válka) vytvořena Jihoafrická unie, od roku 1961 Republika Jižní Afrika.

Politika **apartheidu** v zemi dříve uplatňovaná ustupuje postupně už od r. 1983. První svobodné volby proběhly v dubnu 1994, vítězí **Africký národní kongres-ANC** a jeho dlouhodobý předseda Nelson Mandela.

Země je však stále zmítána kmenovými nepokoji černochů.

Ekonomika

Republika Jižní Afrika je jediná vyspělá průmyslově-zemědělská země v Africe. Produkuje pětinu africké produkce.

Měna: jihoafrický rand, ZAR (1.1.2015, 2 Kč, střed).

Země produkuje 40% surovin Afriky. První na světě je země v produkci chromitů, zlata (2000 t

Nelson Mandela

Obr. 57: Platinový důl - Rustenburg Zdroj: miningne.ws

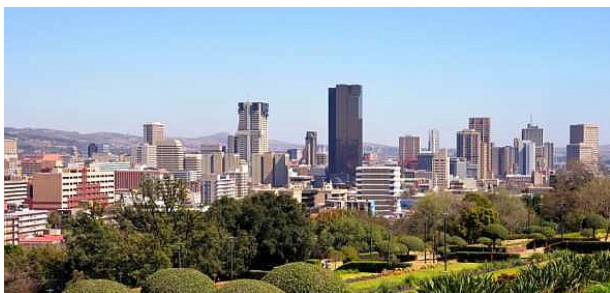
ročně), platiny, vanadu a diamanty (v minulosti známý důl v Kimberley). Na druhém místě je v těžbě manganitů, antimonitů a uranitů.

Dále významně těží uhlí, měděnou a železnou rudu, niklovou rudu a azbest.

Největší společnosti- 2012		
Firma	Odvětví	Tržby v mld USD
Sasol	Petrochemie	21,0
Bidvest Gr.	Těžba	17,5
MTN Gr.	Telekomunikace	15,1
Standard Bank Gr.	Finance	13,3
Shoprite Hold.	Obcho	10,7

Zdroj: Forbes

V hospodářství se výrazně uplatňuje **zahraniční kapitál** (GER, USA). Je tu vyspělá struktura průmyslové výroby. Nejvýznamnější odvětví: těžební, strojírenský, chemický, hutnický a spotřební. Známa je diamantová firma De Beers (i v Evropě - hlavně v Belgii).

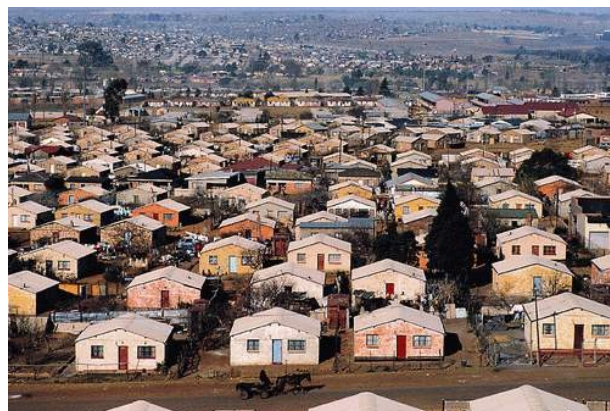
Obr. 58: Pretoria Zdroj: moafrikatours.com

Průmyslová centra

Johannesburg (automobily, chemie), Durban (rafinerie, loděnice), Cape Town (strojírenský a potravinářský průmysl), Klip River (elektrárna).

V **zemědělství** funguje farmářský způsob podobný australskému, též pastervecký chov. Produkuje se tu nejvíce obilnin v Africe (kukuřice, ječmen, pšenice) i pro vývoz. Země vyrábí dostatek citrusů, třtiny a tabáku.

Republika má **největší stavy** hospodářských zvířat v Africe (mimo velbloudů). Rozšířen je chov skotu a vepřů (jediný významný chov v Africe). Důležitý je i rybolov.

Obr. 59: Čtvrť Soweto Zdroj: pretvan.co.za

Zahraniční obchod vyvinut s vyspělými státy nejvíce s USA, Německem a Japonskem (suroviny) a i s Afrikou (stroje, dopravní prostředky, potraviny). Dováží se nejvíce ropa, dopravní prostředky a spotřební zboží.

Obr. 60: Ze Sun City Zdroj: willgoto.com

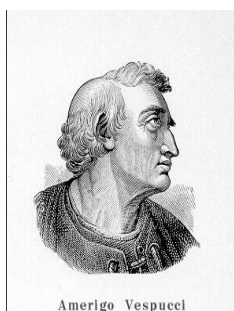
Pro zemi mělo velký význam (politický i ekonomický) pořádání **mistrovství světa** v kopané v roce 2010.

Po odstranění apartheidu se nepotvrdil pokles příjmů bělošské menšiny. Tři čtvrtiny černošských obyvatel žije pod hranicí bída (v roce 1992 to bylo 60%). Vytvořila se však nová černošská elita. Odliv kapitálu se mírně zastavil.

3 Amerika

Název Amerika vznikl z křestního jména Florentína Ameriga Vespucciho, jehož jméno se objevilo na mapě světa německého kartografa Waldseemüllera v roce 1507. Kontinentu se též říkalo „Mundus Novus“ nebo „Terra Nova“ (Nový svět resp. Nová země) a to ještě na počátku tohoto století.

Amerigo Vespucci

V jiných jazycích je název kontinentu i takto: America, Amerique, América, Америка.

Objevování kontinentu Evropy sahá až do starověku,

kdy byly reálné plavby na západ od afrického kontinentu. Mezi prvními byli také Vikingové, kteří dorazili do Ameriky kolem roku 1000. Tyto objevy však byly zapomenuty.

Oficiálním objevitelem Ameriky se tak stal Kryštof Kolumbus v roce 1492, kdy přistál na Bahamských ostrovech (Guanahani – Watling Island).

3.1 Severní Amerika

3.1.1 Velikost a poloha

Rozloha: 24 247 tis. km²

Počet obyvatel: 565 mil. (2014, Střední Amerika má přes 210 mil.).

Poloha: západní a severní polokoule

Krajní body Severní Ameriky		
Kontinentální		
S	Murchison Promotory (CAN, pol. Boothia)	72°05' s.š.
J	Punta Mariato (PAN, pol. Azuero)	7°12' s.š.
V	Cape Charles (CAN, pol. Labrador)	55°37' z.d.
Z	Cape Prince of Wales (USA, pol. Seward)	168°07' z.d.
Ostrovní		
S	Cape Morris Jesup (GRO)	83°40' s.š.
J	Kokosové o. (PAN)	5°35' s.š.
V	Nordost Rundingen (GRO)	11°39' z.d.
Z	Cape Wrangel, Attu (Aleuty, USA)	172°27' v.d.

Střední zeměpisný bod (kontinentální) leží v Utahu (USA) mezi městečky Levan a Nephi km východně od města Rena (USA, 39°38' s. š., 111°52' v. d.). Ostrovní pak vychází do středu Severní Dakoty (USA, 44°37' s. š. a 99°56' z. d.).

Hranice: Od Asie je oddělena Beringovým průlivem, od Jižní Ameriky Panamskou šíjí, od Evropy Dánským průlivem.

3.1.2 Přírodní poměry

3.1.2.1 Pobřeží

Jeho délka je značná. Celé pobřeží přesahuje 75 tis. km, čtvrtinu plochy kontinentu tvoří ostrovy a poloostrovy. Grónsko je největším ostrovem na světě, ve skutečnosti je však tvořen souostrovím o celkové

ploše 1,68 mil km², část celkové plochy by byla mořská hladina.

Největší ostrovy Severní Ameriky		
Ostrov	Stát	Rozloha v tis. km ²
Grónsko	DEN	2 175
Baffinův	CAN	507
Victoriin	CAN	217
Ellesmerův	CAN	196
Newfoundland	CAN	109

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Poloostrovy		
Poloostrov	Stát	Rozloha v tis. km ²
Labrador	CAN	1300
Ungava	CAN	180
Yucatán	MEX	180
Kalifornský	MEX	144
Florida	USA	110

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Obr. 61: Florida Zdroj: nickchopcommercialappraisal.com

Nordvest Fjord (Grónsko) je nejdelším fjordem na světě (313 km).

3.1.2.2 Povrch

V konci druhohor se kontinent oddělil od Evropy a Afriky, se kterými souvisel. Vzniká tak Atlantik. Pohyb probíhá do dnešní doby.

Základem kontinentu je **Kanadský štít** (prahorního stáří) – orograficky (horopisně) na něm leží Laurentinská vysočina a Arktická nížina. Kontinent je skloněn směrem na východ. Na západě je nejrozsáhlejší pásemné pohoří světa - **Kordillery**, jsou třetihorní, obsahují také časté soustavy tektonických zlomů a vulkanická pásma (Cascade Range., Cordillera del Sur, Cordillera de Anahuac - Popocatepetl, Cordillera Tamanca).

Obr. 62: Mt. McKinley Zdroj: besttourism.com

Kordillery přecházejí až do Jižní Ameriky, jejich celková délka je 15 tis.km, jsou tak **nejdelším pásemným pohořím světa**. Dělí se vesměs na tři pásma: pobřežní, centrální a vnitrozemské (s různými místními názvy). Orogeneze (vrásnění) probíhá prakticky dodnes

vlivem stálého posunu americké pevninské desky západním směrem. Pásmo jsou někde přerušována plošinami, často lávovými (Kolumbijská plošina). Vedle jaderných hřbetů najdeme vnější (tvořené sedimenty) – Sierra Madre Oriental (MEX).

Nejvyšším bodem Severní Ameriky je **Mt. McKinley** na Aljašce, nejnižše dosahuje dno **Údolí smrti** (Death Valley) v Kalifornii - 86 m pod úroveň moře.

Většinou na severovýchodě proběhlo čtvrtohorní zalednění (k 45° šířky, až k New Yorku), je patrné dodnes (jezera, glaciální, tj. ledovcové roviny).

Obr. 63: St. Helens Zdroj: usgs.gov

V Kordillerách je stále celá řada **činných sopek**, pásmo začíná na Aleutách a končí až v jižní Chile. Mezi nejvyšší činné sopky patří Citlaltépétl (MEX), Mt. Rainier (USA). Mezi nejznámější výbuchy patří exploze sopky Mt. Pelée na Martiniku, která zničila v roce 1902 město St. Pierre a výbuch Mt. St Helens (Wash., USA, rok 1980).

Tato sopka **není sopkou Svaté Heleny**, jak se často mylně uvádí, ale sopku barona St. Helense, britského politika. Jméno dal sopce George Vancouver v roce 1792. Indiáni již dříve horu pojmenovali „Lúvit“.

Výbuch sopky Novarupta na Aljašce představuje největší explozi 20. století (30 km³ vyvrženého magmatu – rhyolitu).

Počátkem července 1997 byl v činnosti Popocatepétl a od srpna 1997 sopka Soufrière na ostrově Montserrat.

Obr. 64: Popocatepétl Zdroj: sunofmexico.com

V sousedství Yucatánu byl na dně Mexického zálivu objeven impaktní kráter **Chicxulub**, pozůstatek po dopadu asteroidu, který pravděpodobně rozdělil druhohory a třetihory.

V Kordillerách jsou častá i zemětřesení (tektonického i sopečného původu). Nejznámější seismickou zónou je

zlom San Andreas v Kalifornii. Proběhlo na něm velké zemětřesení v roce 1906, které postihlo San Francisco.

Poslední větší zemětřesení proběhlo v regionu na Haiti (leden 2010, 7,8 stupně Richterovy stupnice, přes 200 tis. obětí).

Nejvyšší vrcholy některých zemí

CAN - Mt. Logan	5951 m
CUB - Pico Turquino	1974 m
DOM - Pico Duarte	3175 m
GUA - Tajumulco	4220 m
KOS - Chirripó	3820 m
Martinik - Mt. Pelée	1397 m
MEX - Citlaltépétl	5610 m
PAN - Vol. Barú	3475 m
USA - Mt. McKinley	6194 m

3.1.2.3 Vodstvo

Ameriku obklopují tři světové oceány, nejvíce Tichý a Atlantský oceán. Největších hloubek dosahuje **Portorický příkop** (9219 m) v Sargasovém moři Atlantiku. Mezi další hluboké příkopy patří též Kajmanský v Karibském moři a Aleutský v severním Pacifiku.

Obr. 65: Kráter Chicxulub Zdroj: atlasobscura.com

Pro kontinent má význam působení **mořských proudů** (Severopacifický a Kalifornský proud) pro vytváření klimatu, pro rybolov. Vzhledem ke sklonu kontinentu převažuje atlantské úmoří.

Mezi Floridou, Portorikem a Bermudami se nachází tzv. „Bermudský trojúhelník“, prostor mnoha „záhad“.

Turistickou atrakcí se stal korálový útes u pobřeží Belize – **Coral Reef**. Je druhým největším na světě.

Obr. 66: Coral Reef Zdroj: jaxa.jp

Vodní toky mají rozmanitý charakter (dle polohy). Jejich rozdělení odpovídá klimatickým poměrům v povodích.

Dělí se na řeky:

- subarktické (severní Kanada, např. Mackenzie)
- mírné oblasti (sever USA, Ohio)
- suchých oblastí (jihozápad USA, Colorado)
- tropické (střední Amerika)

Obr. 67: Manic 5, CND Zdroj: fineartamerica.com

Velký energetický potenciál je využíván především v USA a Kanadě. Řeky s **největším energetickým potenciálem** jsou Columbia (USA) a Manicouagan (CND).

Největší řeky Severní Ameriky			
Řeka	Stát	Délka v km	Povodí v mil. km ²
Mississippi-Missouri	USA	6212	3,25
Mackenzie-Athabasca	CAN	4241	1,81
Yukon	CAN-USA	3185	0,85
St. Lawrence	CAN-USA	3058	1,26
Rio Grande-Bravo del Norte	USA, MEX	2840	0,57

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Mississippi s přítoky a spojením s velkými jezery představuje **největší světový dopravní říční systém**. Samotná řeka Missouri má délku 4086 km.

Obr. 68: Mississippi v lowě Zdroj: history.com

Největší **jezera** leží na hranicích USA a Kanady, tato oblast je největší sladkovodní pánev světa. Jezera jsou propojena jak přirozenými vodními toky tak i průplavy (vzhledem k říční dopravě). Pořadí velkých jezer (od Atlantiku): Ontario – Welland Canal – Erijské – Detroit River – St. Clair Lake – St. Clair River – Huronské – Michigan – Hořejší (Superior).

Podle vzniku je nejvíce jezer **ledovcových**. Nejvíce takových jezer má Kanada (desetitisíce – více než Finsko v Evropě), dále pak tektonických (v Kordillerách).

Na západě kontinentu je řada jezer, podobně jako v Africe, je **slaných** (Great Salt Lake, Mono). Rogersovo jez. (vyschlé) v Mohavské poušti (Calif.) je využito jako Edwardsova základna pro přistávání raketoplánů.

Nejznámějšími **vodopády** v Americe jsou Niagarské na řece Niagara mezi Erijským jezerem a jezerem Ontario. Podle množství padající vody (6 tis.m³) jsou 4.na světě. Americká část vodopádů je o necelých 2 m vyšší než kanadská (Horseshoe).

Největší jezera Severní Ameriky		
Jezero	Stát	Velikost v tis. km ²
Lake Superior -Hořejší	USA, CAN	82,4 (2. na světě)
Lake Huron-Huronské	USA, CAN	59,6 (4. na světě)
Lake Michigan-Michiganské	USA	57,4 (5. na světě)
Great Bear Lake -Velké Medvědí	CAN	31,3
Great Slave Lake -Velké Otročí	CAN	28,6

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Údolní nádrže najdeme nejvíce v povodí Mississippi (Fort Peck, Garrison, Oahe). Z této řeky jde voda hlavně pro průmysl a zemědělství. Na řece Columbia (Grand Coulee, Chief Joseph, Priest Rapids, John Day) jsou **velké elektrárny**, Colorado (Hoover Dam). Řada přehrad s energetickým využitím je na krátkých a vodnatých řekách kanadského Labradoru (Manic, Churchill Falls).

Obr. 69: Hoover Dam Zdroj: bridgepros.com

Nejvíce vody zadržuje kanadská přehrada Manic (řeka Manicougan) s 142 km³ vody, což je šestá největší přehrada světa.

3.1.2.4 Klima a typy krajiny

Podnebí je v Americe rozmanité, je tu pět klimatických šířkových oblastí a v horách vysokohorské.

Arktické klima je na severních ostrovech, hlavně v Grónsku (mimo jižního pobřeží), které má kontinentální ledovce, ani nejteplejší měsíc nemá nad 0° C.

Obr. 70: U grónských břehů Zdroj: lourspolaire.com

Subarktické podnebí je pak v severní Kanadě a na Aljašce, má pásmo tunder, do 0° teploty (průměrné roční), je tu permafrost (stále zmrzlá půda), vegetační období tu je krátké - max. 3 měsíce.

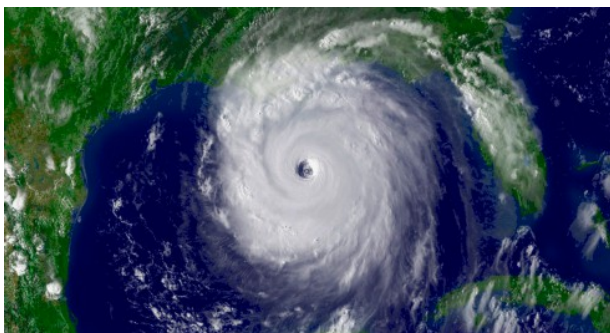
Mírné podnebí je rozděleno do dvou podoblastí - na **vlhké**, má od severu pásmo boreálních a horských lesů. Jsou tu velké tepelné rozdíly. Na jihovýchodě jsou teplejší listnaté a smíšené lesy, rostou až k Appallačům. Na jihozápadě je lesostep a prémie, které dosahují až ke Skalistým horám. V pásmu Olympic Mts. (USA) Najdeme deštné (pra)lesy mírného pásu, největší oblast leží v parku Tongass. Ve Skalistých horách roste borovice osinatá – některé stromy rostou již přes 4 tis. let.

Obr. 71: Grassland, Colorado Zdroj: art.com

Suchý mírný pás - je výrazně kontinentální podnebí, najdeme tu tzv. grassland (prémie), sahají až k 40° s. š. do pevninských polopouští, roční amplitudy (rozdíly teplot) zde dosahují až 80°.

Meteorologickým fenoménem kontinentální mírné oblasti jsou též sněhové bouře - blizzardy, postupující od severu do teplejších míst.

Obr. 72: Hurikán Katrina Zdroj: web.mit.edu

Subtropy se také rozdělují na vlhké a suché. Vlhké leží v pobřežních oblastech jihovýchodu USA a Mexického zálivu. Roční průměrné teploty tu jsou od 15° do 20° C (New Orleans). Mají téměř monzunový režim, rostou tu mangrovnickové porosty, srážky dosahují kolem 3000 mm.

Suché subtropy tvoří ještě préríjní, ale také až pouštní oblasti (Texas, Arizona). Jsou zde extrémní rozdíly teplot (mrzne málo), nízké srážky. V Mexické náhorní plošině se subtropy mění v mírné podnebí (tierra fría). Typickým porostem jsou kaktusy, např. Saguero.

Zvláštním meteorologickým jevem amerického středu (rozuměj v USA) jsou **tornáda** (twistery). Jedná se o vír vzduchu vznikající v bouřkových mracích. Ročně

jich vzniká několik desítek a mají na svědomí materiální škody a někdy i lidské životy.

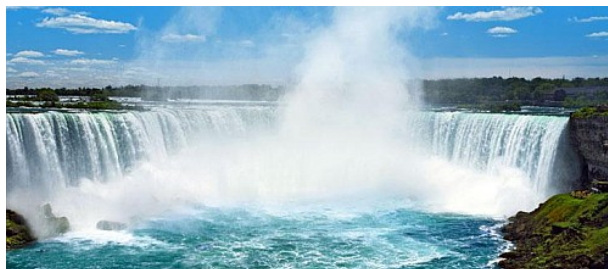
Suché tropy najdeme v Severní Americe jen málo (např. Sonorská poušť). Převažují **vlhké tropy**, leží hlavně na východomexickém pobřeží a v Karibské oblasti. Jsou tu palmové a pralesní porosty, roční průměrné teploty přes 20° C, přes 2000 mm srážek. Na přechodu tropů a subtropů vznikají v Atlantiku i Pacifiku velmi hluboké tlakové níže - cyklóny, kterým se v Americe říká **hurikány**. V nich klesá tlak na minimální změřené hodnoty. Při pobřeží se pak projevují prudkým větrem, který má katastrofický charakter. Poslední větší katastrofu způsobil hurikán Mitch na podzim 1998 ve střední Americe.

Obr. 73: Tornádo Zdroj: starryskies.com

Národní parky

Ochrana přírody má především v USA velké tradice a velkou podporu státu. Méně vyspělé země se potýkají hlavně s finančními problémy.

Obr. 74: Niagarské vodopády Zdroj: cliffonhill.com

Nejnámější chráněné oblasti:

Yellowstone (hlavně stát Wyoming, nejstarší na světě - 1872, gejzíry, fauna, flora), Yosemite (vodopád, El Capitan - obrovský granodioritový monolit), Sequoia (Calif., největší stromy světa), Death Valley (Calif.-Nev.), Crater Lake (Oreg., vulkanické jezero v horách Mt.Mazan, 14 km šířky), Monumental Valley (Ariz.-Utah, stolové hory), Jasper (CAN-Alberta), Grand Teton (Wyo.), Devils Tower (Wyo.), Everglades N.P. (Flo., největší světová subtropická bažinatá oblast), Wood Buffalo N.P. (CAN, patří mezi největší národní parky na světě - 45 tis. km²).

3.2 Přehled zemí Severní Ameriky

Stát	Rozloha v km ²	Počet obyvatel (2014)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (2011), USD, PPP	Zřízení	Osobnost 2014
Kanada	9 976 139	35,4	Ottawa	CAD dolar	41 100	domínium-monarchie	Premiér Stephen Harper
USA	9 372 614	321,9	Washington	USD dolar	49 000	unie republika	Prezident Barack Obama
Grónsko	2 175 600	0,06	Nuuk	DKK koruna	37 400	DEN, autonomie	-
St.Pierre a Miquelon	0,242	0,006	Saint Pierre	Euro		FRA, zámořské území	-
Bermudy	0,053	0,06	Hamilton	GBP libra	70 000	GBR, zámořské území	-
	21 524 353	357,43			CIA WFB		

Pozn. kurzívou jsou uvedena závislá území.

3.2.1 Canada - Kanada

Státní zřízení: konstituční monarchie - **dominium** (hlavou státu je britský panovník).

Název vznikl z irokézského slova „kanata“ = osada. Administrativně je Kanada federace (provincie a teritoria: Alberta, British Columbia, Manitoba, New Brunswick, Newfoundland, Nova Scotia, Ontario, Prince Edward Island, Québec, Saskatchewan, Northwest Territories, Yukon). Dne 1.4.1999 vznikla autonomní inuitská oblast **Nunavut** (nesprávně „eskymácká“) v Severozápadních teritoriích.

Obr. 75: Parlament v Otavě Zdroj: phototravelpages.com

Kanada vzniká 1.7.1867, autonomní je od roku 1931. Britskou královnu zastupuje guvernér. Hlavní politickou osobností je ministerský předseda Stephen J. Harper (od února 2006).

Ekonomika

Kanada je **vyspělá průmyslová země** s moderním zemědělstvím. HDP na obyv. řadí zemi mezi nejvyspělejší na světě. Projevuje se výrazný vliv US kapitálu.

Země má rozsáhlý zahraniční obchod.

Kurz měny: kanadský dolar - CAD 19,7 Kč (1.1.2015, střed, 0,9 za USD).

S. Harper

Surovinové zdroje jsou obrovské, hlavně rudné, dostačují i pro významný export (hlavně do USA).

Přehled hlavních těžných surovin			
Skupina	Surovina	Oblast těžby, provincie	Postavení ve světě
Pařiva	ropa a zemní plyn	Alberta (Edmonton, Calgary), těží se i z šelfu poblíž Newfoundlandu, plošina Hibernia je největší na světě	plyn, 1. na světě v těžbě zemního plynu na obyvatele.
	uhlí	Medicine Hat	
Rudy	železná	Labrador (Shefferville) a kolem Lake Superior	
	niklová	Manitoba (Lynn Lake), Ontario (Sudbury)	1. na světě
	uranová	Ontario (Elliot Lake), Saskatchewan (Uranium City)	1. na světě
	olovnat-zinkové	New Brunswick (Bathurst), Yukon (Faro)	Zn 1. na světě Pb 3. na světě
Ostatní	měděná	Québec, Ontario	
	azbest	Newfoundland (Thelford)	
	soli	Saskatchewan	
	diamanty	Ekati (North West T.)	

Velkou těžařskou firmou je Goldcorp Inc. Těžící většinu kanadského zlata.

Průmysl

Země má moderní **energetiku**, nadprodukcí elektrické energie (hlavně díky vodním zdrojům - 2/3 výroby).

Obr. 76: Kitimat, Br.Col. Zdroj: newswire.ca

Hlavní vodní toky a přehrad: La Grande (ústí do Jamesovy zátoky), Churchill Falls (Labradorské moře), **Manic 1-5** (záliv Sv. Vavřince, 10 tis. MW), jaderné elektrárny - Pickering (Ontario) přes 5000 MW!!, Tiverton.

Hutnictví je také vyspělé (především barevná metalurgie) ve střediscích: Hamilton (ocel), Thompson (Manitoba, nejv. středisko výroby niklu na světě), Kitimat (hliník, fma **Rio Tinto Alcan**), Trail (olovo, zinek, Br.Columbia), Flin Flon (Manitoba).

Největší kanadské společnosti - 2012		
Firma	Odvětví	Tržby v mld. USD
Manulife Fin.	Finance	50,1
Suncore Energy	Energetika	39,1
Royal Bank of Canada	Finance	35,9
Power Corp.	Energetika	32,3
G. Weston	Obchod	31,8

Pramen: Forbes, USA.

Hlavním průmyslovým oborem je **strojírenství**, nejvíce dopravní - působí zde monopoly General Motors Co. a Ford se středisky Windsor (Ford) a Toronto (GM). Loděnice jsou v přístavech Halifax, Vancouver. Elektrotechnika v Trois-Rivières (Québec). V Kanadě se vyrábí železniční dopravní prostředky i letadla (fma **Bombardier**, i sněžové skútry – působí i v ČR). V zemi se vyrábí i kosmická technika (do US raketoplánů).

Druhým hlavním oborem je dřevozpracující průmysl a výroba papíru a celulózy (velká těžba dřeva hlavně na západě).

Střediska: Thunder Bay a Powel River.

Rafinerie leží u ložisek ropy v Edmontonu a Regině.

Firma **Corel** je známá svými softwarovými produkty.

Silný je i potravinářský průmysl, který vyrábí i na vývoz (obilí a krmiva z obilí, maso, mléčné výrobky a nápoje (fma Seagram – součást **Pernod Ricard**)).

Obr. 77: Lány Saskatchewanu Zdroj: canada-photos.com

Zemědělství

V zemi je farmářské a rančerské, podobné USA. Je silně specializované jak druhově tak i územně. V rostlinné výrobě hlavně **produkce obilnin** - pšenice (i na export) a kukuřice, celosvětově významná je i produkce lnu, řepky.

V živočišné výrobě existuje tu existuje rozsáhlý pastevecký i stájový chov, jak jatečný tak i mléčný specializovaný chov. Velká je produkce brojlerů (kuřata a krůty), tradicí se staly kožešinové farmy. Nechvalně proslulý je lov mladých tuleňů na kožešinu.

Doprava

Má mimořádný význam vzhledem k rozloze. Nejdůležitější je silniční, trasy vedou hlavně ve směru západ-východ, jsou tu vysoké přepravní vzdálenosti. Síť je hustě napojena na USA.

Hlavní dopravní uzly: Montréal (i říční), Vancouver (přístav), Sept-Îles (atlantský přístav), největší letiště **Montreal-Mirabel-Trudeau**, Toronto, Gander - slouží k mezipřistání a doplnění paliva letům z Evropy (Newfoundland, se smluvním časem -3:30h). Největší tuzemskou společností je **Air Canada**.

Obr. 78: Toronto Pearson IA Zdroj: halcrow.com

Zahraniční obchod je vysoký na obyvatele, skoro 1/4 produkce jde na export.

Partneři: USA 3/4, dále Japonsko, z Evropy Británie, Německo a Francie.

Vyváží se kovy, obilí, papír, ropa, dopravní prostředky. V dovozu je nejvíce strojních zařízení, aut a spotřebního zboží.

Obr. 79: Je to nutné? Zdroj: treehugger.com

Obyvatelstvo

Populace má pestrou etnickou strukturu díky dlouhodobé imigraci z celého světa. Žijí tu dvě hlavní jazykové skupiny **Anglokanadáné** (polovina obyvatelstva) a **Frankokanadáné** (třetina), dále mnoho přistěhovalců, přestože imigrace je od 70. let omezoována stále však přicházejí Asiáté, Afričané i Slované. Naši krajané jsou nejvíce soustředěni v torontské aglomeraci.

Obr. 80: Montreal Zdroj: internetconferences.net

Roční přírůstek migrací se pohybuje mezi 200 - 250 tis. ročně. Rasově tvoří 85% bílí. Původní obyvatelstvo tvoří Indiáni a Inuité (dříve Eskymáci) žijí v drsnějších oblastech země.

Největší městy jsou Toronto (4 mil.) a Montréal (3).

M. Lemieux

Osobnosti: Brian Mulroney (politik), Bryan Adams, Celine Dion, Avril Lavigne, Justin Bieber (zpěváci), Donovan Bailey (sportovec), Mario Lemieux (sportovec), Wayne Gretzky (sportovec), Jacques Villeneuve (sportovec). V Torontě působil náš spisovatel Josef Škvorecký.

Problémem země poslední doby je snaha provincie Québec o nezávislost.

Turistická místa: Ottawa (Parliament Hill), Toronto (CN Tower), Montréal (Mont Royal, Old Montréal), Vancouver (Čínská čtvrť).

Národní parky: Wood Buffalo, Jasper, Banff, Nahanni.

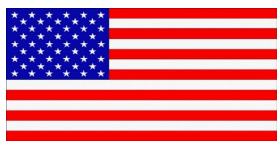
B. Adams

V zemi byla již třikrát olympiáda (Montreal, Calgary), naposledy v roce 2010 ve Vancouveru - zimní olympiáda.

3.2.2 United States of America - Spojené státy americké

Vznik: 4.7.1776 (vznik konfederace 13 států)

Státní zřízení:
republiková parlamentní federace. Hlavním zákonodárným orgánem je Kongres, je tvořen Senátem

a Sněmovnou reprezentantů, výkonným orgánem je federální vláda. V zemi působí dvě hlavní strany republikánská a demokratická.

Hlavní politickou osobností je prezident Barack Obama, demokrat. Byl zvolen 2x v letech 2008 a 2012. Je to první prezident USA – afroameričan.

Ekonomika

USA je světová hospodářská velmoc č. 1 s 1/4 světové produkce. Absolutní HDP činí 15 bil. USD (2010). Je to nejvyspělejší ekonomika na světě, USA mají monopolní tržní hospodářství.

Velký hospodářský rozvoj začal od poloviny minulého století. Hospodářské postavení první velmoci bylo upevněno oběma světovými válkami. Periodické krize byly střídány obdobími konjunktury. Dochází k postupným teritoriálním změnám ekonomického potenciálu - přesun na západ a jih.

Obr. 81: Z burzy Zdroj: wordpress.com

Newyorská burza (Wall Street) patří k nejvýznamnějším kapitálovým trhů na světě (indexy DJI, Nasdaq Composite a Russell 2000). V devadesátých letech vznikla ekonomická formace NAFTA (od roku 1993, spolu s Kanadou a Mexikem jako částečná protiváha EU). Oživení ekonomiky se objevuje na počátku 90. let - růst HDP, snižování nezaměstnanosti, růst produktivity práce. Počátkem tohoto desetiletí se projevují příznaky ekonomické recese (postihla hlavně odvětví IT).

Hlavním sektorem zaměstnanosti je terciér s více než dvěma třetinami osob. Devět desetin kapitálu je koncentrováno do 20 společností.

Hospodářské ukazatele současnosti – 2013: růst HDP – 2,2%, nezaměstnanost 8,1% a inflace 2%. Vysoké je záporné obchodní saldo (-750 mld za rok 2012).

Kurz US dolaru: 22,9 Kč (1.1.2015, střed – 1,21 za €).

Surovinové zdroje jsou značné, ale tak obrovské ekonomice nedostačují, a tak je nutný dovoz (hlavně ropy). Dochází i k politickým tlakům na země vyvážející ropu.

Skupina	Surovina	Oblast těžby, stát	Postavení ve světě
Paliva	černé uhlí	Celkem přes 700 mil.t, Appallačský revír (2/3 těžby USA) - Penn., W.Virg., Centrální revír - Illinois, Iowa	2.na světě, za CHN
	hnědé uhlí	Ložiska v Texasu, využita jsou však jen okrajově.	
	ropa, zemní plyn	Jih USA - Tex., Lous., Oklah. Těží celkem 400 mil. t a 600 mld m3 i v šelfu Mexického z., dále v Kalifornii a na Aljašce.	3.na světě za SAU, RUS
Rudy	železná	Kolem velkých jezer v Minnesotě (Messabi), dále Alabama (Birmingham), Utah	5. na světě
	měděná	Skalisté h., jihozápadní plošiny - Arizona (Globe), Nevada (Ely)	1. na světě
	olověné a zinkové	Missouri, Color., Idaho	olovo 1. na světě
	hliníková	Arkansas, Georgia	
	molybden	Colorado (Climax), N.Mex. (Questa)	
Ostatní	síra	Texas (Galveston)	1. na světě
	fosfáty	Florida	1. na světě
	soli	Texas (kamenná), N.Mex. (draselná, Carlsbad)	1. na světě

Energetika

Dvě třetiny energetické bilance země připadá na ropu a zemní plyn (ne však při výrobě elektřiny!), ostatní zdroje jsou vyrovnány v rozmezí 10-15% Produkce elektřiny je dnes přes 4 bil. kWh (1/3 světa, 1. na světě, 2013).

Obr. 82: Browns Ferry Zdroj: sayitaintsoalready.com

Největší centra:

- tepelné elektrárny - Shawnee (Tenn.), Pittsburg (Penn.), Morro Bay (Calif.)
- vodní - Grand Coulee (Wash.), Hoover (Colo.) Niagara Falls System.
- atomové - Browns Ferry (Alab.), Dresden (Ill.), Indian Point (N.Y.)

Rozšiřuje se využití „netradičních“ zdrojů energie: geotermální, sluneční a větrné (Calif., Ariz.).

Hutnictví

Celosvětově významná je v zemi hlavně barevná metalurgie (výroba hliníku, mědi olova a zinku).

Celé hutnictví prošlo strukturálním přechodem od kvantity ke kvalitě, k vyšší produktivitě a modernizaci. Výroba oceli je rozmístěna nejvíce v místech těžby černého uhlí a železné rudy, objemem je třetí na světě (za Čínou a Japonskem). Produkce se již přes 20 let absolutně nezvyšuje.

Centra: Pennsylvania (Pitts-burgh), kolem velkých jezer (Duluth), atlantský pás (Bethlehem), Houston (Tex.), Provo (Utah).

Výrobci: **US Steel Co.**, Cleveland Steel Co.

Výroba barevných kovů se vyskytuje v místě těžby rud a v oblastech s dostatkem elektrické energie (výroba hliníku).

Centra leží v horské oblasti Rocky Mountains - Ely (Nev.), Globe (Ariz.), Anaconda (Mont.) a v oblastech s dostatkem levné energie - Spokane (Wash.), Alcoa (Tenn.), Rockdale (Tex.).

Výrobci: **Alcoa, Kaiser Aluminium.**

Strojírenství

Nejvýznamnější průmyslové odvětví země, vévodí mu **dopravní strojírenství** (automobilový průmysl, výroba letadel) a elektrotechnika. Došlo k přesunu výrobních center z tradičních oblastí směrem na západ (nejen strategické obory). Domácí výrobci jsou chráněni (celními omezeními) proti zahraniční konkurenci (hlavně japonské). USA vyrábějí velké množství zbrojní techniky.

Obr. 83: Lincoln - symbol Ameriky Zdroj: stretchlimochicago.com

Struktura dopravního strojírenství:

- výroba **automobilů** (3. na světě): Detroit (Mich.) + Pontiac, Lansing, Chicago (Ill.), Cleveland (Ohio). Výrobci: General Motors, Ford Motor Co., Daimler/Chrysler

- **letadla** (1. na světě): San Diego (Calif.), Seattle (Wash.), St.Louis (Misso.). Výrobci: **Boeing-McDonnell Douglas** (spojením těchto firem vznikl největší výrobce letadel na světě), **Lockheed Martin, Rockwell**
- **lodě** (2. na světě), ponorky (1. na světě): Newport (Virg.), Boston (Mass.), Chicago, Groton (Conn.) - válečné lodě. Výrobce: **General Dynamics**
- **železniční technika** - Cincinnati (Ohio), St.Louis (Misso.)

Elektrotechnika

Objemem výroby je největší na světě, v některých oborech spotřební elektroniky jsou USA předstihovány Japonskem a Čínou.

Centra: New York, Cleveland, Chicago, Anaheim (Calif.), Phoenix (Ariz.), Silicon Valley (Calif., jižně od San Francisca)

Výrobci: **General Electric** (největší svět. výrobce elektrotechniky a jedna z největších průmyslových firem na světě), **Western**

Electric, IBM, Motorola (nejv. am. výrobce mobilních telefonů), **Intel** (nejv. výrobce mikroprocesorů), HP Compaq (Houston, počítače), **Apple Computer, Dell Computer.**

Chemický průmysl

Lokalizace je ovlivněna těžbou surovin (ropa, uhlí) nebo jejich dovozem. V USA jsou obrovské ropné společnosti

Centra rafinerií: Houston, Tulsa (Oklahoma), Baton Rouge (Louis.), Bakersfield (Calif.)

Producenti: **ExxonMobil, Chevron.**

Ostatní střediska: Pittsburgh, Charleston (W.V.), Memphis (Tenn.), Akron (Ohio, pneumatiky), Oak Ridge (Tenn.), Hanford (Wash.), Paducah (Kent. - štěpné materiály).

Výrobci: **Dow Chemical, Procter&Gamble, DuPont, Good Year, Bridgestone/Firestone** (pneumatiky), **Merck** (farmacie).

Spotřební průmysl

Rozsáhlý resort s menší koncentrací kapitálovou i výrobní, tradiční obory jsou především na severovýchodě.

Obr. 84: Centrum farmaceutické firmy Pfizer Zdroj: mlive.com

Hlavní obory, oblasti a střediska:

Textilní výroba je v oblasti Nové Anglie (New England) - Boston (vlna), v oblasti Jihoatlantské (Southatlantic) Atlanta (bavlna) a Středoatlantské (Middleatlantic) - N. York (konfekce).

Potravinářská výroba

- Středozápad - maso, cukr
- kolem velkých měst - mléko, nápoje
- Louisville (Kent.) - whisky nebo také whiskey (tzv. bourbon, Jack Daniels, Jim Beam)
- California - ovoce, zelenina, víno
- Durham (N.Car.), Richmond (Virg.) - tabák

- Atlanta (Georgia)- nápoje - sídlo Coca Cola Company.

Výroba software: Silicon Valley (Calif.), Redmont - Microsoft, Provo (Utah) - Novell

Filmová studia: Hollywood (Los Angeles), Orlando (Flor., Universal)

Spotřební výrobci: Coca Cola Co., Pepsi Cola, Heinz, Philip Morris Int., RJ Reynolds Tobacco, Nike, Columbia Sportswear, Levi Strauss, Wrangler, Lee, Hasbro, Diageo atd.

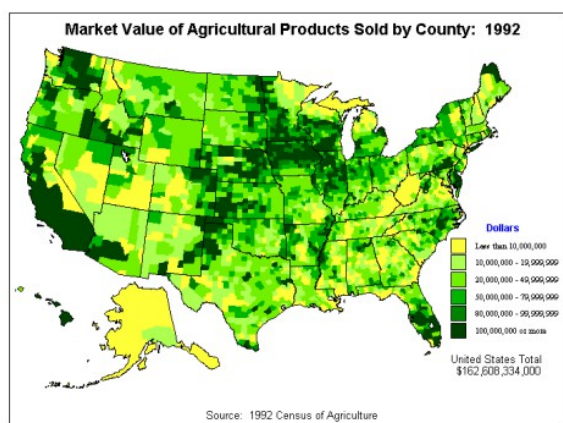

Největší společnosti USA v roce 2012		
Firma	Odvětví	Tržby v ml. USD
Wal-Mart Stores	Obchod	447
ExxonMobil	Chemie	434
Chevron	Chemie	236
Conoco/Philips	Ropa, plyn	231
General Motors Co.	Strojrenství	150
General Electric Co.	Elektrotechnika, banka	147

Zdroj: Forbes.

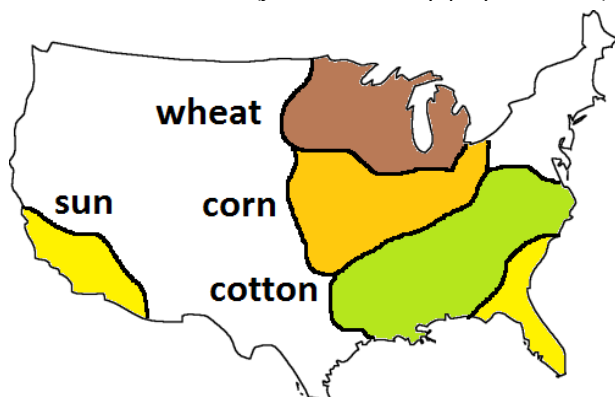
Zemědělství

Americké zemědělství je vyspělé, vysoce specializované, mechanizované a celkem produktivní. Existuje tu především farmářská a rančerská výroba hlavně na severu, monokultury a plantáže leží na jihu.

Obr. 85: Hodnota zemědělské sklizně Zdroj: nsuok.edu

V půdní bilanci zahrnuje 1/5 území orná půda, rozoranost se mění dle potřeb trhu. Soběstačnost domácí produkce je zajištěna. Zemědělství se neobejde bez federálních dotací (jako všude ve vyspělých zemích).

Obr. 86: Výrobní oblasti Zdroj: autor.

V rostlinné výrobě se uplatňují hlavně zrniny (60% produkce) s produkcí kolem 300-320 mil. t obilnin (2/3 z toho kukuřice).

Výrobní oblasti: Wheat belt (pšeničný), Corn belt (kukuřičný) a Cotton belt (bavlnářský pás).

USA jsou první na světě v produkci kukuřice, druhé na světě v produkci pšenice (mají však největší světový vývoz).

Další významná produkce: sója (1. na světě), bavlna (3. na světě), tabák (4. na světě), citrusy.

Mimo tropických exportních plodin (pěstují se na Havaii) se pěstuje v zemi prakticky vše.

V živočišné výrobě se vedle stájového uplatňuje významně i pastevecký chov v blízkosti farem (transhumace – převoz na pastviny, dokrmování).

V USA jsou druhé největší světové produktivní stavy skotu (100 mil., za Brazílií), druhé největší veprů (60 mil. za Čínou). Země vyrábí nejvíce na světě masa (mimo vepřového) a mléka. Tradiční je tu jatečný velkochov brojlerů (kuřata, krůty) a rozsáhlý rybolov.

Doprava

Tento sektor je v USA obrovský a ve světě ve velikosti bez velké konkurence. Největší dopravní potenciál světa je dán délkou sítě - 2/3 světa! Množstvím přepraveného zboží a osob i počtem dopravních prostředků. Rozdíly se zde projevují v intenzitě vzhledem k rozmístění výrobních sil. Jsou tu relativně velké přepravní vzdálenosti. Ve stagnaci je částečně jen železniční doprava (úbytek sítě i objemu přepravy).

Obr. 87: Kudy kam v Los Angeles Zdroj: welovedc.com

Nejdůležitější dopravní trasy spojují hlavní produkční oblasti i obě kontinentální pobřeží. Námořní a letecké spojení je intenzivní s celým světem.

Obr. 88: JFK airport Zdroj: wordpress.com

Rychlá a rozsáhlá je **kamionová přeprava** (trucks), která využívá 3/4 dálnic světa! (highways), je řízena počítači i rádiem.

Obrovská síť ropovodů a plynovodů (USA je státem vzniku potrubní dopravy).

USA mají zřejmě absolutně největší **obchodní loďstvo světa** (rejdaři však využívají vlajek jiných zemí, oficiálně „jen“ 20 mil. BRT).

Největší přístavy: New York, Philadelphia, Atlantic City, Newport, New Orleans v atlantské zóně a Long Beach, San Francisco a Seattle v pacifické zóně.

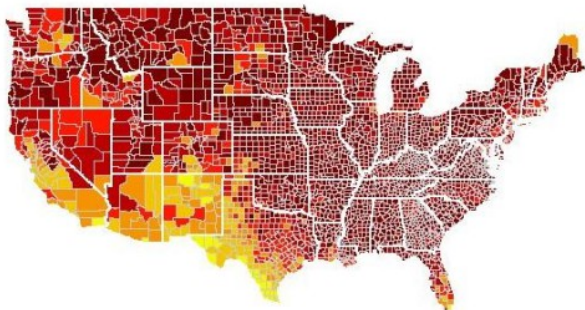
USA disponuje obrovskou **leteckou dopravou**, v zemi je více než 10 tis. letišť a silný soukromý letecký provoz. Největšími letišti jsou newyorské **Kennedy International Airport**, chicagské **O'Hare** a **Hartsfield-Jackson** v Atlantě, která přepraví a odbaví přes 70 mil. osob ročně.

Přepravci: **Union Pacific**, **Amtrak** (obě železniční), **Greyhound** (autobusy), **American Airlines**, **Delta** a **jetBlue** (letecké).

Obyvatelstvo

Populace byla vytvořena především **migrací** (přistěhovalectvím) již od 18. století. Vrcholu stěhování je dosaženo koncem 19. a na počátku 20. století. Dnes ji stát omezuje (ročně legálně jen 65 tis. osob, ilegálně až 300 tis.!, existuje také imigrační loterie). V říjnu roku 2006 dosáhl počet obyvatel 300 mil.

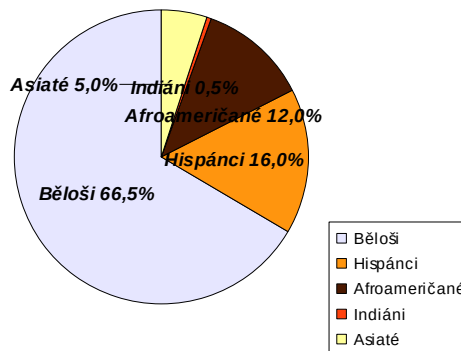

Obr. 89: Kde se mluví španělsky? Zdroj: syntaxofthings.typepad.com

Rasová a etnická struktura se postupem mění („Amerika je tavící kotol národů“). V populaci je nejvíce (přes 220 mil.) bělochů. Dále tu žije přes 40 mil. černochoů. Černoši žijí nejvíce ve velkých městech, na venkově málo. Zbytek tvoří asiáté (13,5 mil. lidí - Číňané, Korejci a Vietnamci), ti žijí nejvíce ve velkých městech tichomořského pobřeží. Původními obyvateli jsou Indiáni a Inuité (Eskymáci). Převážná většina hovoří **anglicky** a asi 45 mil. hovoří španělsky, to jsou Hispánci (Latinamericans). Již čtyři státy mají převahu barevného obyvatelstva (California, Texas, N. Mexico a Hawai.).

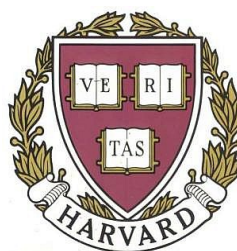
Přirozený přírůstek se pohybuje kolem 7‰ (nejvyšší je u Asiátů a Hispánců). Přes tři čtvrtiny populace žije ve městech. Je tu běžná selekce (rozdělení) do čtvrtí podle rasy, vznikají tak například **čínské čtvrti**. Dvě třetiny obyvatel jsou zaměstnány v terciéru. V zemi je značná vnitřní migrace (časté stěhování za prací), i sezónní (léto-zima).

Etnická struktura

Americká velkoměsta mají specifickou strukturu (city, downtown, chinatown). Předměstí jsou obydlena více středními a bohatými vrstvami (v Latinské Americe to je jinak). Vytvářejí se zde silně urbanizované zóny – **megalopolis** - souměstí (atlantská, jezerní a kalifornská), mají kolem 25-35 mil. obyvatel.

Pořadí největších měst (bez předměstí): New York, Los Angeles, Chicago, San Francisco, Philadelphia, Houston.

USA jsou hlavní oblastí **světového vzdělání**, je tu mnoho významných a prestižních univerzit: **Harvard** (Boston, Mass.), **Princeton** (u Philadelphie, N.J.), **Yale** (New Haven, Conn.), **Stanford** (San Francisco, Cal.), **UCLA** - University of California (Los Angeles, Cal.), **Michigan** (Lansing, Mich.), **West Point** (vojenská akademie, severně od New Yorku).

V zemi působí Federální úřad pro vyšetřování - **FBI** a tajná služba **CIA**.

Osobnosti

- **umělci:** Edgar Allan Poe, Mark Twain, Jack London, James Fenimore Cooper, John Steinbeck, William Faulkner, Ernest Hemingway, Andy Warhol, Walt Disney, Marilyn Monroe, Louis Daniel Armstrong, Elvis Presley, George Gershwin, Leonard Bernstein, Bob Dylan, Douglas Fairbanks, Josephine Baker, Steven Spielberg.

- **státníci a politici:** George Washington, Abraham Lincoln, Thomas Jefferson, Franklin Delano Roosevelt, John Fitzgerald Kennedy, Ronald Reagan, Henry Kissinger.
- **vědci:** Thomas Alva Edison, Robert Fulton, Samuel Morse, Julius Robert Oppenheimer.
- **podnikatelé:** John Davidson Rockefeller, Henry Ford, Bill Gates, Warren Buffett
- **sportovci:** Jesse Owens, Cassius Clay, Al Oerter, Mark Spitz, Michael Jordan, Carl Lewis, Lance Armstrong, Michael Phelps.

▪ **ostatní:** Robert Peary, John H. Glenn, Neil Armstrong

Obr. 90: NP Arches Zdroj: aristatek.com

Turistická místa: New York City (Socha svobody-Statue of Liberty, Manhattan, Muzeum moderního umění, Madison Square Garden, Empire State Building, Rockefeller Center), Washington D.C. (White House-Bílý dům, Constitutional Gardens, Smithsonian Institution, Arlington), San Francisco (China Town, Golden Gate, Alcatraz), Los Angeles (Holywood, Beverly Hills, Santa Monica, Long Beach), Space Center (Florida, Cape Canaveral).

V USA je velké množství zábavných parků (kolem 30) v Evropě označovaných „Disneyland“, ten je pouze jeden, v Los Angeles.

Obr. 91: Mt.Rushmore Zdroj: fineartamerica.com

Zábavní centra: Astroworld, Walt Disney World, Seaworld (Orlando) a pod. Největším centrem je Lake Buena Vista, kde jsou tři zábavní parky najednou (Magic Kingdom, Disney Studios a Disney Animal Kingdom).

Další zajímavosti: Mammoth Cave-Mamutí jeskyně (Kent., nejdelší jeskynní systém na světě: 483 km), Black Mountains (S. Dakota - Mt. Rushmore - skalní portrét čtyř slavných amerických prezidentů).

Nejnavštěvovanějším státem je Florida s 6 mil. turistů, následují California a New York.

Zahraniční obchod

Je spolu s Německem je absolutně největší na světě (obrat přes 3,7 bil. USD!), v poslední době má však pasivní obchodní bilanci (kolem 700 mld v roce 2012).

Země obchoduje nejvíce s Kanadou - 20%, Evropskou unií - 20% (nejvíce s Německem a Británií), Čínou a Japonskem - 10%. Z rozvojových zemí obchodují USA hlavně s Mexikem, Venezuelou, S. Arábií (obchod s ČR asi 1 mld USD).

Vyváží se hlavně dopravní prostředky, elektrotechnika, stroje a zařízení, zbraně, software, obilí, produkty tzv. „showbyznysu“ (filmy, hudební a obrazové nosiče). Dováží se suroviny, dopravní prostředky, spotřební zboží.

USA jsou naším druhým největším zahraničním investorem.

3.2.2.1 Regionální oblasti USA

1. Nová Anglie - New England (nejstarší)

Středisko: Boston

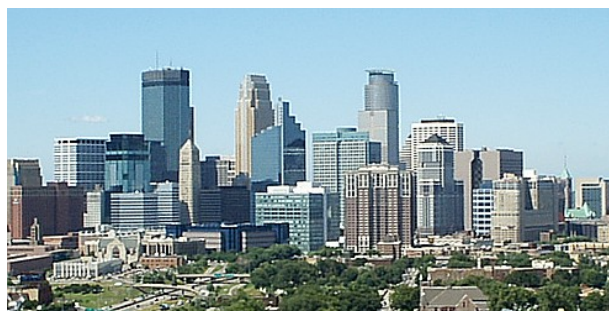
Obr. 92: Boston Zdroj: celebaddicts.com

Státy: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut

2. Středoatlantská - Middleatlantic (obchodní a finanční centrum USA)

Středisko: New York City

Státy: New York, New Jersey, Pennsylvania

Obr. 93: Minneapolis Zdroj: Wikipedia

3. Střední severovýchod - Middenortheast

Středisko: Chicago

Státy: Ohio, Indiana, Illinois, Michigan, Wisconsin

4. Střední severozápad - Middenorthwest

Střediska: Minneapolis- St.Paul a Kansas City

Státy: Minnesota, Iowa, Missouri, North + South Dakota, Nebraska, Kansas

5. Jihoatlantská - Southatlantic

Střediska: Washington, Atlanta a Miami

Státy: Delaware, Maryland, Virginia, West Virginia, North + South Carolina, Georgia, Florida

6. Střední jihovýchod - Middlesoutheast

Středisko: Nashville

Státy: Kentucky, Tennessee, Alabama, Mississippi

7. Střední jhozápad - Middlesouthwest

Střediska: Dallas a Houston

Státy: Texas, Arkansas, Louisiana, Oklahoma

8. Horská - Mountain

Střediska: Denver, Phoenix

Obr. 94: Denver Zdroj: domovers.com

Státy: Montana, Idaho, Wyoming, Colorado, New Mexico, Arizona, Utah a Nevada

9. Tichomořská - Pacific

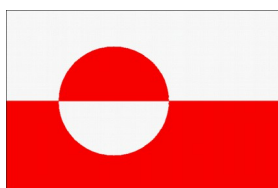
Střediska (dle polohy od severu): Seattle, San Francisco, Los Angeles

Obr. 95: Anchorage Zdroj: rollingout.com

Státy: Washington, Oregon, California, Alaska, Havaii.

3.2.3 Kalaatdlit Nunaat – Gronland - Grónsko

Rozloha: 2 175 tis. km², počet obyvatel: 56 tis (2013). Pobřeží je přes 40 tis km dlouhé.

Hlavní město: Nuuk (Godthab).

Dánské autonomní území (dva poslanci sedí v dánském parlamentu). Díky této skutečnosti bylo Grónsko do roku 1982 v Evropské unii (vystoupilo referendem).

Obr. 96: Inuita jde "do práce" Zdroj: wikispaces.com

Zdrojem HDP je hlavně **rybolov** (konzervárny), dále chov sobů, lov tuleňů, mrožů a kožešinové zvěře. Vyváží se i suroviny (kryolit - fluorid sodnohlinitý, užívá se jako tavítko při výrobě hliníku).

Obr. 97: Nuuk Zdroj: skyscrapercity.com

3.3 Střední Amerika

Oblast ležící na jih od hranic USA, je již součástí tzv. „**Latinské Ameriky**“, je pod silným vlivem USA. Byla dekolonizována v polovině 19. století (původně byla vesměs španělská, později i francouzská, britská a nizozemská).

Na rozloze přes 2,7 mil. km² tu žije 200 mil. obyvatel.

Regionálně je možné Střední Ameriku rozdělit na část kontinentální a Karibskou (ostrovní).

Obr. 98: Varadero, CUB Zdroj: inzumi.com

3.3.1 Charakteristika regionu

Jsou tu rozvojové země s relativním dostatkem surovin (dovoz do USA) a levnou pracovní silou.

Formovala se tu častá ohniska mezinárodního politického napětí kde se konfrontovaly americké a sovětské vlivy - Kuba (1959-61), Nikaragua, Salvador (70.-80.léta) nebo Grenada (1983).

Vesměs jsou to **republiky** (i federativní - Mexiko) s rozdílným stupněm demokracie (Kuba je stále komunistickou totalitou).

Velikost států je velmi odlišná, vedle významného Mexika tu jsou „ministáty“ Karibiku. Vlivem politického uspořádání se liší i ekonomická úroveň.

Obr. 99: Tikal, GUA Zdroj: pablocollado.com

Nejbohatší a relativně stabilní státy jsou Mexiko (mimo polovinu 90. let minulého století), Kostarika, Bahamy. Nejchudšími jsou země jako Haiti, Nikaragua, Kuba. Oblast obsahuje i závislá území (FRA, USA, GBR).

3.3.1.1 Pevninská oblast

3.3.1.2 Estados Unidos Mexicanos - Spojené státy mexické

Federativní republika s 31 státy a jedním federálním distriktem (hl. město). Prezidentem je od roku 2006 Felipe Calderón

Mexiko je země starých indiánských kultur (Mayové, Aztékové, Toltékové, Olmékové), kolonizována Španěly od 16. století. Je nezávislé od roku 1810.

Obr. 100: Palenque Zdroj: locogringo.com

Ekonomika

Je to nejvýznamnější země střední Ameriky (největší surovinové zdroje a potenciál průmyslu), má státně-monopolní ekonomiku. V Mexiku se projevují výrazné vlivy USA - společný trh **NAFTA**. Zahraniční firmy tu využívají levné pracovní síly a země se stává levnou dílnou zpracovatelského průmyslu (hl. Amerického).

Měna: peso – MXN – 1,55 Kč (1.1.2015, střed).

Těžba surovin má pro zemi velký význam. Struktura a hlavní těžební oblasti:

- **ropa a zemní plyn** - v oblasti Mexického z. (dovoz do USA), těžba přes 150 mil. t, vývoz do USA.
- **rudy** - olovo, zinek - Chihuahua, měď - Sonora, **stříbro** - Hidalgo (2. na světě), rtuť - Sierra Madre del Sur
- **ostatní** - **síra** - Minatitlán (3. na světě)

V průmyslu je důležitá kapitálová účast USA hlavně v těžebním, chemickém a strojírenském průmyslu. Mezi významné domácí společnosti patří Pemex (petrochemie) a Cemex (cement).

Obr. 101: Pemex - rafinerie Zdroj: theoilandgasyear.com

Průmyslová střediska a oblasti:

Tampico (rafinerie, Pemex), Chihuahua (metalurgie olova a zinku) Veracruz (hutě na hliník), León, Guadalajara (strojírenství), Puebla (VW).

Třetina průmyslové produkce státu připadá na hlavní město! U nás se prosazuje firma Nemak (hliníkové součásti aut, Kladno).

Největší společnosti- 2012		
Firma	Odvětví	Tržby v mlrd USD
American Móvil	Telekomunikace	47,7
Femsa	Potraviny	14,6
Cemex	Stavební hmoty	13,5
Alfa	Suroviny, slitiny	13,1
Gr.Bimbo	Potraviny	9,6

Zdroj: Forbes

Rozmanitá výroba v **zemědělství** (vzhledem k pestrým přírodním podmínkám - vliv hlavně reliéfu) produkuje nejen pro domácí spotřebu, ale i pro export. Orné půdy je relativně málo, je tu dostatek lesů. Vzhledem k reliéfu je tu vyvinuta typická stupňovitost produkčních oblastí:

Tierra caliente leží nejnižší - tropické plodiny - káva, kakao, citrusy, banány, rýže, cukrová třtina, sapodilla - chicle (na výrobu žvýkaček). Ve vnitrozemí (tierra templada a fría) se pěstují obilniny (pšenice, kukuřice), bavlník, luštěniny, tabák, zelenina, ve vyšších polohách (tierra helada) je hlavně pastevectví (skot, koně, ovce).

Významným zdrojem HDP je **turistický ruch**.

Obr. 102: Cancún - centrum přímořské turistiky Zdroj: nubambu.com

Obyvatelstvo

Má vysoký přirozený přírůstek - 2,5%! (ortodoxní katolíci) a vysokou migraci z venkova do měst.

Hlavní město **Ciudad de México** je obrovskou sídelní aglomerací (skoro 20 mil.). Nejen velká migrace je problémem tohoto města (sociální problémy, kriminalita, znečištění, propadání - město stojí ve vysušeném jezeře Texcoco - 7,5 m za posledních 100 let).

Obr. 103: Mexico City Zdroj: wallstreetmeeting.de

Dalšími významnými městy jsou Acapulco, Monterrey. Rasově tvoří 2/3 mestici a kreolové, zbytek indiáni. Většina obyvatelstva je římsko-katolického náboženství. Úředním jazykem je španělština.

Osobnosti: Benito Juárez García, Carlos Galinas de Gortari.

Zahraniční obchod je orientován hlavně na USA (60%), dále pak GER, JAP.

Vyvážejí se suroviny (země je jedním z největších světových vývozců ropy), zemědělské produkty

Dováží se dopravní prostředky, stroje a zařízení, spotřební zboží

Obr. 104: Teotihuacan Zdroj: buildingspictures.net

Turistická střediska: Mexico City (La Alameda, El Centro), Teotihuacán, Palenque, Uxmal, Izapa, Oaxaca, Chichen Itza, Kabah, Cobá (indiánské památky), Acapulco (rekreační centrum Peninsula de los Playas, La Quebrada - skokani do vln), Tijuana. Novým rekreačním centrem se stává Cancún na poloostrově Yucatán (ve stylu Las Vegas v USA).

Kostarika, Honduras, Panama - produkuje hlavně banány, kávu (Kostarika je v těchto dvou produktech největší světový producent na světě). Podle těchto hlavních exportních plodin se jim také říkalo „banánové republiky“ (již od 20. let minulého století díky monopolu United Fruits z USA). Vyvážejí těž dřevo. Kostarika navíc patří mezi nejstabilnější země Střední Ameriky (je to znát i na turistickém ruchu).

Turistická místa: Tabacon-Arenal, Playa Conchal, ekoturistika.

Také **Belize** - přitahuje zahraniční kapitál vlivem nízkých daní a přímořskou turistikou.

Obr. 105: Belize Zdroj: blog.spaceja.com

Salvador je jedinou zemí s přístupem jen k Tichému oceánu. Stále se v zemi projevují následky dlouhého

občanského konfliktu v 80. letech minulého století. Ve světě je znám vývozem kávy a dřeva.

Panama má navíc velké příjmy z provozování Panamského průplavu (z roku 1914, měří 81,6 km, stavěn nejprve Francouzy – dokončen Američany), kterým proplouvá až 40 lodí denně (do 65 tis. BRT), což představuje kolem 500 mil. USD ročně. Tento průplav má být v brzké době doplněn „kontejnerovým tranzitem“ (meziocéanická železniční trasa), jehož projekt byl dokončen v Nikaragui (bude stavět Čína).

Statisticky má Panama největší obchodní loďstvo světa (řada US rejdařů se plaví pod panamskou vlajkou).

Obr. 106: Z Panamského průplavu Zdroj: ahoycargo.com

Turistická centra: San Salvador (Muzeum Nového světa).

3.3.1.3 Přehled zemí Střední Ameriky

Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v mil. 2014	Hl. město	HDP/obyv. PPP (2011)
Anguilla (GBR)	96	0,02	Valley	12 200
Antigua a Barbuda	442	0,09	Saint John's	22 100
Bahamy	13 935	0,35	Nassau	30 900
Barbados	431	0,28	Bridgetown	23 600
Belize	22 965	0,32	Belmopan	8 300
Cayman Islands (GBR)	264	0,06	Georgetown	43 800
Dominika	751	0,07	Roseau	13 600
Dominikánská rep.	48 734	10,5	Santo Domingo	9 300
Grenada	344	0,09	Saint George's	13 300
Guadeloupe (FRA)	1 780	0,44	Basse-Terre	13 000
Guatemala	108 889	15,7	Guatemala la Nueva	5 000
Haiti	27 750	10,4	Port-au-Prince	1 200
Honduras	112 088	8,2	Tegucigalpa	4 300
Jamajka	10 991	2,8	Kingston	9 000
Kostarika	50 700	4,9	San José	11 500
Kuba	110 860	11,3	La Habana	9 900
Martinique (FRA)	1 102	0,4	Fort-de-France	14 000
Mexiko	1 958 201	123,3	Ciudad de México	15 100
Montserrat (GBR)	102	0,01	Plymouth	8 500
Nikaragua	127 849	6,1	Managua	3 200
Portoriko (USA)	8 897	3,7	San Juan	16 300
Panama	77 326	3,3	Panama	13 600
Salvador	21 041	6,3	San Salvador	7 600
Sv. Kryštof a Nevis	261	0,05	Basseterre	16 400
Sv. Vincenc a Grenadiny	389	0,11	Kingstown	11 700
Svatá Lucie	616	0,18	Castries	12 900
Turks a Caicos (GBR)	430	0,4	Cockburn Town	11 500
Virgin Islands (GBR)	153	0,02	Road Town	38 500
Virgin Islands (USA)	347	0,11	Charlotte Amalie	14 500
Celkem	2 707 734	209,5		

Pozn. HDP/obyv.-PPP - je uváděn v paritě kupní síly. Počet obyvatel z GeoHive.com.

3.3.1.4 Země Karibské oblasti

Do Karibské oblasti řadíme řadu ostrovních států mezi Mexickým zálivem a Atlantikem.

Obr. 107: Kubánská tradice. Zdroj: news.xinhuanet.com

3.3.1.5 Kuba

Stát s komunistickým režimem pod vedením Fidela Castra (do roku 2007), zřejmě před hospodářským i politickým krachem (i přes řadu „hospodářských reforem“). V ekonomice dominuje produkce cukrové třtiny (dříve až třetí na světě dnes došlo k poklesu), tabáku, niklu.

Kuba má velké perspektivy v **turistickém ruchu** (příjmy jsou již dnes srovnatelné s prodejem cukru). Dodnes je v zemi americká vojenská základna (s vězením) v Guantánamu.

Je stále v hospodářské izolaci na USA od Karibské krize v říjnu 1962.

Turistická centra: Havana (Plaza de las Armas, Muzeum Ernsta Hemingwaye), Varadero (pláž v zálivu Cardenas, blízko města Matanzas na Kubě).

3.3.1.6 Jamajka

Ostrov s těžbou bauxitu (2. na světě), s velkou produkcí lihovin (rum, likéry), doutníků. Je to rozsáhlá rekreační oblast (hlavně pro americké turisty) – přímořská turistika.

Bob Marley

Turistická místa:

Kingston (National Heroes Park, Muzeum hudebníka Boba Marleyho), Montego Bay, pláž Frenchman's Cove, Dunn's River.

3.3.1.7 Ostatní země

Bahamy, Barbados - zdrojem příjmů je cestovní ruch a rekreace, vývoz lihovin (rum Bacardi).

Daňové úlevy přitahují zahraniční podnikatele (ti často řídí své podniky na dálku, založení firmy v těchto zemích je možné i na dálku).

Mezi nejchudší země v oblasti patří **Haiti**, které je již dlouhou dobu zmítáno politickou a občanskou nestabilitou, která byla ještě umocněna zemětřesením v roce 2010.

Sousední **Dominikánská republika** těží více z turistického ruchu (přímořská turistika, bezcelní zóny), vývozu zemědělských produktů a tabákových výrobků (doutníky). Hlavní město je nejstarším v celé Americe.

Koření z Grenady

Známý z Karibské Ameriky je i export koření (např. muškátový oříšek z Grenady). I zde se uplatňuje rostoucí turistický ruch.

V oblasti je známý rozsáhlý obchod s dětmi. Největší měrou se tak děje v Guatemale. Salvador a Panama patří do dolarové zóny (USD).

Obr. 108: Copán, HON Zdroj: thisishonduras.com

Turistická střediska a historická místa: Santo Domingo (nejstarší Evropany založené město Ameriky - 1494), Tikal (GUA) - indiánské památky.

3.3.1.8 Charakteristika některých závislých území

Portoriko

Je přidruženo k USA (demokraticky potvrzeno referendem). Příjmy ostrova pramení jednak z průmyslu (petrochemie), bankovníctví (centrum Hato Rey), ale také z turistiky - americká rekreační oblast.

V Arecibu je obrovský vesmírný radiolokátor (probíhaly zde výzkumy mimozemských civilizací).

Obr. 109: Arecibo Zdroj: aei.mpg.de

Turistické středisko: Old San Juan

Osobnosti: Fidel Castro Ruz (diktátor, bývalý prezident a diktátor, CUB), José Martí (politik, CUB), Bob Marley (JAM, hudebník-reggae), Marlen Otteyová (sportovkyně, JAM), Usain Bolt (JAM).

Ostatní závislá území jsou ideálním prostorem pro turistiku majetnějších vrstev (Martinique, Guadeloupe, Montserrat, Bermudy), mají vyspělou infrastrukturu. Ve francouzských závislých územích platí od ledna 2002 Euro.

Obr. 110: Z Bermud Zdroj: bermudastyles.com

Bermudy, Britské Panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy a Turks a Caicos jsou také tzv. „daňovými ráji“, který přitahuje bohatou podnikatelskou sféru. Britské Panenské ostrovy mají největší HDP/obyv. na světě (kolem 100 tis. USD!).

3.4 Jižní Amerika

3.4.1 Velikost, poloha

Rozloha: 17,843 mil. km²

Počet obyvatel: 415 mil. (2014)

Kontinent leží na západní a většinou jižní polokoule. Od Severní Ameriky je oddělena Panamskou šíjí.

Krajní body Jižní Ameriky		
Kontinentální		
S	Punta Gallinas (COL)	12°28' s.š.
J	Cap Froward (CHL)	53°52' j.š.
V	Cap Branco (BRA)	34°46' z.d.
Z	Punta Parinas (PER)	81°22' z.d.
Ostrovní		
S	Kudarebe (Aruba)	12°37' s.š.
J	ostrov Diego Ramirez (ARG)	56°32' j.š.
V	Ilha do Sul (BRA)	28°52' z.d.
Z	o. Darwin, Galapagos (ECU)	92° z.d.

Střední zeměpisný bod kontinentu (pevninský) leží v místech, kde tvoří řeka Paraguay hranici mezi Brazílií a Paraguají. Ostrovní je u města Mariscal Estigambia v Paraguaji.

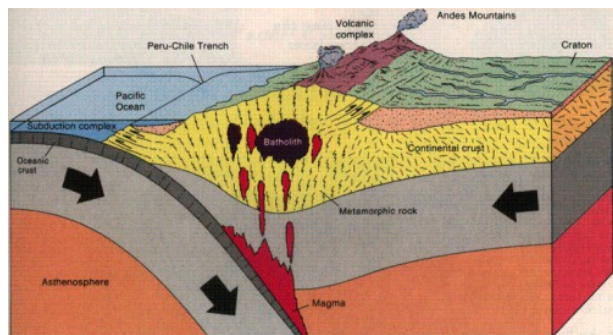
3.4.2 Přírodní poměry

3.4.2.1 Pobřeží

Délka břehů je vzhledem k ploše kontinentu relativně malá (hlavně na východě) a největší je na jihozápadním pobřeží (CHL, tam má skoro „skandinávský charakter“ díky členitému pobřeží, které připomíná fjordy v Norsku). Velkých ostrovů a poloostrovů je v Jižní Americe málo.

Největší ostrovy		
Název	Stát	Rozloha v km ²
Ohňová z. - Tierra del Fuego	CHL, ARG	48,7
Marajó	BRA	47,9
Chiloé	CHL	8,3
East Falkland	GBR	6,6

Pramen: Velký atlas, Kartografie.

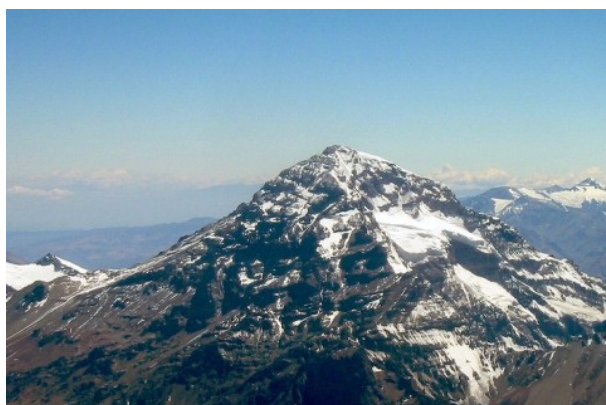

Obr. 111: Peruánsko-chilský příkop Zdroj: lewistonpublicschools.org

Největší poloostrov: Guajira (COL) 14,0 tis. km².

3.4.2.2 Povrch

Jádrem pevniny je **Brazílsko-guayanský štít** (na polovině). Kontinent je podobně jako Severní Amerika skloněn k východu. Kordillery (v Jižní Americe se jejich část nazývá Andy) přecházejí z Panamské šíje a rozšiřují se nejvíce kolem 20° j.š. (až 800 km). Tak jako v Severní Americe i tady mají vesměs tři hlavní hřbety (nejpatrnější je to v Kolumbii a v Peru).

Obr. 112: Aconcagua Zdroj: iceaxetv.com

Přechod do Tichého oceánu je mnohem příkřejší než v Severní Americe, je navíc doplněn **Atacamským příkopem** takže převýšení v této oblasti dosahuje téměř 15 km! Nejvyšším vrcholem kontinentu a celých Kordiller je **Aconcagua** (6 959 m, ARG). Nejnižše dosahuje **Gran Bajo de San Julián** v Argentině (-105 m, je to nejvíce v celé Americe).

Častá jsou tu **sopečná pásma** s nejvyššími sopkami (často činnými) na světě. Nejvyšší uváděnou činnou sopkou je **San Pedro** (CHL, 6145 m, některé statistiky označují za nejvyšší Cotopaxi v Ekvádoru). Takto vysoké sopky mají v horní části ledovec, ten při erupcích taje a vytváří tak další nebezpečí pro obydlená úpatí.

Obr. 113: Cotopaxi Zdroj: Wikipedia

Na východě leží starší (většinou prvohorní) více zarovnané hornatiny. Plošně největší je Brazílská vysočina. Ve Venezuele se vytvořily **stolové hory – tepui**, za kterých stékají vodní toky hluboko do údolí a vytvářejí vodopády a katarakty – např. Roraima.

Zalednění proběhlo ve čtvrtohorách, pevninský ledovec pokrývat části jižní Chile a Argentiny. Dnes je horské v Kordillerách nad 5000 m. Na jihu kontinentu níže.

Obr. 114: Roraima Zdroj: roraima-brasil.com.br

V peruánských Andách je nejhlubší kaňon světa - Calco (hloubka 3,2 km!).

Nejvyšší vrcholy některých zemí

ARG - Aconcagua	6959 m
BOL - Ancohuma	6550 m
BRA - Pico da Neblina	3014 m
COL - Cristóbal Colón	5775 m
ECU - Chimborazo	6310 m
CHL - Ojos del Salado	6880 m
PER - Huascarán	6768 m
VEN - Pico Bolívar	5007 m

Pozn.: U Bolívie jsou v některých pramenech uváděny jiné vrcholy (např. Sajama, Ilimani).

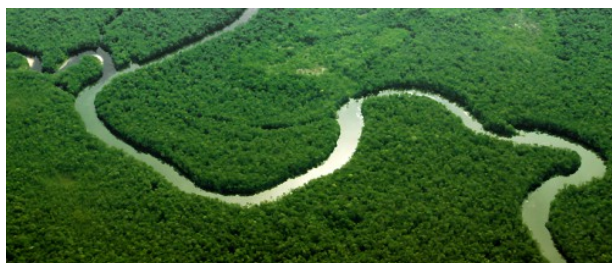
3.4.2.3 Vodstvo

Kontinent leží mezi Tichým a Atlantským oceánem. V rovníkové oblasti obou oceánů existuje výrazné proudění směrem na západ. Podél břehů jsou pak nejvýraznější Brazilský proud a Humboldtův proud.

Největší řeky Jižní Ameriky				
Řeka	Stát	Délka v km	Povodí v mil. km ²	Střední průtok v m ³ /sec
Amazonka	PER, COL, BRA	7050	7,05	110
Paraná	BRA, AR, ARG	4380	4,2	40
Madeira	BOL, BRA	3238	3,0	15
Juruá	PER, BRA	3280	0,22	-
Purus	COL, BRA	3200	0,36	-

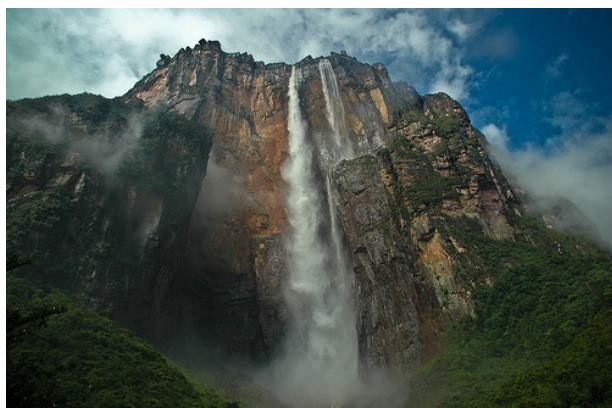
Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Vzhledem ke sklonu kontinentu je významnější říční síť ve východní části kontinentu a náleží Atlantickému oceánu. Jsou zde dvě největší říční povodí světa - povodí **Amazonky** (je spojena s povodím Orinoka bifurkací řekou Casiquiare) a povodí řeky **Paraná**.

Obr. 115: Meandry Amazonky Zdroj: fotocommunity.de

Amazonka je bezkonkurenčně **největší řeka světa** ve všech ukazatelích. Pramení jako říčka Carahuasanta v Cordilera Chilcha (PER) pod horou Nevado Mismi (povodí řeky Apurímac). O její celkové délce se stále vedou spory (je to asi 7050 km) a některé statistiky ji kladou na druhé místo za Nilem.

Obr. 116: Angel - nejvyšší vodopád Zdroj: touristicattractions.com

V roce 2000 hledali pramen Amazonky i čeští vědci (PřF UK Praha Hatun Mayu - a našli). Splavná pro velké lodi je Amazonka do Manausu (asi 1500 km od ústí).

Na kontinentě probíhá od 70. let minulého století výstavba obrovských vodních rezervoárů na řekách v Brazílii a na přítocích řeky Paraná.

V povodí Orinoka (povodí řeky Caroni, VEN) je nejvyšší světový vodopád **Salto Angel**, měří 980 m a je na řece Rio Churun. Byl objeven v roce 1937 americkým pilotem Jimmy Angelem. V oblasti je řada takovýchto vodopádů stékajících ze stolových hor (tepui).

Na řece Paraná (BRA) je druhý nejvodnatější světový vodopád – Guaira s průtokem 13 tis. m³/sec. Známý je i vodopád Floriano na řece **Iquacú**.

Obr. 117: Iguacu Zdroj: southernexplorations.com

Tichomořské řeky jsou většinou krátké, ale velmi vodnaté (hlavně v Kolumbii).

Jezera jsou tu tektonického (Titicaca) a limanovitého (Maracaibo) původu (není jich mnoho).

V bolivijských Andách se rozkládá rozsáhlá **slaná bažina** naplňovaná srážkovou vodou - Salar de Uyuni.

Největší přehrady: Guri (řeka Caroni) - VEN - 138 km², São Felix (řeka Tocantins) - BRA - 55 km³

Největší jezera: Maracaibo (14 tis. km²), Patos (10 tis. km²), Titicaca (8 tis. km²).

Obr. 118: Jedna z podob Atacamy Zdroj: Wikipedia

Na území Jižní Ameriky najdeme i gejzíry. Největší je paradoxně v poušti Atacama – El Tatio, je zároveň nejvyšším gejzírem světa (4320m n. m.).

3.4.2.4 Klima a krajina

Kontinent má čtyři hlavní klimatické oblasti, v západní části kontinentu výrazně působí i reliéf (vysokohorské klima And).

Mírná oblast je v Jižní Americe spíše vlhká. Najdeme ji na jihu kontinentu. Je ovlivněna přítomností Antarktidy (chladnější než ve stejné oblasti severní šířky), zvláště v zimním období. Má lesní a stepní porosty - Ohňová země a Patagonie.

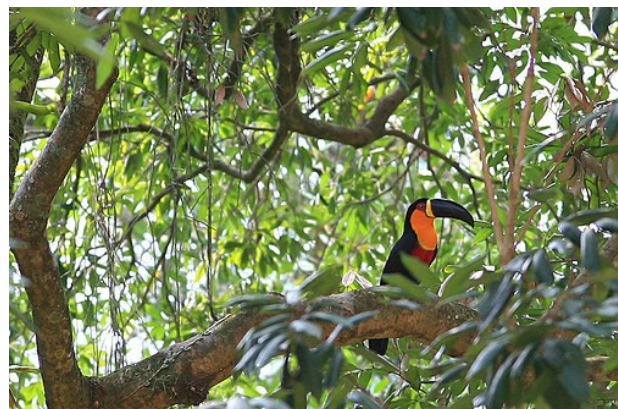

Obr. 119: Jižní Patagonie Zdroj: ahwanalkuwait.com

Subtropy mají již vyšší průměrné teploty, ale chladnější zimní období než je v subtropích obvyklé. Nejsou tolik srážkově deficitní (nedostatkové), až na vyšší oblasti v Peru odříznuté od oceánu (poušť Sechura). Jsou tu lesní (Gran Chaco) a stepní vegetace - Pampas, Uruguay, Chile.

Vlhké tropy převažují na severu kontinentu. Je tu rozdílný chod srážek během roku. Nejvlhčí oblastí je Kolumbie s průměrnými 7000mm srážkami (rekordní Quibdó má až 13 400 mm). Rostou tu tropické pralesy a lesy (Venezuela, Kolumbie, Peru, jihovýchodní Brazílie). V některých vnitrozemských oblastech je vyvinuta i savana (Ilanos). **Tropy suché** jsou na kontinentě vzácnější, ale poušť Atacama je nejsušší oblastí světa (Pirados).

Rovníková oblast se rozkládá hlavně v amazonském povodí. Je tu vlhké teplé klima. Oblast představuje největší pralesní komplex světa - „plíce Země“. Mýcení, ročně až 15 mil. ha, má nepříznivé globální příčiny.

Obr. 120: Z Amazonského pralesa Zdroj: allnewworldbeauty2.blogspot.com

Na klima kontinentu má v poslední době vliv působení pacifického klimatického fenoménu **El Niño**, který mění charakter cirkulace ovzduší a vod Tichého oceánu a tím změny srážkové, teplotní a biologické. Na kontinentu je jeho působení nejvýraznější na západním pobřeží - nejvíce v Peru a Kolumbii.

Typy krajiny:

- rovníkový a tropický deštný prales (BRA, COL)
- vlhké tropické lesy (VEN, PER)
- suché tropické lesy (chaco, BOL, PAR)
- savany (Ilanos, campos, catingas, VEN, BRA)
- stepi (pampas-pampy, ARG)
- vysokohorské náhorní stepi (altiplano, PER)
- poušť (Atacama, CHL)

Kontinent patří do **neotropické** floristické oblasti a faunistické oblasti Neogea. Endemickými druhy zvířat jsou např. anakonda, mravenečník či jaguár.

3.4.2.5 Ochrana přírody

Ochrana přírody se stala obecným zájmem teprve v poslední době (70. a 80. léta XX. století), přesto mnohé cenné ekosystémy z povrchu Jižní Ameriky mizí, což může mít nedozírné následky v celistvosti genofondu Země.

Národních parků je na území kontinentu několik desítek. Mají však většinou problémy s nedostatkem financí.

Obr. 121: Z NP Glaciares Zdroj: travelphoto.net

Národní parky (nejznámější): Rio Jaú (BRA, ekosystém deštného pralesa), Iguazu-Iguazú (BRA, ARG, vodopády Floriano - „dřáblovo hrdlo“), Galapagos (ECU, obří želvy sloní, leguáni), Canaima (VEN, vodopád Angel), De Los Glaciares (CHL, ARG, horské ledovce).

3.4.3 Přehled zemí Jižní Ameriky

Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel (v mil. 2014)	Hlavní město	HDP/obyv. (USD kurz, 2009) CIA WFB	Osobnost-prezident/ky 2014
Argentina	2 780 092	41,7	Buenos Aires	13 400	Cristine Fernandes-Kirchner
Aruba (NED)	193	0,07	Oranjestad	21 800	
Bolívie	1 098 581	10,8	Sucre, La Paz	4 700	Juan Morales
Brazílie	8 511 996	201,5	Brasília	10 100	Dilma Rousseff
Ekvádor	238 561	15,9	Quito	7 500	
Falklandy (GBR)	12 173	0,002	Stanley	35 400	
Fr. Guyana (FRA)	91 000	0,2	Cayenne	11 500	
Guyana	214 969	0,8	Georgetown	6 500	
Chile	757 402	17,7	Santiago de Chile	14 600	Michelle Bachellet
Kolumbie	1 138 914	48,8	Bogotá	9 200	Juan Manuel Santos
Nizozemské Antily (NED)	800	0,2	Willemstad	16 000	do roku 2010
Paraguay	406 752	6,9	Asunción	4 600	Horacio Cartez
Peru	1 285 216	30,6	Lima	8 500	Ollanta Humala
Surinam	163 265	0,5	Paramaribo	9 500	
Trinidad a Tobago	5 128	1,2	Port of Spain	21 300	
Uruguay	177 508	3,4	Montevideo	12 600	José Mujica
Venezuela	912 050	30,7	Caracas	13 000	Nicolas Maduro
Celkem	17 794 600	410,97			

3.4.4 Ekonomicko-spoolečenský přehled

Na koloniální minulost měla vliv Tordesillaská smlouva mezi Portugalskem a Španělskem z roku 1494, která rozdělila sféry vlivu mezi tyto tehdejší velmoci.

Dnes jsou v Jižní Americe vesměs **republiky**, některé federativní (Brazílie - státy, Venezuela - spolkové země). Nezávislost získávaly v 1. polovině 19. století (nejdříve Paraguay - 1811, mimo Surinamu - získal nezávislost v roce 1975 - byl poslední). U řady z nich bylo typické vojenské vedení země (vojenské junty), v poslední době přešly na civilní ústavní vládu.

Obr. 122: Machu Picchu Zdroj: travelmachupicchu.net

V ekonomikách se uplatňuje působení zahraničního kapitálu z USA, Německa a Japonska v procesu industrializace (výstavby průmyslu) již od 70. let 20. století. Nepříznivě se projevuje se vysoké zadlužení od 80. let (Brazílie, Argentina) - v důsledku obrovských domácích investic (průmysl, doprava, energetika).

Nejvyspělejší jsou ty země, které mají dostatek prostředků z prodeje surovin, či zemědělských produktů a daří se jim udržet inflační tendence: Brazílie, Venezuela, Chile.

Velká hospodářská i politická krize postihla koncem roku 2001 Argentinu. Problémy prohlubují uzavřenost ekonomik a struktura vývozu.

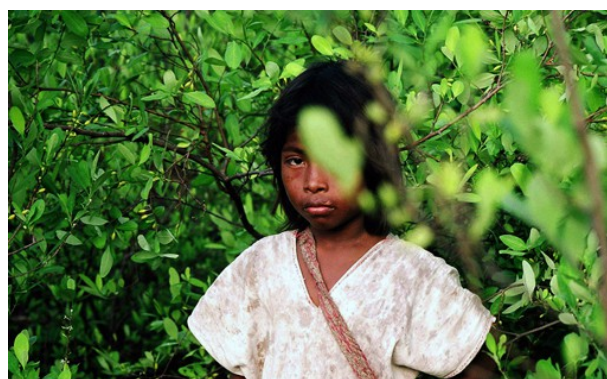
V nizozemských a francouzském zámořském území platí od ledna 2002 Euro.

Perspektivou pro mnohé země je i rozvoj turistického ruchu (přímořská turistika, přírodní zajímavosti a indiánské památky) a relativně levná pracovní síla (přitahuje zahraniční kapitál).

Nejbohatší země: Chile, Argentina, Brazílie a Uruguay.

Nejchudší: Guayana, Paraguay, Bolívie, Ecuador.

V Jižní Americe působí dvě **regionální hospodářská společenství:** Andské společenství národů-**Comunida Andina** (VEN, COL, ECU, PER, BOL) a **Mercosur** (obchodní celní unie, BRA, PAR, URU, ARG).

Obr. 123: V keřích koky Zdroj: photolucida.org

Někde se prohlubují problémy s narkomafií - COL. Jinde je rozvoj země narušován teroristickými organizacemi (Světlá stezka, Tupaka Amaru v Peru). Poslední lokální konflikt zažila jižní Amerika v roce 1995 - hraniční spory Peru a Ecuadoru.

Řada zemí prožívá nestabilní domácí poměry (Argentina, Venezuela nebo Bolívie). V posledních dvou zemích se upevňuje populistický socialistický režim.

Mnohé země trpí spory drogových mafií, či jejich vlivem na politický systém. V Ecuadoru se užívá americký dolar.

3.4.5 Regionální dělení

Dělení Jižní Ameriky není standardní. Často se v dělení vyskytují následující oblasti: Karibská Jižní Amerika (1), Andské státy (2) a Laplatské země (3). Brazílie je díky své velikosti (1/2 kontinentu) považována za samostatnou oblast (4).

Mapa 4: Regiony Jižní Ameriky - autor

3.4.5.1 Surovinové zdroje

Jsou obrovské, pestré, rozvíjí se celá řada nových světově významných ložisek (hlavně rudných).

Přehled těžených surovin			
Skupina	Surovina	Oblast těžby	Postavení ve světě
Paliva	uhlí	Brazílie - jih (Santa Catarina) a Kolumbie.	
	ropa a zemní plyn	Venezuela (je zemí OPEC) (Maracaibská a Orinocká, firma Bolívar Coastal), Argentina (Patagonie), Brazílie (Bahía), COL	
Rudy	železná	Brazílie - Minas Gerais, Carajás, důl Caue, Venezuela (Cerro Bolívar), Peru (Marcona)	BRA - 3.
	manganová	Brazílie - Bahía, Amapá	3.
	měděná	Chile - Chuquicamata (největší světový důl), stf. El Teniente (US Anaconda), Peru	CHL - 4.
	olovnat-zinkové	Peru (La Oroya - také stříbro) a Bolívie	
	čínová	Bolívie - Potosí	2.
	hliníková-bauxit	Surinam, Guayana	
Ostatní	antimonit	Bolívie - Tupiza	3.
	guano	Chile - Sierra Gorda a Peru (Chilucha) - ledek,	CHL 1. na světě
	asfalt	Trinidad (povrchové „jezero“)	
	slída	Brazílie	
	jód	Chile - (2/3 světové těžby).	1.

3.4.5.2 Průmyslová výroba

Rozvinuta je v místech těžby surovin, v přístavních městech a u zdrojů vody a energie. Největší dynamiku rozvoje mají těžební, strojírenský a spotřební průmysl. Účast zahraničních firem přitahuje i levná pracovní síla. V energetice se od 70. let budují obrovské vodní komplexy v Brazílii, Venezuele a Argentině. Potenciál vodní energie je mimořádný, druhá největší vodní elektrárna na světě je vodní dílo **Itaipú** (BRA-PAR-ARG, na řece Paraná) přes 12,6 tis. MW, dále na řekách Paranaíba nebo Grande.

Výraznější tepelnou energetiku má Argentina a Venezuela, atomovou pak Brazílie (5 elektráren).

Obr. 124: Itaipú Zdroj: paraguay-reisen.de

Hutnictví se rozvíjí u ložisek rud a v přístavech. Výroba oceli je největší v Brazílii (firma Sidebras) - Belo Horizonte, Tubarao, další centra jsou ve Venezuele (Bolívar) a Argentině (San Nicolás).

Důležité jsou i hutě barevných kovů. Hliník se vyrábí v Surinamu a Guayaně, olovo a zinek v Peru (La Oroya), Brazílii (Ouro Preto), cín se produkuje v Bolívii (Potosí) a měď v Chile (Chuquicamata).

Obr. 125: Chuquicamata Zdroj: felipe-ingminschile.blogspot.com

Ve strojírenství probíhá rychlý rozvoj díky zahraničního kapitálu (VW, Krupp, Ford, FIAT) hlavně v Brazílii a Argentině. Z oborů jsou důležité - výroba dopravních prostředků, zemědělských a stavebních strojů.

Centra:

Brazílie - všechna velká města, São Bernardo (VW), São José (letadla Embraer).

Argentina - Buenos Aires, Rosario, Matanza

Chile - Santiago, Valparaíso

Venezuela - Maracaibo

Peru - Callao

Obr. 126: Embraer v britských službách Zdroj: blog.flightstory.net

V chemickém průmyslu jde hlavně o zpracování ropy a výrobu umělých hnojiv a pesticid. Velké rafinerie jsou ve Venezuele (Maracaibo), Kolumbii (Calí), Argentině (Bahía Blanca), Brazílii (São Paulo), na Trinidadu (Port of Spain) a na ostrově Curaçao (Willemstad). Centra výroby hnojiv jsou v Chile (Antofagasta) a v Brazílii (Belo Horizonte).

Z ostatních průmyslových odvětví se nejvíce uplatňuje dřevozpracující průmysl, hlavně v Brazílii (více primární charakter) a potravinářský průmysl. Ten je nejrozsáhlejší v také Brazílii. Produkuje se káva, cukr, lín (Salvador, Recife). Exportní význam má i pro Argentinu, kde se vyrábí mouka, maso (Cordoba, La Plata) a mléčné výrobky.

Ekvádor a Kolumbie vyváží banány a kávu (Quito, Guayaquil, Bogotá, Medellín). Významný kožedělný průmysl nalezneme především v Argentině (Corrientes).

Největší společnosti - 2011		
Firma	Odvětví	Tržby v mlrd.USD
Petrobras - BRA	Petrochemie	145,9
Banco Bradesco - BRA	Finance	79,8
Itaú Inibanco - BRA	Finance	75,5
Banco du Brasil - BRA	Finance	72,4
Vale - BRA	Těžba	55,4

Zdroj: Forbes

3.4.5.3 Zemědělská výroba

Je to stále ještě významný sektor zaměstnanosti (až 40%), hodnota výroby již však nepřesahuje průmyslovou výrobu, je však důležitá pro zaměstnanost a export.

Formy výroby:

- plantážní - monokulturní (v tropických oblastech, třtina, káva, banány, maniok-kasava),
- latifundie - obilnářské oblasti
- drobní rolníci (peóni, pronajímají si půdu od latifundistů, pěstují i tržní plodiny).

Převažuje **rostlinná výroba** (mimo Chile a Argentinu). Obilnáři jsou sobestační a důležití sklizní v lednu a únoru. Severozápad kontinentu je významnou světovou produkční oblastí pěstování narkotik, hlavně koky (Ekvádor, Peru, Kolumbie – na mapě jsou vyznačeny oblasti produkce koky).

Struktura rostlinné produkce			
Plodina	Největší producenti	Plodina	Producenti
Pšenice	ARG, BRA	Kaučuk	BRA, PER
Kukuřice	BRA, ARG	Slunečnice	ARG
Fazole	BRA	Len	Venezuela
Maniok-kasava	BRA (2. na světě)	Káva	BRA (1)
Rýže	BRA, VEN, COL	Kakao	BRA (2)
Třtina	BRA (1), COL, VEN	Banány	BRA (2), ECU, COL
Bavlna	BRA, ARG	Citrusy	BRA(3)
Tabák	BRA, ARG	Ananas	BRA, VEN
Podzemnice	BRA, PAR		

Zdroj: FAO

Živočišná výroba má většinou extenzivní pastevecký charakter (hlavně v Brazílii a Argentině) mimo oblasti kolem velkých měst. Jsou zde světově významné stavy skotu, koní (i jejich kříženců) - vzhledem k populaci nejvýraznější v Argentině a Brazílii.

Obr. 127: Co s kokou? Zdroj: globalpost.com

Rozvíjí dále chov vepřů, drůbeže, ovcí, lam, zebu (plemeno skotu). Významný je export masa (Argentina) a kůží (Argentina, Brazílie). Velký rybolov má Peru (3. na světě, zpracování úlovku je tradičně i průmyslové - rybí moučka). Významně se rozvinula **akvakultura** – umělý chov vodní biomasy (Chile).

3.4.5.4 Doprava

V dopravě se dnes uplatňuje hlavně silniční, železnice jsou nejvíce v Argentině. Jinak jihoamerické železnice dosahují rekordních výšek (v Peru na trati Callao - Ticio 4829 m!!, nejvýše na světě). V mezinárodní přepravě je významná námořní doprava (Bolívie využívá peruánského přístavu Ilo).

Rychlý je i rozvoj potrubní dopravy. Investuje se i do

Obr. 128: Kourou Zdroj: orbiterfrancophone.com

nových silnic. Na kontinent létají nejvíce zahraniční společnosti, z domácích je největší Varig (BRA).

Brazílie vyniká ve využití etanolu (alkoholu vyráběného z cukrové třtiny) v automobilové dopravě. Ve Francouzské Guyaně je základna vesmírného programu **ESA** (západoevropská raketová základna) v Kourou. V Chile jsou instalovány největší pozemské teleskopy VLT (Very Large Telescope – na snímku).

Obr. 129: VLT Zdroj: ifa.hawaii.edu

3.4.5.5 Populace

V Jižní Americe je tradičně velký přirozený přírůstek (až 2%, dáno římskokatolickým náboženstvím). Je tu pestrá rasová a etnická struktura. Původní obyvatelstvo tu tolik nepodlehlo tlaku kolonizace jako tomu bylo v Severní Americe. Většinu tvoří **indiáni** (Kečuové, Jivarové, Karibové, Guarani). Dále jsou tu černoši (kdysi importovaní na práci) a další mesticí, míšenci (mulati, zambové).

Obr. 130: Bolivijské ženy Zdroj: news.bbc.co.uk

Dodnes je tu čilá migrace jak vnitřní, tak vnější.

Největší města-aglomerace v roce 2010, v mil.		
São Paulo	BRA	21,0
Buenos Aires	ARG	13,8
Rio de Janeiro	BRA	12,5
Lima	PER	8,9
Bogotá	COL	8,6
Santiago de Chile	CHL	6,0

Zdroj: CityPopulation.de

Hlavním dorozumívacím jazykem je **španělština** a v Brazílii **portugalština**, u ostatních území dle kolonií (Surinam, Aruba, Niz. Antily - holandština, Guayana - angličtina, Francouzská Guyana - francouzština). V odlehlých oblastech přezívá mnoho indiánských jazyků a jejich dialektů.

Na kontinentu stále dochází k výrazné urbanizaci a migraci lidí do měst. Latinskoamerická **velkoměsta** mají jiný charakter než severoamerická.

Obr. 131: Rio de Janeiro Zdroj: rentanapartmentinrio.com

Jejich centra jsou obydlena nejbohatší vrstvou obyvatelstva a periferie jsou chudinské a jsou přelidněné (mají často charakter „slumů“ – **favelas**, barrios).

Velkým problémem jihoamerických velkoměst je **znečištění** (ovzduší, voda, např. Bogotá), mnoho bezprizorných nezaopatřených dětí a velká kriminalita. V řadě velkoměst působí polovojenské gangy.

Obr. 132: Favela v Riu Zdroj: eyesonbrazil.com

Osobnosti: Simon Bolívar (VEN), José Gervasio Artigas (revolucionář, URU), Pablo Neruda (CHL), Augusto Pinochet (CHL), Alfred Stroessner (PAR), Juan Perón, Che Guevara, Diego Maradona a Lionel Messi (ARG), George Amado (BRA), Pelé, Ronaldinho (BRA, fotbalisté), Ayrton Senna (jezdec F1, BRA), Jorge Bergoglio – Papež František I.

Obr. 133: Karneval v Riu Zdroj: riobookings.com

V zahraničním obchodu převažují ve vývozu suroviny a zemědělské produkty. Kolumbie je významným ilegálním vývozcem drog (kokain). V dovozu dopravní prostředky, stroje a spotřební zboží.

Turistická střediska: Machu Picchu, Cuzco, (PER, indiánské památky), Tiahuanaco (BOL, indiánské památky u jezera Titicaca, pyramida Apacana, Brána Slunce), Brasília (architektura), Rio de Janeiro (BRA, atrakcí je každoroční „masopustní“ karneval – únor-březen, pláž Copacabana, vrch Corcovado se sochou Krista).

Velkou pobídkou pro turistiku jsou dvě velké sportovní akce v Brazílii, resp. v Rio de Janeiro v letech 2014 a 2016 – mistrovství světa v kopané a letní olympijské hry.

4 Oceánie

Zahrnuje Austrálii a Oceánii. Nejmenší a nejdříve zalidněný kontinent stále bydlícím obyvatelstvem. Název vznikl z původního označení Terra Australis - „Jižní země“, protože celý kontinent leží na jižní polokouli.

Užíval se také dlouho název New Holland - Nové Holandsko (do roku 1814).

Obr. 134: A. Tasman Zdroj: Wikipedia

V literatuře (hlavně anglické) se spojení Austrálie a Oceánie opouští a užívá se jednoslovné "Oceania".

Obr. 135: Byronův mys Zdroj: yourchoiceholidaysbyronbay.com.au

4.1 Velikost a poloha

Rozloha: 8 511 tis. km²

Počet obyvatel: 36 mil. (2014).

Od Asie je kontinent oddělen Arafurským mořem. Ostrov Nová Guinea je zčásti geopoliticky součástí Asie (Indonésie).

Krajní body		
Kontinentální		
S	Cape York	11°41' j.š
J	South East Point	39°07' j.š.
V	Cape Byron	153°38' v.d.
Z	Steep point (Příkrý mys)	113°09' v.d.
Ostrovní		
S	Kure (Havajské o., USA)	28°s.š.
J	Macquaire Islands (AUS)	54,5° j.š.
V	Isla Sala y Goméz (CHL)	106°z.d.
Z	Cocos Island (AUS)	97°v.d.

4.1.1 Objevení a významná data

Za rok objevení kontinentu se zřejmě považuje rok 1606, kdy zde přistáli Holanďané, nejdříve Wilem Jansz,

po něm pak Abel J. Tasman. Některé prameny přisuzují prvenství Portugalcům v konci 16. století.

V roce 1788 rozhodla britská o kolonizaci a zřízení trestanecké kolonie v oblasti dnešního Sydney (Botany Bay). Rokem 1851 začíná tzv. „zlatá horečka“ a počátek masové kolonizace kontinentu.

Ostrovní část kontinentu Oceánie zasahuje mnohem dále hlavně na sever a východ. Představuje obrovský prostor v Tichém oceánu (kolem 60 mil. km² oceánu).

Obr. 136: Ruapehu, NZL Zdroj: teara.govt.nz

Střední zeměpisný bod (ostrovní) leží v blízkosti atolu Rotuma v Melanésii.

4.2 Přírodní poměry

4.2.1 Pobřeží a ostrovy

Vlastní pobřeží kontinentu je jen málo členité. Oceánie je největším obydleným mořským prostorem (regionálně) na Zemi. Má mnoho ostrovů a souostroví sopečného původu, které v podstatě představují podmořské hory. Mauna Kea a Mauna Loa jsou považovány za **největší „hory“ světa** (z pětikilometrové hloubky s nadmořskou výškou přes 4 tis. metrů).

Obr. 137: Ostrov Voh, N. Kaledonie Zdroj: milesland.blogspot.com

Jsou tu časté atoly a korálové útesy. **Velká útesová bariéra** (Great Barrier Reef) je největším útvarem tohoto druhu na světě (měří téměř 2000 km).

Největší ostrovy: 1. Nová Guinea 771,9 tis.km² (2.na světě, leží na ní Indonésie a Papua, některé prameny uvádějí i 808,5 tis.), 2. Jižní ostrov 150,3, 3. Severní o. 114,6 (NZL).

Poloostrov: York (AUS) 195 tis. km²

Příkopy jsou vytvářeny na okraji tichomořské desky, Mariánský je nejhlubším na světě (11034 m).

Obr. 138: Great Barrier Reef Zdroj: treehugger.com

4.2.2 Povrch

Má převážně **rovinný a plochý charakter**, po Evropě je to druhý nejnižší kontinent. Většina plochy pevniny je nižší než 600 m nad mořem (95%). Geologicky nejstarší část je Západoaustralská plošina. Austrálie se oddělila společně s Antarktidou jako první od prapevniny Gondwana již v prvohorách. Australský štít se jako první oddělil od Pangei.

Obr. 139: Puncak Jaya Zdroj: nomountaintoohigh.com

Pohyb kontinentu směřoval na východ, tam je také nejvyšší pásemné pohoří - Australské Alpy.

Nejvyšší vrchol vůbec však leží na ostrově Nová Guinea - **Puncak Jaya** 5030 m (Carsztenz Pyramid, Indonésie). Nejvyšší vrchol ležící ve státě patřícího ke kontinentu je Mt.Wilhelm s 4509 m na Nové Guinei (Papua). Na kontinentě je to pak Mt.Kosciusko s 2230 m. Nejnižše dosahují břehy Eyreova jezera - 16m pod úroveň moře.

Obr. 140: Uluru Zdroj: travelling-australia.info

Nový Zéland vznikl subdukcí (podsouváním) pacifické a australské desky. Důkazem jsou častá zemětřesení (poslední velké v roce 2011).

Sopka: Ruapehu (NZL), poslední výbuch v r. 1995.

Národní parky: Ayersrock-Uluru (na snímku, centrální Austrálie, pískovcový monolit 2,5x1,5x0,4km, v sousedství leží Mt.Olga-Katja Tjuta), Kakadu (okraj Arnhemské země, fauna), Cradle Mountains (hory na

Tasmánii), Fiordland (NZL, fjordy). Největším monolitem je Mt.Augustus.

4.2.3 Vodstvo

Kontinent je zřejmě nejsušším na světě.

Říční síť je jen slabě vyvinuta. V Austrálii je rozsáhlá (2/3 povrchu) **bezodtoká oblast**. Čtyřicet procent vody teče na sever ač tu nejsou největší řeky kontinentu. Jsou tu tropické řeky bohaté na vodu. Ostatní řeky jsou v suchých oblastech, zde jsou napájeny zdroji v horách východní Austrálie. Často jsou to však jen suchá řečiště (creek, období afrických vádí).

Obr. 141: Murray Zdroj: members.tripod.com

V ostrovních částech Oceánie jsou vodní toky většinou krátké, ale poměrně vodnaté (Nová Guinea, Nový Zéland).

Největší vodní toky: Murray (3717 km délky, 1,16 mil km² povodí) a Darling (2739 km).

Jezera jsou většinou slaná (velký výpar) a mají proměnlivou velikost (v závislosti na srážkách), jsou tektonického původu. Největší: Eyreovo 9-15 tis. km², Gairdnerovo 4,7-7,7tis. km². Eyreovo jezero je při nedostatku vody rozděleno do dvou jezerních pánví (North a South Lake).

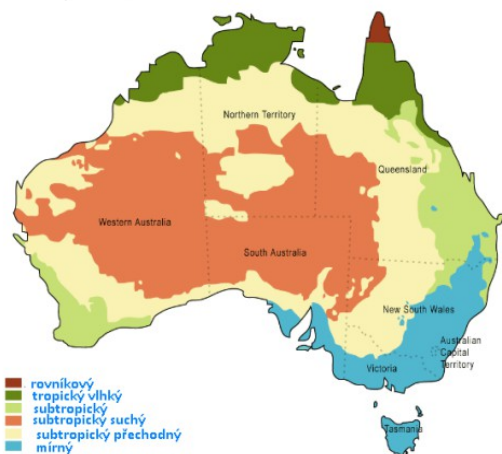
Obr. 142: Eyreovo jezero Zdroj: safilm.com.au

Podzemní vody jsou často jediným zdrojem vody ve vnitrozemí. Jsou zde **artéské studně** s velkými zásobami vody, až 9 tis. artéských studní! Ve vnitrozemí je to jediný zdroj vody (jako oázy v Africe).

4.2.4 Podnebí a krajina

Austrálie leží většinou v **tropickém pásu** (4/5 rozlohy) - hlavně v suchých. Řada míst má extrémní teploty, např. Marble Bar v západní Austrálii. V jižní Austrálii je subtropické klima. Tasmánie a Jižní o. (NZL) mají mírné podnebí (vlivem blízkosti Antarktidy).

Převážná část kontinentu má suché kontinentální

Obr. 143: Klima Zdroj: Wikipedia

klima - 1/3 pevniny má pod 250 mm srážek ročně (pouště). Vlhké oblasti jsou na severovýchodě s letním monzunem - 3600 mm za rok. Na jihu jsou zimní deště.

Nerovnoměrné rozložení srážek je problémem i pro zemědělství.

Zemi postihly v S a SV části na přelomu let 2010-2011 rozsáhlé povodně.

Obr. 144: Koala Zdroj: National Geographic

4.2.4.1 Rostlinstvo

Kontinent má ze tří čtvrtin endemické druhy (původní, vyskytující se na omezeném území), např. eukalypt - blahovičnick. Akácie (u nás ji známe jako mimózu), kaktus opuncie - dovezen z Ameriky, rychle se přemnožily (až 200tis. km² úrodné půdy). Hlavní rostlinné formace: les tvoří jen 5% celkové plochy. Je tu hlavně buš, savana, scrub (křovité porosty blahovičnicků a akácií), pouště, polopouště.

4.2.4.2 Fauna

Má také mnoho **endemických druhů**: vačnatci, ptakořitní, ještěři, (varan). Došlo k nepříznivým následkům **introdukce** (zavlečení) nedomácích druhů (kozy, králíci, psi, ropuchy, kapr) → a jejich nekontrolovatelného přemnožení. Paradoxně došlo k přemnožení i nedávno ohrožených vačnatců – např.

Obr. 145: Opalová pole Zdroj: opals-on-black.com

koaly. Vědci připravují antikoncepční program i pro tyto původní obyvatele kontinentu.

4.2.5 Surovinové zdroje

Kontinent i některé ostrovy (Nová Kaledonie, Nauru) mají značné zásoby. Stále tu probíhá geologický průzkum.

Těžba na mnoha místech probíhá dost živelně a neekologicky.

Surovina	Oblasti a místa	Postavení ve světě
Černé uhlí	Great Dividing Rg. (New South Wales, Queensland)	
Ropa a zemní plyn	Queensland	
Železná ruda	západní Austrálie - Marble Bar, Whyalla, Yampi Sound	1. na světě
Bauxit	York, Arnhemská země	1. na světě
Olovená a zinková ruda	Broken Hill, Mt. Isa	2. na světě
Kobaltová	Greenville	
Opály	Cooper Pedy	1. na světě

Mimo to se těží na v Austrálii rudy manganu, wolframu, mědi. Stále se těží velké množství zlata a diamantů (Argyle). Jinde se těží niklová ruda - Nová Kaledonie (FRA) - 3. na světě a fosfáty (dříve Nauru).

4.3 Oblasti a státy Oceánie

Regionální rozdělení: Kontinent - Austrálie, Tichý oceán - Melanésie, Mikronésie, Polynésie.

Přehled zemí Oceánie				
Stát	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v tis. (2014)	Hl.město	Poznámka
Americká Samoa USA	199	55	Pago Pago	Vojenská základna USA
Australský Svaz	7 686 848	23860	Canberra	
Cookovy o. NZL	237	20	Avarua	
Federativní státy Mikronésie	702	104	Palikir	Lov ryb, tuňáků
Fidži	4 198	890	Suva	Žijí tu i Indové, člen Commonwealthu
Francouzská Polynésie	4198	281	Papeete	Rekreace, perly, dřívě jaderná střednice - Mururoa
Guam USA	549	16	Agana	
Hawaii USA	28311	1288	Honolulu	Stát USA, rekreační centrum, na sopce Mauna Kea je dvojice největších teleskopů Keck
Kiribati	811	105	Tarawa	Rozvojový státček, Commonwealth
Marshallovy ostrov	181	53	Dalap	Přidružený k USA, o. Bikiny
Midway USA	8	0,5	-	Vojenská základna, památník bitvy z 2.sv.války
Nauru	21	10	Yaren	Daňový ráj, v problémech po konci těžby fosfátů
Niue NZL	263	1,4	Alofi	
Norfolk AUS	36	2	Kingston	
Nová Kaledonie FRA	18575	261	Nouméa	Ložiska niklové rudy, žijí zde Kanakové.
Nový Zéland	270 534	4574	Wellington	
Palau	487	21	Koror	
Papua	462 840	7550	Port Moresby	Domorodé kmeny s primitivní civilizací
Pitcaimnovy o. GBR	37	0,05	Adamstown	Památník loď Bounty
Samoa	2 831	193	Apia	Království, export kokosu a kávy
Severní Mariany USA	477	89	Garapan	Vojenská základna
Šalamounovy ostrovy	28 896	579	Honiara	Zemědělská země, bitva o Guadalcanal. Na ostrově Malaita se těží diamanty.
Tokelau NZL	12	1,4	Fale	
Tonga	748	106	Nuku'alofa	Království, kokosové plody
Tuvalu	26	12	Vaiaku	Kokos, Commonwealth
Vanuatu	12 189	261	Vila	Kokos, káva, daňový ráj
Velikonoční o. CHL	163	3	Hanga Roa	Turistika, sochy. Název též Rapa Nui.
Wake USA	8	0,3	-	Vojenská základna
Wallisovy o. FRA	255	15	Mata Utu	
CELKEM	8 496 329	40 297		

Prameny: Kartografie, GeoHive.com

4.3.1 Commonwealth of Australia - Australský Svaz

Je to federální dominium se šesti spolkovými státy a se dvěma teritorii. Premiérem je. Anthony Abott (2013)

Množí se hlasy k zavedení republikového zřízení. Referendum, které proběhlo v listopadu 1999, však potvrdilo monarchii. Významnou událostí v historii země znamenala olympiáda v roce 2000 v Sydney.

Obr. 146: Canberra Zdroj: informationcentres.com.au

Austrálie je **vyspělá průmyslově-zemědělská země** s velkou těžbou a zásobami rud. Rozvoj země ovlivnil v minulosti zahraniční kapitál (USA, GBR, JAP, ČND). HDP v roce 2011 – 39700 USD/obyv.

Měna: australský dolar, AUD (19,03 Kč - 1.7.2014, střed).

Ekonomický potenciál je soustředěn do několika center při pobřeží, v jejich zázemí je významná **zemědělská výroba**. Nejdůležitější oblast je podél jihovýchodního pobřeží (na 7% plochy žije 2/3 obyvatel a vyprodukuje 70% zpracovatelského průmyslu, 60% zemědělské výroby).

Obr. 147: Roadtrain - symbol Austrálie Zdroj: multichrome.blogspot.com

Je tu vyspělá energetika a metalurgie v přístavech (Port Kembla - Sydney) a u ložisek rud (Mt.Isa, Broken Hill). Ve strojírenství se uplatňují americké a japonské koncerny GM (Woodville - Adelaide), Ford (Geelong - Melbourne). Auta se vyrábějí i v Sydney (British Motor Co.). Země má vlastní výrobu letadel, zemědělských strojů a lodí.

Významná je velká produkce potravin (export) - mléčné výrobky (sušené mléko, máslo, sýry), cukr, konzervy.

Zemědělství

Je tu moderní extenzivní produkce s rozsáhlými výměrami farem. Problémem je nedostatek vody. Zemědělství je silně **mechanizováno** - 2. na světě (za USA).

Hlavní je v zemi živočišná výroba, chov ovcí, který je druhý největší na světě ve stavech a první v produkci **vlny** (30% světa). Významná je **produkce skopového** (do arabských zemí), mléčný i jatečný chov skotu (export masa a masných výrobků, též hovězího).

Obr. 148: Z farmy Zdroj: nufsaid.net

V rostlinné výrobě se pěstuje pšenice (exportuje se hlavně v únoru a březnu), ječmen, rýže, vinná réva, chmel, ovoce, jižní ovoce.

Největší australské firmy – 2012		
Firma	Oblast podnikání	Tržby mld.USD
BHP Billiton	těžba a zpracování kovů	71,7
Westfarmers	obchod	58,4
Woolworths	obchod	58,0
Commonwealth Bank	finance	49,5
Westpac Banking	finance	44,1
National Bank	finance	38,2

Zdroj: Forbes.

V dopravě má největší význam silniční a letecká přeprava, mezinárodně v nákladní dopravě pak námořní. Letecká společnost **Qantas** patří mezi nejsolidnější na světě. Na silnicích se jezdí vlevo.

Obr. 149: Jen opera? Zdroj: sydneycloseup.com

Obyvatelstvo

Žijí zde vesměs přistěhovalci (nejvíce s britským původem). Původní obyvatelstvem jsou **australští černoši** - Australci (Aborigini), patří do negroidní rasy, liší se od afrických fyziognomií obličeje a rovnými vlasy.

Aborigin

Žili a i dnes často žijí na nízké sociální úrovni a jsou postupně asimilováni. Mnoho jich žije jen z podpory vlády. Australští černoši byli hubeni v 19. století a zatlačeni do vnitrozemí.

Čtvrtina obyvatelstva je v anglikánské a čtvrtina v církvi římskokatolické.

Hustě je osídlen jen v provincii Nový Jižní Wales a Victoria.

Největší města: Sydney (4,4 mil. 2012) je to největší dovozní přístav, obchodní a finanční centrum. Byla zde velmi zdařilá olympiáda v roce 2000. Druhým centrem Austrálie je Melbourne (3,9 mil.).

Obr. 150: Melbourne Zdroj: sabrehq.com

Další velká města: Adelaide, Perth, Brisbane, Hobart.

Osobnosti: Rod Laver, Down Fraserová, Michael Doohan, Russel Crowe, Mel Gibson, Nicole Kidman, Olivia Newton Johnová, Cathy Freemanová, rockové a popové skupiny INXS, Savage Garden a rocková skupina AC/DC.

Zahraniční obchod směřuje do celého světa, nejvíce do Asie a Ameriky.

Export: suroviny, vlna, pšenice, maso, mléčné výrobky

Import: dopravní prostředky, spotřební zboží, ropa

Partneři - Japonsko, USA, Británie, Nový Zéland, Kanada.

Turistická místa: národní parky (Kakadu, Uluru, Cradle Mt. a další), Sydney, Australské Alpy a jihovýchodní pobřeží.

Obr. 151: Kam z Mt. Isa? Zdroj: kobusm.travellerspoint.com

4.3.2 New Zealand - Nový Zéland

Maorsky **Aotearoa**. Je členem Commonwealthu, je to domínium.

Objevitelem je Abel Tasman (rok 1642). První kolonizátoři přišli v první polovině 19. století. Od roku 1840 je země britskou kolonií. V roce 1926 získal samostatnost. Premiérem je John Key (2008).

Je to vyspělá **zemědělskopřůmyslová země**. Najdeme tu velký podíl britského a amerického kapitálu.

Obr. 152: Ovce, ovce a zase ovce Zdroj: myadventuresinnz.blogspot.cz

Zemědělská orientace: **chov ovcí**. Nejvyšší stavy na rozlohu - 1. ve světě v intenzitě chovu. 2. na světě v produkci vlny, dále chov hovězího dobytka a s ním spojený export masa a mléčných výrobků. V rostlinné produkci se vedle krmiv pěstuje ovoce a vinná réva (země je největším sv. producentem jablek na obyvatele).

Obr. 153: Wairakei Zdroj: nzpix.com

Stále víc nabývá význam domácích nerostných zdrojů (uhlí, rudy), průmyslu strojírenského, textilního a potravinářského. Tradiční je využití **geotermální energie** (Wairakei, největší geotermální elektrárna světa, elektrárna Ohaaki - elektřina, teplo).

Původní obyvatelstvem jsou Maorové, patří do skupiny polynéských národů. Měli téměř stejný osud jako australští černoši. V roce 1994 uzavřeli s vládou dohodu o odškodnění.

Osobnosti: Edmund Hillary (horolezec, dobyvatel Mt. Everestu, 1953), Ernest Rutherford (atom. fyzik, žil v USA), Bruce McLaren (konstruktér), Peter Snell (sportovec-atlet, 60. léta).

Obr. 154: Maorové Zdroj: blog.eternalvigilance.me

Nový Zéland je nejuvzdálenější samostatná země k České republice.

5.3.3 Ostatní státy Oceánie

Celá řada malých ostrovních států je rozseta po celém (hlavně jižním) Pacifiku.

Charakteristika těchto států je uvedena v přehledu států oblasti.

Jedná se především o **turistické cíle**, vojenské (strategicky významné) základny USA nebo Francie. Závislá území dneška již nemají příliš zájem vyhlásit nezávislost – bylo by to pro ně většinou ekonomicky velmi nevýhodné.

Obr. 155: Moai na Rapanui Zdroj: crystalinks.com

Najdeme tu často "daňové ráje", kde je možná registrace zahraniční firmy.

5 Asie

5.1 Název a historie

Název kontinentu pochází ze slova „asu“ - země východu, které má asyrský původ. V jiných jazycích je jméno kontinentu i takové: Asia, Ásia, Azja, Азия.

Spolu s Evropou vytváří **Eurasii**, rozdělení na dva kontinenty má své historické kořeny.

Již ve starověku jsou některé oblasti Asie podrobeny Evropany (Alexandr Veliký, 4. stol. př.n. l.).

Ve středověku byly podnikány křižácké výpravy na Blízký východ. Podvědomí o velikosti a rozlehlosti Asie přinesly výpravy bratrů Polových a M. Pola ve 13.století (Čína).

Obr. 156: Cesty Marca Pola Zdroj: emersonkent.com

Zámořské objevy vedli kolem Afriky zprvu Portugalci (Gama) a poté Holanďané.

Poslední „objevitelské cesty směřovaly na Sibiř a Dálný východ (Rusko: Semjon Iv. Děžněv, Semjon Iv. Čeljuskin, Vitus Bering). Rusko kolonizovalo dokonce až Aljašku.

Z našich cestovatelů jsou nejznámější cesty dvojice **Hanzelky a Zikmunda** a horolezecké výkony Josefa Rakoncaje či Radka Jaroše.

5.2 Velikost

Rozloha: 44 413 tis. km² (1. místo mezi kontinenty) - je v závislosti na hranicích s Evropou. Bývá uváděna i 44,614 mil km².

Počet obyvatel: 4,3 mld. (2014, 1. místo mezi kontinenty).

5.3 Poloha a hranice

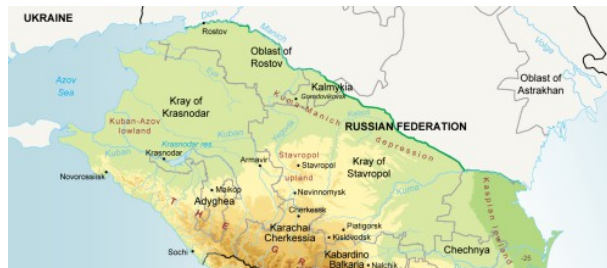
Krajní body Asie		
Kontinentální		
S	Čeljuskinův mys (RUS)	77°44' s.š.
J	Tanjung Piai (Malajsie, mys)	1° 16' s.š.
V	Děžněvův mys (RUS)	169°40' z.d.
Z	Babakale (TUR, mys)	26°03' v.d.
Ostrovní		
S	o. Arktičeskij (Severní země, RUS)	81°16' s.š.
J	Pamana (ostrov, Indonésie)	11° 01' j.š.
Z	o. Ratmatova (o. Diomid, RUS)	169°02' z.d.
V	o. Gokceada (TUR)	24°40' v.d.

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Střední zeměpisné body - ostrovní leží na území Číny v provincii Šan si (Shanxi) SZ od města Xian (Si An), kontinentální leží též v Číně v provincii Gansu 300 km SZ od jezera Kukunor.

Od Afriky Asii dělí Suezský průplav, Rudé moře, průliv Bab el Mandeb a Adenský záliv. Od Ameriky dělí Asii Beringův průliv a Beringovo moře.

5.3.1 Hranice s Evropou

Obr. 157: Hranice v Severním Kavkazsku

Od severu - řeka Bajdarata, pohoří Ural, řeka Emba (někdy řeka Ural), Kaspické jezero, řeka Kuma, řeka Manyč, Azovské moře, Černé moře, průliv Bospor, Marmarské moře, průliv Dardanely a Egejské moře.

5.4 Přírodní poměry

5.4.1 Pobřeží

Horizontální členitost je značná, Asie má přes 70 tis. km kontinentálního pobřeží (téměř 2x délka rovníku), přes 2 mil. km² ostrovů - nejvíce na světě a kolem 8 mil. km² poloostrovů.

Největší ostrovy v tis. km ²	
Borneo-Kalimantan	746,5 (3. na světě)
Sumatra-Sumatera	423,6 (6.)
Honshu-Honšú	228
Sulawesi-Celebes	179
Jawa-Jáva	127

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Tatarský průliv mezi kontinentem a Sachalinem je považován za nejdelší na světě (800 km).

Největší poloostrovy v tis. km ²	
Arabský	2 780 (1. na světě)
Přední Indie	2 088 (2.)
Zadní Indie	2 000 (3.)
Malá Asie	500
Tajmyr	400

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Obr. 158: Mt. Everest Zdroj: greennepaltreks.com

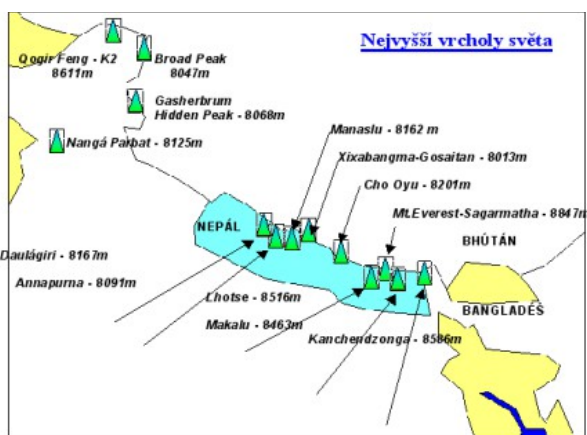
5.4.2 Povrch

Asie je druhý nejvyšší kontinent (za Antarktis, ten by však bez ledu byl v průměru nižší). Výškový průměr činí 940 m. Tvoří ji čtyři základní geologické jednotky: **Sibiřská a Čínská tabule** a pak **Hindustánský** (Indický) a **Arabský štít**. Na těchto jednotkách leží nejstarší (prahorní až druhohorní struktury). Páteří kontinentu je největší horský masív světa, jehož hřbety se setkávají v horském uzlu **Pamíru** (střechy světa). Vrásnění probíhalo hlavně v prvohorách (kaledonské, hercynské) a třetihorách (alpskohimalajské).

Náraz Indického štítu na kontinent vyvolal největší vrásnění na Zemi - himálajské, toto vrásnění má své projevy dodnes. Projevuje se to mimo jiné i častými zemětřeseními (Írán v letech 1990 a 2003 – vždy kolem 40 tis. obětí).

Himálaj a Karákóram jsou nejvyššími pohořími na světě. Najdeme tu 14 vrcholů nad 8000 m (viz mapa).

Pozn. dle nových měření (družicových) mají některé

Obr. 159: Zdroj: autor

vrcholy jiné výšky než jsou uvedeny na mapách, např. Mt. Everest 8872 m, K2 8616 m (někdy též až 8908 m!).

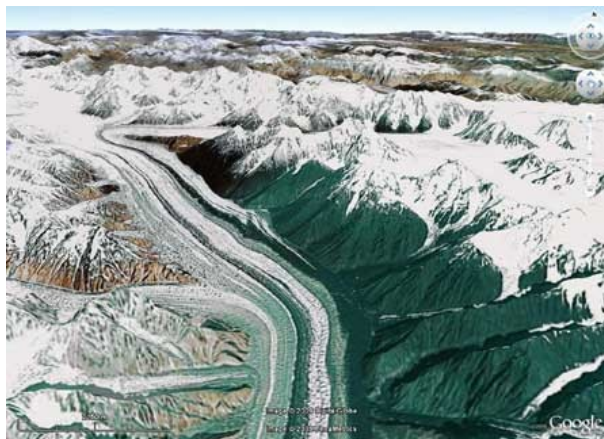

Obr. 160: K2 - Godwin Austen Zdroj: anupkumarchaturvedi.com

Jiné názvy pro dva nejvyšší vrcholy: Mt. Everest - Sagarmatha - Čumu-langma - Qomolangma Feng, Čokori - K2 - Mt. Godwin Austen - Qogir Feng, Himálaje - Ximalayashanmai.

Asie měla výrazné **zalednění** kontinentální i horské ve čtvrtohorách. Himálaje a Karákóram mají dodnes největší horské ledovce světa, např. Siachen v Karákóramu (je největší na světě) a Fedčenkův v Pamíru (je nejdelší horský ledovec světa - přes 70 km).

V malajském Mulu najdeme **největší jeskynní dóm** na světě – Sarawak (700x400x100 metrů!).

Obr. 161: Siachen Zdroj: economicreview.com.pk

V celé východní Asii existuje množství činných **sopečných vrcholů**. Vznikly tu největší výbuchy v historii (Krakatoa v r. 1883, Tambora r. 1815 obě leží v Indonésii, Pinatubo v r. 1991 (druhá největší exploze 20. století) a Mayon v r. 1993 na Filipínách).

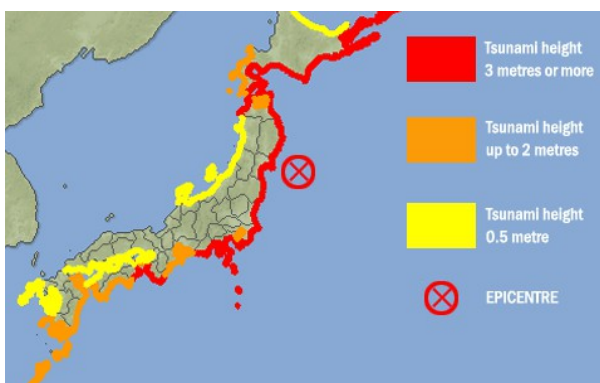
Tato vulkanická zóna vznikla na rozhraní litosferických desek. Sumatra je největším sopečným ostrovem světa.

Obr. 162: Mt. Mayon, PHI Zdroj: dumaguete-hotels.com

Nejvyšší činné sopky jsou na Kamčatce. Jsou to sopky Ključevskaja - 4750m, a Kronockaja. V celé východní Asii jsou častá zemětřesení (Japonsko, Filipíny).

Zemětřesení jsou nejčastější v Jižní a Jihovýchodní Asii. Otřesy mořského dna vyvolaly koncem roku 2004 rozsáhlou tsunami, která měla na svědomí přes 250 tis. životů, hlavně v Indonésii (Sumatra). Poslední velké zemětřesení (mořské dno) proběhlo u japonských břehů v březnu 2011.

Obr. 163: Japonsko, březen 2011 Zdroj: japanquakeimages.com

Nejvyšší vrcholy některých zemí

AFG - Nowshak	7485 m
ARM - Aragac	4090 m
AZE - Bazar Djuzi Dag	4466 m
CYP - Olymbos	1953 m
GRU - Kazbek	5033 m
CHN, NEP - Mt.Everest-Sagarmatha	8848 m
IND - Kanchenjunga	8586 m
IRN - Damávand	5670 m
JAP - Fuji san (sopka)	3776 m
KLR - Pektusan (sopka)	2744 m
KYR - Jengish Chokusu - Sheng Li Feng - Pik Pobedy	7439 m
LIB/SYR - Hermon	2814 m
MYA - Hkakabo Razi	5881 m
PAK/CHN - Cchokori -Qogir Feng	8611 m
PHI - Apo (sopka)	2954 m
RUS - Elbrus	5642 m
TAD - Hujtun Garmo - Ismail Samani - Pik Komunizma	7495 m
TUR - Ararat-Agri Dagi	5165 m
TRK - Ayribaba	3139 m
UZB - Adelunga Toghi	4301 m
YEM - Nabi Shu'ayb	3760 m
INS - Kerinchi (3800 m, sopka, Puncak Jaya je s 5030 m na Nové Guinei, což je součást australského kontinentu).	

Pozn. v některých pramenech je uvedena hora K2 na hranicích Číny a Indie.

Obr. 164: Hladina Mrtvého jezera Zdroj: relifskin.com

Nejmenší nadmořskou výšku nalezneme u břehů Mrtvého jezera – již pod 400 m pod úrovní moře v příkopové proláklíně El Ghor. Některé údaje uvádějí, že hladina je dnes na úrovni mínus 450m!

Džungarská proláklina - Turpan Pendi v Číně má -285 m, je to zároveň místo, které je na Zemi **nejdále od moře** - vzdušnou čarou přes 2500 km!!

5.4.3 Vodstvo

Kolem kontinentu leží všechny oceány, nejvíce Tichý oceán - Pacifik, nejméně vnitřních moří a pobřeží náleží Atlantiku. V Tichém oceánu je celá řada hlubokomořských příkopů: Kurilský, Japonský, Rjúkjú, Filipínský je nejhlubší, měří 10 830 m.

Největší toky				
Řeka	Stát	Délka v km	Povodí v mil km ²	Střední průtok v m ³ /sec.
Chang Jiang (Jang c'ťiang)	CHN	5520	2,0	31000 max. až 80 000!
Ob	RUS	5410	2,9	15000
Huang He	CHN	4845	0,8	2500
Mekong (Lancang Jiang)	CHN, BAR, LAO, THA, KAM, VIE	4500	0,8	15000
Amur (Heilong Jiang)	CHN, RUS	4416	1,8	11000
Lena	RUS	4400	2,5	15400
Jenisej	RUS	4092	2,7	16000

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Vodní toky ústí hlavně do Tichého oceánu pak do Severního ledového, 40 % území je bez odtoku. Řeky patří do několika skupin, subarktické, monzunové, suchých oblastí a ledovcové jsou nejčastější.

Režim řek je ovlivněn podnebím a rozložením srážek, většinou s letními maximy monzunové a ledovcové řeky (mimo suchých oblastí a vodních toků Turecka). Na hranicích Laosu a Kambodži jsou druhé nejvodnatější vodopády (peřeje) na světě - Khone 11,6 tis m³/sec.

Obr. 165: Khone, vodopády nebo peřeje? Zdroj: dddtravellaos.com

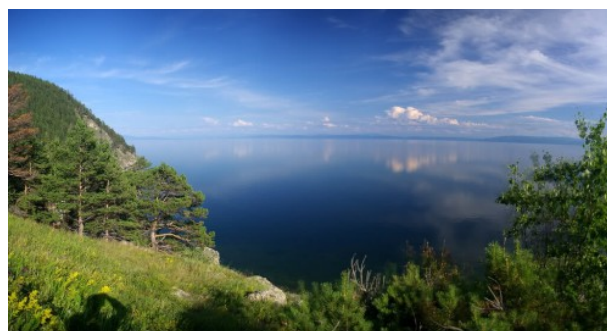
Některé řeky jsou nepostradatelné pro zavlažování (řeka Amudarja v zavlažovacích soustavách Uzbekistánu dokonce zaniká). Z umělých vodních cest vyniká **Karakumský kanál** (Turkmenistán), má význam jak pro dopravu tak i pro závlahy.

5.4.3.1 Vodní nádrže

Vodní nádrže jsou tu hlavně přirozené - **jezera** mnohých druhů.

Druhy jezer

- **tektonická** - Bajkal (vtéká do něj přes 330 řek, vytéká jediná - Angara), Sevan - zatopené zlomové příkopy.
- **reliktní** - Kaspické jez., Aralské jez. (ztratilo v posledních 20 letech hodně vody), Balchaš - zbytky vnitrozemských moří.
- **ledovcová** - Tajmyr, těchto jezer není v Asii takové množství jako jinde na severu (Amerika, Evropa), ve vysokých horách je řada horských ledovcových jezer. V Asii jsou i jezera sopečného původu (Toba, Indonésie).

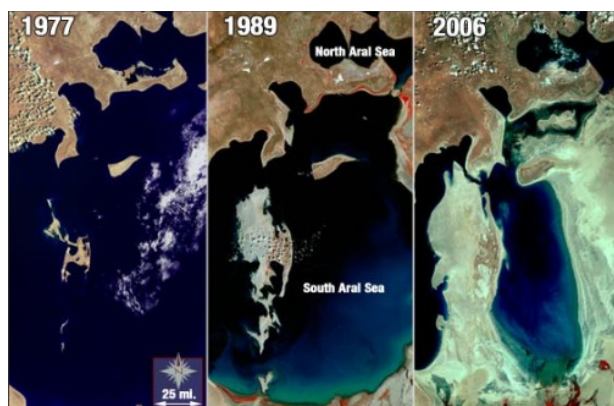

Obr. 166: Bajkal Zdroj: wooundu.com

Největší asijská jezera			
Jezero	Stát	Rozloha v tis. km ²	Poznámka
Kaspické	RUS, KAZ, TRK, AZE, IRN	370,0	Největší na světě, reliktní
Bajkal	RUS	31,5	Nejhlubší na světě, 1620 m, tektonické.
Balchaš	KAZ	18,0	Část slaná
Aralské	KAZ, UZB	17,0	Rychle vysychá, reliktní
Issyk Kul'	KYR	6,2	Tektonické
Orumyeh-Urmijské	IRN	5,8	Tektonické

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Kazašská vláda podnikla v roce 2005 projekt na záchranu severního Aralského jezera - stavbu hráže **Kokaral** (13km dlouhá). Přehrada stabilizovala množství vody na severu, ale urychlila vysychání na jihu.

Obr. 167: Konec Aralského jezera? Zdroj: columbia.edu

Podobný problém nastal při přehrazení zátoky Karabogaz Gol, kdy se urychlil úbytek vody a vysychání.

Údolní nádrže

Velké byly budovány od 60.let 20.století hlavně v Rusku na řekách Jenisej, Angara, Amur a v Číně. Tam je najdeme na řekách jako Huang He, Chang Jang (Jang c'ťiang). Na této řece se dokončuje energeticky největší vodní dílo na světě - **Ertan - Tři soutěsky** (Three Gorges, zatopením soutěsek Siling, Wu a Kuei tang). Celkový výkon má přesáhnout 18 tis. MW.

Obr. 168: Tři soutěsky Zdroj: stema-systems.nl

Velké množství malých přehrad je na japonských řekách. Největší přehradou v Asii je Bratská se 170 km³ na řece Angaře (povodí Jeniseje).

Obr. 169: Pralesy Bornea Zdroj: nature.org

Čína má obrovské množství malých rezervoárů – rybníků, které slouží k napájení rýžovišť a chovu sladkovodních ryb (kaprů).

5.4.4 Podnebí a krajina

V Asii jsou všechny planetární klimatické oblasti, je tu velká pestrost podnebí v různých částech kontinentu. Rozsáhlé oblasti mají vysokohorské klima (Himálaje, Karakóram atd.).

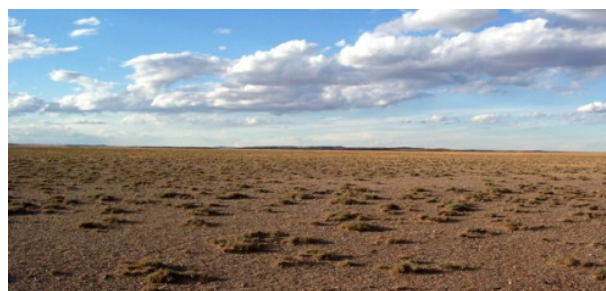
Rovníkové klima má především ostrovní část jihovýchodní Asie. **Tropy** nalezneme v Asii v širokém pásu od Arabského poloostrova až do jihovýchodní Číny. Hranicí mezi suchými a vlhkými tropy je nížina Indu.

Obr. 170: Klimatická mapa Asie Zdroj: education.randomnally.com

Subtropická oblast je velmi rozmanitá - od středomořských subtropů Malé Asie či Zakavkazska, přes suché subtropy Střední Asie až po vlhké monzunové subtropy východní Číny.

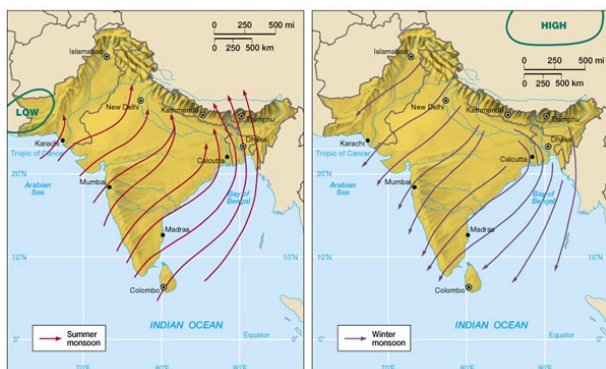
Největší plochu zaujímá **mírný pás**, který zahrnuje velkou část Sibiře, Mongolsko, západ a sever Číny a Dálný východ. Sever Sibiře a Dálného východu je v subarktickém až arktickém klimatu.

Obr. 171: Kontinentální oblast Zdroj: birdingpal.org

V Číně dochází v posledních dvaceti letech k silnému odlesňování, což má na svědomí velkou erozi půdy a zanášení vodních toků a nádrží. Výsadba nového lesa je nedostatečná.

Kontinent má ve světě nejvýraznější **monzunovou** cirkulaci (je největší u největšího oceánu). Letní monzuny přicházejí na kontinent již od konce března do konce května. Směr větru letního monzunu je vesměs kolmý na kontinent (tj. v jižní Asii je to jižní vítr a pod.). Tento letní monzun je zdrojem obrovských srážek na svazích vysokých hor - nejvíce v Himálajích.

Obr. 172: Monzuny Zdroj: Wikipedia

Extrémní klimatické a meteorologické oblasti Asie				
Charakter	oblast	hodnota	místo	hodnota
Nejteplejší	Arabský pol. (SAU, YEM)	průměr +30°C	Tirat Zevi (IZR)	54,0°C
Nejsušší	Arabský pol. (YEM, OMA), Střední Asie (UZB)	v pouštích do 100 mm	Adan (YEM)	45 mm
Nejchladnější	Severní země (RUS)	průměr 25°C	Ojmjakon (RUS)	71,2°C
Nejvlhčí	Jižní svahy Himálají (IND)	průměr 10 000mm	Čerrapunji (IND)	až 20 tis. mm

Příklady průměrných ročních teplot a průměrných ročních srážek z jednotlivých klimatických oblastí.

Příklady klimatických charakteristik některých míst			
Místo	Klima	Průměrná teplota ve °C	Roční průměrné srážky
Jakarta	rovníkové	26	2600
Rijád	suché tropy	27	200
Hongkong	monzunové tropy	22	2300
Almaty	suché subtropy	7,3	580
Istanbul	středomořské subtropy	14,3	1800
Tokio	monzunové subtropy	15	2000
Charbin	mírné monzunové	3,3	480
Jakutsk	mírné kontinentální	-10	300
Noriľ'sk	subarktické	-17,5	230

Obrovské **teplotní amplitudy** v kontinentálním subtropickém a hlavně mírném pásu (v Ojmjakonu až 105°C!) v centrální a východní Sibiři.

Mezi tropickým a subtropickým pásem se vyskytují tropické cyklóny, kterým se v Asii říká tajfuny. Vítr, který při nich vzniká, dosahuje i několik desítek metrů za vteřinu a má na pobřeží katastrofický charakter.

Typy krajiny	
Biom	Oblast
Rovníkový prales	Borneo-Kalimantan
Monzunový prales	Zadní Indie
Savana	Arabský poloostrov (přímořské oblasti), Přední Indie (Dekánská plošina)
Polopoušť	Střední Asie, Arabský pol., Mongolsko
Subtropické lesy	Východní Čína, Korejský pol., Japonsko
Středomořské lesy a keře	Turecko, Gruzie
Stepi	Střední Asie (Kazachstán), Mongolsko a Mandžusko
Tajga	Sibiř
Lesotundra	Severní Sibiř
Tundra	Severní Sibiř

Typ krajiny je na kontinentu ovlivněn hlavně podnebím. V hustě osídlených oblastech je krajina značně přeměněná (zemědělská půda - např. rýžoviště). Těžba surovin a průmyslová výroba v některých zemích značně devastuje životní prostředí (Sibiř, Čína, Taiwan, Indonésie). I Asie trpí přemírou těžby dřeva a to nejen v oblasti pralesů, ale i lesů subtropických a mírného pásu.

Ochrana přírody je většinou nedostatečná a pro většinu asijských zemí není prvořadá. Nejvíce národních parků má Japonsko.

I v Asii se můžeme setkat s řadou endemických druhů rostlin nebo živočichů.

Obr. 173: Ohrožený druh Zdroj: traffic.org

Mezi nejznámější ohrožené druhy asijských zvířat patří panda velká, která se stala symbolem všech ohrožených zvířat. Mezi další endemity patří např. orangutan a gibbon nebo tygr.

Národní parky: Kronockij (RUS Kamčatka, gejzíry a postvulkanické jevy), Barguzinskij (RUS, část Bajkalu), Diližan (ARM, jez Sevan), Kzyyagač (AZE, záliv Kaspického jez.), Corbett (IND, fauna, flora), Gir Forest (IND Gujarat, poslední asijský lvi), Sagarmatha (NEP), Mayon, Apo (Filipíny), Fuji-Hakone-lzu (JAP) – sopky.

Na ostrově Flores byly objeveny v roce 2004 kosterní

pozůstatky po trpasličí formě předvěkého člověka, který tu žil ještě před 15 tis. lety (Homo floresiensis).

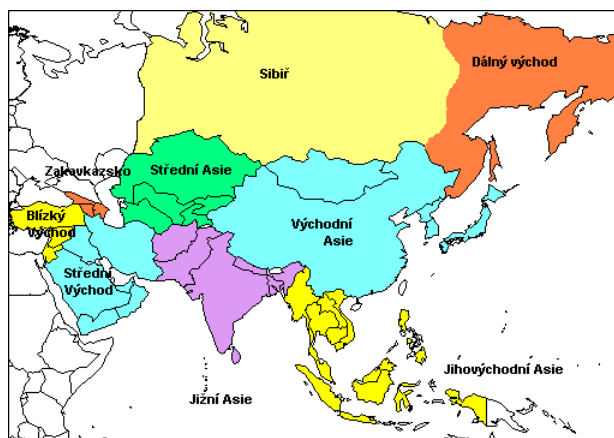
5.5 Regionální rozdělení Asie

Vyčlenění Asie do regionů není vždy jednoznačné, nejčastěji se zaměřují pojmy Střední a Blízký východ nebo jejich hranice je nejasná.

Také Čína (díky své velikosti) má některé oblasti a provincie, které již nejsou ve východní Asii, to samé platí o Afghánistánu.

Zakavkazsko je na Asii „příliš malým regionem“ a mělo by spíše patřit k Blízkému Východu či jinému: např. malé Asii!?

Regiony Asie	
Oblast	Státy a území (nebo jejich části)
Blízký východ	Turecko, Kypr, Izrael, Libanon, Jordánsko, Sýrie
Střední východ	Saúdská Arábie, Irák, Írán, Kuvajt, Bahrajn, Katar, Spojené arabské emiráty, Omán, Jemen
Zakavkazsko	Gruzínsko, Arménsko, Ázerbajdžán
Jižní Asie Indický subkontinent	Afganistan, Bangladéš, Pákistán, Indie, Srí Lanka, Nepál, Bhútán, Maledivy
Střední Asie	Uzbekistán, Turkmenistán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán
Jihovýchodní Asie	Myanmar (Barma), Thajsko, Malajsie, Singapur, Laos, Vietnam, Kambodža, Indonésie, Brunei, Filipíny
Východní Asie	Čína, Mongolsko, Macao, Hongkong, Taiwan, Korea, Severní Korea, Japonsko
Sibiř	Rusko
Dálný východ	Rusko

Obr. 174: Regiony Asie Zdroj: autor

Na následující mapě je vidět jiné pojetí v dělení kontinentu. Např. Írán je zařazen do jihoasijských zemí.

Obr. 175: Zdroj: Wikipedia

Výřez z mapy Evropy od OSN naznačuje, že geopoliticky nejsou součástí Asie takové regiony jako

Zakavkazsko nebo dokonce Střední Asie, Turecko, Kypr či Izrael. V případě Kypru nebo Turecka je to pochopitelné: vazby na NATO a EU, ale...

Obr. 176: Zdroj: asia.isp.msu.edu

Mapa 5: Dělení OSN Zdroj: <http://geocurrents.info>

5.5.1 Blízký východ

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v mil. 2012	Hl. město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnost 2014
Izrael	20 770	7,7	Tel Aviv	šekel	31 100	republika	Prezident Simon Perez Premiér Benjamin Netanjahu
Jordánsko	97 740	6,4	Ammán	dinár	5 900	království	Král Abdallah II.
Kypr	9 251	1,1	Lefkosia	euro	29 100	republika	Prezident Nikos Anastades
Libanon	10 400	4,1	Bejrút	libra	15 600	republika	Prezident Michel Suleiman
Sýrie	185 180	21,4	Damašek	libra	5 100	republika	Prezident Bašar Al Asád
Turecko	779 452	74,3	Ankara	lira	14 600	republika	Prezident Recep Erdogan
	1102793	115,0			CIA WFB		

Vymezení oblasti Blízkého východu není vždy jednoznačné. Kypr a Turecko se účastní některých evropských uskupení a struktur (např. ve sportu). Kypr je v EU od roku 2004, Turecko o to usiluje.

Sever Kypru je turecký po vojenské invazi, ostrov (i hlavní město) je rozdělen již od roku 1974. Rozloha Turecka je i s Thrákií v Evropě.

Historie oblasti

Je to stará kulturní oblast, rozvíjí se již od 3.-4. tis. př. n. l. Kolébka křesťanství, židovského náboženství - judaismu, dnes je tu převaha turecké a arabské populace. Damašek je **nejstarším hlavním městem** na světě. V novodobých dějinách po vytvoření Izraele je oblast stálým ohniskem mezinárodního napětí, díky snaze Palestinců o nezávislost. Válečné konflikty tu byly v letech 1948, 1967, spory o Palestinu existují dodnes.

Problematickými územími jsou Izraelem obsazená území v pásmu Gaza (EGY) a západně od řeky Jordán (JOR). V roce 1993 došlo k dohodě Izraele a OOP o ochraně obsazených území. V roce 1995 zabit izraelský premiér Icchak Rabin, což opět zostřilo vztahy Palestinců a Židů. Nepokoje neustávají ani na počátku 21.století – spíše naopak. Napětí v regionu se oboustranně eskaluje. Koncem léta 2005 Izraelci opustili pásmo Gaza. Leteckou a pozemní invazí se sem vrátili na podzim roku 2008 proti hnutí Hamas.

Obr. 177: Ano či ne? Zdroj: planetware.com

Napětí v regionu se zvýšilo v roce 2011 eskalací protiviládních protestů v Sýrii, které trvají dodnes.

V celém regionu žije kolem 115 mil. lidí.

Surovinové zdroje

Leží většinou na území největšího státu - Turecka. Jsou tu ložiska uhlí (Zonguldag), **chrómu** (Guleman), měděné rudy (též i Kypr, název ostrova je údajně odvozen od slova „cuprum“).

Kolem Mrtvého jezera se těží fosfáty a soli (Izrael, Jordánsko).

Obr. 178: Zeď nářků Zdroj: tzeitel.com

5.5.1.1 Stručná charakteristika jednotlivých zemí

Izrael

Je **nejvyspělejší zemí** oblasti, je to moderní průmyslový stát. Má velmi vyspělý terciér i infrastrukturu s velkými investicemi zahraničního kapitálu (USA,GBR).

Měna: šekel - ILS - 5,9 Kč (1.1.2015, střed).

Hlavní průmyslová centra:

Tel Aviv-Yafo, Hefa(Chejfa), Petah a Elat(Ejlat).

Ve struktuře průmyslu je hlavní **strojírenství** (letadla, složité lékařské přístroje, elektronika, kosmické sondy a.j.), chemický průmysl – farmacie (fma **Teva**), broušení diamantů a potravinářský průmysl (např. potravinové koncentráty). U nás je známa společnost Soda Stream.

Stále zde funguje tradiční družstevní zemědělství (specifické jsou stále přežívající komunity **kibuc**, lépe jsou na tom družstva mošar), které je vysoce produktivní, má světovou úroveň.

Obr. 179: Kibuc Zdroj: makabijada.com

Doprava je vyspělá, největším letištěm je Ben Gurionovo, letecká společnost EL AL Israel Airlines létá i do Prahy. Velký význam mají přístavy Hefa-Chejfa (Středozemní moře) a Elat (spojení s Rudým mořem).

Židovskou většinu země doplňují hlavně Arabové - Palestinci. Vztahy mezi Palestinci a Židy jsou stále napjaté. Teroristické akce a násilí jsou v zemi běžné.

V 90. letech Izrael zažil velký příliv migrantů (židovské národnosti), hlavně ze zemí **bývalého Sovětského Svazu**, ruština se stala vedle úřední hebrejštiny a arabštiny běžným místním jazykem. Armáda patří mezi nejlepší ve světě (je to nutnost). Vojenská povinnost je i pro svobodné ženy (2 roky)

Osobnosti: David Ben Gurion, Golda Meierová, Menachem Begin, Jicchak Rabin (politik).

Turecko

Země s velmi rychlým rozvojem od poloviny 80. let. Předsedou vlády je od března 2003 Recep Erdogan. Turecko je středně vyspělá průmyslově-zemědělská země, člen NATO.

Turecká Trákie zasahuje do Evropy. Problematickým se jeví jeví začleňování do Evropské unie.

Měna: turecká lira - TRY – 9,8 Kč (1.1.2015, střed), denominována k 1.1.2005 v poměru 1 ku milionu!

Obr. 180: Hagia Sofia Zdroj: albertis-window.com

Zahraniční kapitál pochází hlavně z USA a Německa. Průmysl tu je hlavně v přístavních městech a v místech těžby surovin.

Největší střediska: Istanbul, Ankara, Izmir, Adana, Sivas, Kayseri.

V odvětví jsou nejvýznamnější: textilní (vlna) a potravinářský. Turecko má hodně pracovních sil v západní Evropě, hlavně v Německu.

V zemědělství je největší produkce **obilnin** (Anatolie), oliv, vinné révy (1. místo na světě v produkci rozinek), ovoce a zeleniny, **ořechů** (1. místo na světě) a vlny. Zemědělské produkty jsou významné pro vývoz.

Obr. 181: Pamukkale Zdroj: chevvytours.com

Turci začali v moderních dějinách užívat **latinky**. Problémem země je silně utlačovaná menšina Kurdů na východě.

Osobnosti: Kemal Atatürk (politik), Nazim Hikmet (spisovatel), Naim Suleymanoglu (vzpěrač).

Kypr

Geopoliticky často řazen k Evropě. Členem EU od května 2004.

Ostrovní stát - významné **světové rekreační centrum** (přes 40 % HDP). Příjmy země plynou také z těžby pyritů, měděné rudy, produkce vinné révy. Na Kypru žijí Řekové a Turci. Od roku 2008 je

Obr. 182: Rozdělený Kypr Zdroj: windowncyprus.com

Kypr součástí **Eurozóny**.

Demarkační čarou je oddělen **turecký sever** (není mezinárodně uznáván).

Sýrie

Zemědělská země, kde v průmyslu najdeme hlavně rafinerie (Homs). Země má tradiční textilní a potravinářský průmysl. Je to významný dovozce zbraní, hlavně z Ruska.

Země je ve válečném stavu a tomu odpovídá i hospodářství.

Damašek je nejstarší současné hlavní město na světě.

Osobnosti: Ghada Shouaaová (atletka, olympijská vítězka v sedmiboji), syrského původu je i kanadský zpěvák Paul Anka.

Obr. 183: Byblos Zdroj: coxandkings.co.uk

Libanon

Byl kdysi významnou zemí v oblasti, Bejrút byl hlavním finančním střediskem. Jsou tu nejpříjemnější přírodní podmínky, což je výhodné pro turistiku, stále tu však není bezpečno díky stálým nepokojům. Mnoho Syřanů ze země uprchlo.

Jordánsko

Království je rozvojovou zemědělskou zemí. Velký vliv na relativně pokojný vývoj měla vláda krále Husajna a pomoc velkých arabských států jako Saúdské Arábie. Země se v 90. letech snažila o dobré vztahy s Izraelem. Důležitý je přístup do Rudého moře (přístav Akaba).

Je tu mnoho Palestinců-utečenců, řada z nich už dlouho žije v uprchlických táborech. Třetina obyvatel žije v hlavním městě Ammánu nebo jeho okolí.

Obr. 184: Petra Zdroj: culturefocus.com

Turistická místa: Palmyra (SYR), Istanbul (TUR, chrám Hagia Sofia), Efez (chrám Artemis, jeden ze sedmi divů

světa), Gorene (TUR, údolí s tufovými sloupy), Pammukkale (TUR, travertinové terasy), Kocatepe-Ankara (mešita, TUR), Milétos, Trója (vše TUR, antické památky, Kappadokia (TUR, skalní komplex), Jeruzalém (Golgota), Betlém (IZR, 11 km od Jeruzaléma), Nazaret (IZR, bazilika Zvěstování), Kumrán (IZR, naleziště svitků), Netanya (IZR, přímořské letoviště), Massada (IZR, pevnost v Judské poušti), Baalbek (LBN, terasa), Petra (JOR, skalní město), Byblos-Jbeil (LBN).

Obr. 185: Baalbek Zdroj: Wikipedia

5.5.2 Střední východ

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v mil. (2012)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnost 2014
Bahrain	662	1,3	Manáma	dinár	27 300	emirát	Král Hamid ibn Isa
Irák	438 446	33,5	Bagdád	dinár	3 900	republika	Prezident Jalal Talabani
Írán	1 648 100	75,5	Teherán	rijál	12 200	republika	Prezident Hasan Rúhání
Jemen	527 968	25,4	San'á	rijál	2 500	republika	Prezident Abdalah Mansúr
Katar	11 400	1,9	Dauhá	rijál	102 700	emirát	Emír Chalífa al Thani
Kuvajt	17 818	2,9	Al Kuvajt	dinár	40 700	emirát	Emír Jabal Sabah
Omán	212 457	3,0	Maskat	rijál	26 200	sultanát	Sultán Kabús ibn Saíd
SAE	83 600	8,0	Abú Zabí	derhám	48 500	emiráty	Prezident Zayed Khalifa
Saúdská Arábie	2 153 168	28,6	Rijád	rijál	24 000	království	Král Abdallah
	5 093619	180,1			CIA WFB		

Historie oblasti

Region má dávnou minulost. Rozkládaly se tu dříve velké a významné státní útvary jako Sumer, Mezopotámie, Babylónie, Perská říše (Irák, Írán). Je tu **kolébka islámu** (Mekka, Medína). V novodobé historii tu vznikla závislá území, převážně britská. První země získávaly samostatnost mezi světovými válkami, některé až po 2. světové válce (QAT, KUW, BAH, OMA, SAE).

Ukázka z internetového Atlasu světa naznačuje, že pojem Střední východ má leckdy širší význam.

Obr. 186: Zdroj: Worldatlas

Dodnes je to oblast s velkým mezinárodním napětím, např. války Írán-Irák (80. léta), Irák - Kuvajt (1991). Poslední válku v Perském zálivu vedli spojenci pod velením USA v roce 1991 (Pouštní bouře). Irák je od té doby ekonomicky ovlivňován (dříve hospodářská blokáda, nyní poválečný rozvoj).

Do března 2003 se vyjednávalo o kontrole zbrojení této země.

Vojenská akce USA a Británie zahájená koncem března 2003 ukončila po měsíci diktaturu Saddáma Husajna.

Dnes tu probíhají teroristické akce islámských radikálů (proti USA a OSN). Saddam Husajn byl odsouzen k trestu smrti.

Koncem června 2004 byla předána vláda Iráku. Koncem roku 2011 odcházejí Američané ze země. Od roku 2014 se v Iráku opět bojuje.

Je to jedna z posledních oblastí světa, kde existují stále absolutní monarchie (SAU, OMA, SAE). Velký vliv na politiku zemí má náboženství - **ortodoxní islám**.

Kuvajt zavedl po válce komplexní sociální stát, kdy všichni kuvajtské státní příslušníci mají zajištěn průměrný roční příjem 16 tis. USD.

V roce 2002 proběhla jednání o měnové unii států Perského zálivu (vzorem je Eurozóna).

Pozn. Hodnota kuvajtského dináru byla v lednu 2015 přes 78 Kč, patří tak měnám s nejvyšším kurzem na světě.

Obr. 187: Ropná pole Bahraínu Zdroj: fanack.com

Surovinové zdroje

Je tu hlavní **světová oblast těžby ropy** - v oblasti Perského zálivu (Gulf Bay) je ukryta téměř 1/2 světových zásob!! Ropu těží vesměs všechny státy (méně Jemen). Největší ložiska: Ghavár, Haradh (SAU), Zubejra (KUW), Kirkúk (IRQ), Agha Džári (IRN)

<u>Saudi Arabia</u>	11,730,000
<u>United States</u>	11,110,000
<u>Russia</u>	10,440,000
<u>China</u>	4,197,000
<u>Canada</u>	3,856,000
<u>Iran</u>	3,594,000
<u>United Arab Emirates</u>	3,213,000
<u>Iraq</u>	2,979,000

Obr. 188: Největší producenti ropy (brl/d) Zdroj: CIA-2012

Dále se tu těží **zemní plyn** – Katar (3.světové zásoby) Írán, olovnato-zinkové rudy - IRN (Kazvín, Kerván), měděná ruda - IRN (Anárak).

Ekonomika

Nejvyspělejší tu jsou **ropné státy** (hlavně ty malé), sdružující se do OPEC (IRN, QAT, KUW, SAE). Mají vyspělou infrastrukturu a i vysokou životní úroveň populace (sociální vymoženosti, kvalitní školství). Z ropných společností je nejznámější **Saudi Aramco**.

Obr. 189: Ras Laffan, QAT Zdroj: offshore-technology.com

Velké země jako Írán a Irák mají dnes spíše hospodářské problémy, u Iráku též vyplývají z mezinárodního embarga po válce z Perského zálivu.

Většina zahraničního kapitálu přichází z USA a Japonska, domácí arabský ropný kapitál jde do Evropy (GER, GBR) nejen do petrochemického průmyslu. Kuwajt, Omán a Spojené arabské emiráty - nejvíce Dubai představují tzv. „**daňový ráj**“, mimo ropné firmy tu nejsou žádné daně. Tato oblast také patří mezi důležitá světová obchodní centra (opět hlavně Dubai) - probíhá zde často tzv. reexport (opětovný vývoz zboží).

Obr. 190: Rás Tannura Zdroj: wordpress.com

Úroveň průmyslové výroby je značně rozdílná. Hlavní průmyslová střediska leží hlavně v místech těžby surovin a v přístavech:

Obr. 191: Výroba koberců Zdroj: mprugs.com

Irák - Al Basrah-Basra, Al Mawsil-Mosul, Kirkúk

Írán - Esfahán, Tabríz, Abádán, Šhíráz, Arák, Mashad
Saúdská Arábie - Rás Tánurah, Jiddah
Kuwait - Al Kuvait, Mína al Ahmadí
Jemen - Aden
Spojené Arabské Emiráty - Abú Dhabí

Tradiční je v oblasti textilní a potravinářský průmysl. Od 70. let se projevuje velký import východoasijského zboží (z Japonska, Koreji a Hongkongu). Důležitou roli hrají stále tradiční řemesla, např. výroba **koberců**.

Zemědělství

V zemědělství se projevuje citelný nedostatek vody (a nejen v zemědělství). Ta se často získává odsolováním mořské vody (bohaté státy na to mají prostředky). Rozsáhlé oblasti slouží jako pastviny (chudé). Nejlepší podmínky má oblast dolního toku řek Eufrat a Tigris. Moderní jatečná produkce masa nemá v oblasti tradici (vzhledem k náboženské orientaci obyvatelstva). Pasterectví je většinou polokočovné.

Produkce: obilí, bavlna, káva (Jemen), datle (Irák, 2. na světě), **pistácie** (Írán, 1. na světě), tabák, osli, kozy, velbloudi (SAU).

Bohatí Arabové pořádají dostihy velbloudů, pro které existují specializované chovy. Těž sokolnictví je velmi populární.

Obr. 192: Mekka Zdroj: abendblatt.de

Obyvatelstvo

Hlavní národy v oblasti: Arabové, Íránci, Kurdové, Ázerbajdžánci. Oblast má vysoký přirozený přírůstek (ortodoxní islám). Islám je tu prakticky jediné náboženství (dvě skupiny - šíité a sunnité).

V celém regionu žije přes 180 mil lidí. Podobně jako v Turecku i zde existuje tíživý problém Kurdů (IRQ). V malých ropných státech není islám tak ortodoxní jako např. v Saúdské Arábii. Pracuje tu velmi mnoho zahraniční levné pracovní síly (nejvíce z Pákistánu a Indie). V malých státech výrazně převažují muži ve struktuře obyvatel.

Saúskoarabského původu byl svého času **nejhledanější terorista** Usama Bin Laden (byl nalezen a zabit v květnu 2011).

Obr. 193: Dubai Zdroj: onestep4ward.com

Největší sídla jsou v Íránu (Teherán, 8 mil.) a v Iráku (Bagdád, 5 mil.). Centra v Spojených Arabských Emirátech či v Bahrajnu jsou velmi moderní města.

Obr. 194: Persepolis Zdroj: National Geographic

Spojené arabské Emiráty se stávají Mekkou architektů, staví se tu ostrovní čtvrti Palm Island a World (čtyři oblasti). V roce 2010 byla dokončena nejvyšší budova světa – **Burj Khalifa** (828 m, na obrázku). Vzniká tu Medical Town a Village of Science (Dubai). V Abú Zabí stojí třetí (po Mekce a Medíně) **největší mešita** světa - Zajda bin Sultán Nahajána.

Obr. 195: Bahrain Zdroj: hotelofworld.com

Turistické lokality

Palm Island, Burj al Arab (Dubai), Mekka-Makkah, Medína-Al Madinah (SAU, islámské svatyně), Ur, Babylón-Babil (IRQ, mezopotámská kultura), Persepolis, Mashad (IRN, poutní místa). K mnohým místům je dnes vlivem politických poměrů (IRQ) přístup výrazně omezen.

V Bahrajnu se jezdí závody F1.

V Perském zálivu je nutné získávat vodu odsolováním vody mořské. Vyrábí se tu polovina této vody na světě.

Mediálně jsou známé televizní stanice **Al Jazira** (QAT) a Al Arabia (SAU) svými reportážemi z války v Perském zálivu a svými materiály z arabských teroristických organizací.

5.5.3 Zakavkazsko

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v mil. (2012)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnost – prezident 2014
Arménie	29 800	3,1	Jerevan	dram	5 400	republika	Serž Sarksijan
Ázerbajdžán	86 600	9,4	Baku	manat	10 200	republika	Ilham Alijev
Gruzie	69 700	4,3	Tbilisi	lari	5 400	republika	Micheil Saakašvili
	186 100	16,8			<i>CIA WFB</i>		

Historie

Počátek osídlení již nastal před 4 tis. lety, byla tu stará historická oblast hustě (Kolchida) osídlená. Historické území Arménie bylo v minulosti mnohem větší (dnes je většinou na území Turecka). Region po 1. světové válce vojensky obsazen a připojen k SSSR (v prosinci 1922). Nezávislost získaly země v r. 1991.

Obr. 196: Tbilisi Zdroj: fkc.at

V regionu jsou tyto autonomní republiky národnostního charakteru, které se vytvořily za trvání SSSR: Nachičevanská republika (Ázerbajdžán), Abchazská, Adžarská (Gruzie).

Ohniska napětí: Náhorní Karabach (ázerbáj-džánské území s arménským obyvatelstvem), Abcházie a Jižní Osetie v Gruzii projevuje neustálou snahu o nezávislost (díky Rusku se jim to daří).

Obr. 197: Jerevan Zdroj: infokart.ru

Suroviny

Nerostných zdrojů se na místní poměry těží dostatek, ale v mezinárodním srovnání to mnoho není. Přesto jsou suroviny významné pro obchod všech zakavkazských zemí.

Z paliv se těží ropa a zemní plyn, nejvíce v Ázerbajdžánu, v okolí Baku a na Apšeronském poloostrově. Těžba ropy tu má již stoleté tradice. Uhlí se těží v Gruzii.

Největší ložiska rud jsou na Kavkaze, manganová ruda v Gruzii (Čiatura), měděná v Arménii a Ázerbajdžánu (Nachičevan).

Ekonomika

Je to zemědělskopřůmyslová oblast. Industrializace tu proběhla v rámci SSSR. Země mají převážně tepelnou energetiku. Metalurgie se nachází v místech těžby rud.

Ve strojírenství se začínají prosazovat obory s nižší surovinovou náročností (obráběcí stroje, elektrotechnika) a petrochemie (Ázerbajdžán).

Obr. 198: Ropná pole u Baku Zdroj: neftegaz.ru

Průmysl

Tradiční je **textilní průmysl** (vlnářské a bavlnářské závody). V potravinářském průmyslu se nejvíce objevuje zpracování čaje, konzervárny, tabákový průmysl, vinařské a lihovarnické podniky (Arménie, koňak).

Střediska

Největšími centry průmyslu jsou hlavní města republik Baku, Tbilisi a Jerevan.

Dále: Gjandža (dříve Kirovabad, Ázerbajdžán), Kumairi (Leninakan, Arménie), Batumi a Rustavi (Gruzie).

Náhorní Karabach je spojen s Arménií novou moderní silnicí (investice amerických Arménů).

Zemědělství

V níže položených oblastech je významná více rostlinná výroba - **obilnářství** (pšenice, kukuřice), pěstování technických plodin, pochutin, ovoce a zeleniny.

Pro vývoz je důležitá produkce čaje, citrusů, vinné révy, bavlny a tabáku.

Obr. 199: Čajová plantáž v Gruzii Zdroj: wordpress.com

V podhůří a horách je tradiční chov ovcí (největší stavy má Ázerbajdžán), u velkých měst chov vepřů (Gruzie, tyto chovy chybí v muslimských oblastech), jsou zde farmy bource morušového.

Obyvatelstvo

Tak jako severní Kavkazsko je i tento region etnicky velmi pestrý. Žije tu mnoho národů a národností, nejvíce Ázerbajdžánci (35%, jsou jediní muslimové), Arméni (25%), Gruzínci (25%), dále Osetové, Abcházové. Velké množství těchto národností, případně jejich potomků, žije i mimo území států, nejvíce Arméni (žijí nejvíce v USA a Francii).

Obr. 200: Echmiadzin Zdroj: explorearmenia.net

Osobnosti: David IV. (král, "budovatel" Gruzie), Josip Džugašvili (Josef V. Stalin, bývalý vůdce SSSR, Gruzínek, na snímku), Eduard Ševarnadze (Gruzínek, býv. prezident), Aram Chačaturjan (hudební skladatel, Armén), Garri Kasparov (šachový mistr světa, Armén z Ázerbajdžánu).

Turistická místa: Tbilisi (královský palác, katedrála Sioni, chrám Metechi, třída Rustaveli), Jerevan, Garni Pagan (antická památka, ARM), Baku (Atešgiak - chrám, Dívčí věž, Synyk Kala - minaret), Gelati (klášter, GRU).

Turistika je v současné době ovlivněna nestabilitou celé oblasti a lokálními konflikty.

5.5.4 Jižní Asie

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel v mil. (2012)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnost 2014
Afgánistán	649 969	33,2	Kábul	afghání	1 000	republika	Prezident Hamid Karzái
Bangladéš	143 998	152,1	Dháka	taka	1 700	republika	-
Bhútán	47 000	0,8	Thimpú	ngultrum	3 700	království	Král Džigme Wančuk
Indie	3 287 590	1 255,0	Nei Dillí	rupie	3 100	republika	Prezident Pranab Mucherží
Maledivy	298	0,3	Male	rupie	8 400	republika	-
Nepál	140 797	31,0	Káthmandú	rupie	1 300	republika	-
Pákistán	796 080	179,0	Islamábád	rupie	2 800	republika	Prezident Asif Ali Zárdári
Srí Lanka	65 610	21,1	Kolamba	rupie	5 600	republika	Prezident Mahinda Radžapakse
	5 131 342	1 672,5			<i>CIA WFB</i>		

Pozn. hlavní město Bhútánu je v zimním období Punákha. Afghánistán je možno řadit i k zemím středoasijským.

Historie

Státní útvary tu vznikaly již od 2. tis. př. n. l. První kontakty s Evropou se uskutečnily za Alexandra Makedonského (4.st. př. n. l.). Kolonizaci počali od konce 15. st. Portugalci, později Holanďané a nakonec Britové (Indie ovládnuta 1858). V regionu je rozhraní tří náboženství, a proto zde dochází k častým střetům.

Obr. 201: Brána do India, Bombaj Zdroj: scaruffi.com

Nedávné ozbrojené konflikty: Indie - Assám, Kašmír, Afganistan-SSSR, Srí Lanka -Tamilové versus Sinhálci, lokální náboženské třenice v Indii. **Kašmír** je dodnes rozdělen na dvě části. V Afganistanu přebírá moc v zemi po odchodu Rusů ortodoxní islámské hnutí Taliban uplatňující ortodoxně islám (tradiční muslimské právo šaríja a přesné dodržování Koránu).

V říjnu 2001 je Afghánistán (a Taliban) terčem odvety USA v boji proti terorismu (Bin Laden). Přes přítomnost zahraničních vojáků se nedaří ovládnout celou zemi.

Nepál se také od roku 2001 zmítá v občanských konfliktech (působnost maoistických guerill). V roce 2008 rezignuje král a je vyhlášena republika.

Suroviny

S výjimkou Indie má jejich těžba relativně menší význam než jinde v Asii.

Oblast má však perspektivně velké zásoby surovin, které mohou mít celosvětový význam v 1.polovině 21. století.

Paliva těží dostatečně prakticky jen Indie, uhlí se těží ve státech Bihár a Západní Bengálsko, ropa v Gudžarátu.

V Afgánistánu jsou značná ložiska zemního plynu (Mazáre Šeríf). Rud má nejvíce Indie.

Železná ruda se těží ve státech Bihár, Urísa a Majsúr. Manganovou rudu těží také Indie v Balaghatu, Uríse a Majsúru). Chromová se těží v Pákistánu (Kvéta) a hliníková v Indii (Bihár).

Z ostatních surovin jsou významná ložiska slídy v Indii (Bihár, Rádžastán, 1. na světě) a tuhy na Srí Lance.

Ekonomika

Jsou tu rozvojové zemědělské země s velmi nízkým HDP na 1 obyvatele. Nepál, Bhútán a Bangladéš patří mezi nejchudší státy světa. Největší průmyslový potenciál má Indie. Její hlavní průmyslové oblasti leží na severu a severovýchodě ve státech Bihár, Západní Bengálsko a Utarpradéš.

Po ní následuje Pákistán - hlavně na severu a v Karáčí. Indie se uplatňuje jako **softwarová velmoc** (Džajpur, Puna).

Obr. 202: Indie je softwarová velmoc Zdroj: bendbulletin.com

Měna: INR – rupie – 0,36 Kč, PKR – rupie – 0,23 Kč (1.1.2015, střed).

Střediska průmyslu:

Indie - Calcutta-Kalkata (dopravní strojírenství), Bombay-Múmbaí (textilní průmysl a dopravní strojírenství), Bangalore (strojírenský a textilní průmysl), Bhópál (strojírenství), Ránčí (strojírenství), Asánsol (hutnictví).

Obr. 203: Indická auta Zdroj: indian-commodity.com

Pákistán - Karáčí, Láhaur, Faisalabád, Síálkot - největší **středisko výroby fotbalových míčů** na světě (ruční šití, působí zde např. firma Adidas)!!

Afgánistán - Kandahár, Kábul

Bangladéš - Dacca-Dháka, Čatagráam

Zemědělství

Je tu typické malorolnické zemědělství s plantážním hospodařením v rostlinné výrobě. Živočišná výroba je ovlivňována náboženskými poměry (hinduismus, islám), chov skotu tak nemá hospodářské využití a chov vepřů v islámských oblastech prakticky neexistuje. Podmínky pro zemědělství se značně liší, Pákistán a Afgánistán se neobejdou bez rozsáhlého zavlažování.

Obr. 204: Darjeeling, IND Zdroj: wordpress.com

Produkce potravinových plodin je spíše nedostatková.

Hlavní zemědělské oblasti: Indoganžská nížina, Dekánská plošina, pobřeží.

Produkce:

Indie - 1. na světě - cukrová třtina, čaj, sezam, podzemnice olejná, juta, ve stavech zvířat: skot, buvoli.

2. na světě - rýže, proso, banány, hrách, fazole, stavy koz.

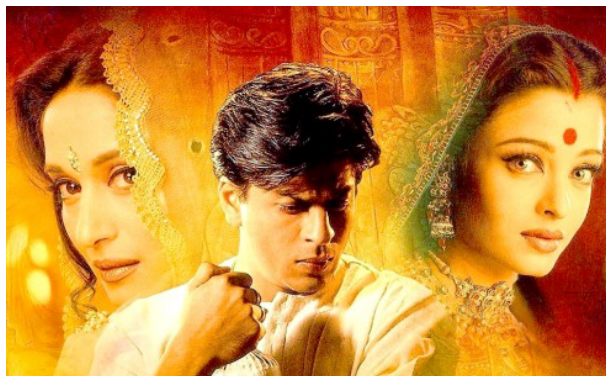
Bangladéš - juta 3. na světě .

Afgánistán se po porážení Talibanu dostal na 1. místo na světě v produkci máku na opium (před Barmu).

Největší společnosti Indie - 2012		
Firma	Odvětví	Tržby v mild. USD
Indian Oil	Petrochemie	63,7
Reliance Industries	Petrochemie	59,5
State Bank of India	Finance	33,2
Bharat Petr.	Petrochemie	32,2
Hindustan Petr.	Petrochemie	28,9
Tata Steel	Strojírenství	27,1

Zdroj: Forbes

Výjimečnými jsou filmová studia v indické Bombaji, kde se ročně vyprodukuje více filmů než v americkém Hollywoodu a shlédně je přes 3,5 mld lidí. Mají prozaický název: **Bollywood**.

Obr. 205: Typický plakát z Bollywoodu Zdroj: kino.tv

Obyvatelstvo

Oblast má velmi **husté osídlení**, hlavně zemědělských a pobřežních oblastech. Celá oblast má přes 1,5 mld obyvatel. Žije tu přes 1000 obyv. na km² - nejvíce v deltě řek Ganga a Brahmaputra. Velká většina tohoto osídlení je vesnického charakteru.

Největší aglomerace - 2010		
Město-aglomerace	Stát	Počet obyvatel v mil.
Bombay-Múmbaí	Indie	21,2
Karáčí	Pákistán	18,0
Delhi-Dillí	Indie	16,7
Calcutta-Kalkata	Indie	15,4
Dacca	Bangladéš	12,8
Lahore	Pákistán	8,6
Chennai	Indie	7,3

Zdroj: citymayors.com

Vyskytuje se tu vyskytuje velké množství národností, jazyků a dialektů. V Indii žije přes 20 národností větších než 1 mil. obyv!

Hlavní národnostní skupiny tvoří v Afgánistánu - Paštunové a Tádžikové, v Pákistánu - Pandžábci, Sinhálci a Paštunové, v Indii Pandžábci, Bihárci, Bengálci, Drávidové a Sinhálci, v Bangladéši - Bihárci, Bengálci. Ve Srí Lance Sinhálci a Tamilové.

Oblast má **vysoký přírůstek**, problémem to je hlavně v Indii (téměř 20 mil osob ročně!!) a Bangladéši, kde růst produkce potravin je nižší. Předpokládá se, že Indie v příštích 20 letech předstihne v počtu obyvatel Čínu. V Indii a Pákistánu jsou velká sídla, přesto většina obyvatel regionu žije na vesnici (3/4). Typickým znakem je členění do různých kast a různých sociálních skupin.

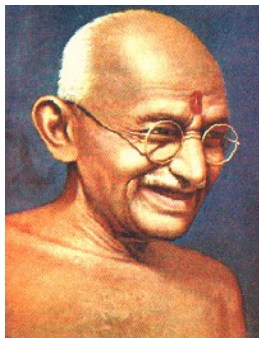

Obr. 206: Paštunští kluci Zdroj: Wikipedia

Úředním jazykem a dorozumívacím jazykem pro cizince je angličtina.

Dochází k přesunu populace do měst. Je tu vysoký stupeň negramotnosti (hlavně žen, až 3/4!), nemoci, hlad a podvýživa.

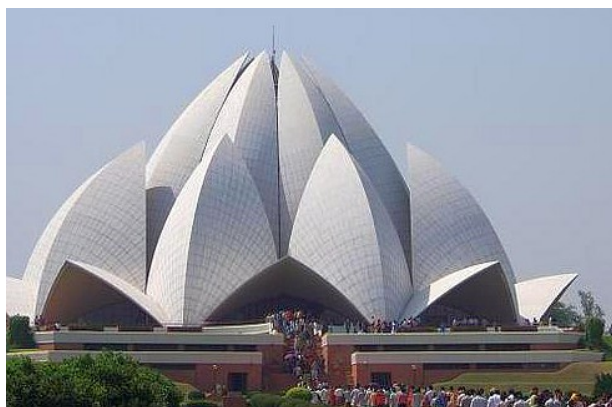
Nábožensky jsou nejpočetnější hinduisté a muslimové (více Sunnité). Tam, kde žijí blízko sebe vznikají náboženské třenice (Assám v Indii, Srí Lanka). Nepál má smluvní čas +5.45 h.

Gándhí

Indie, ač je to zákonem zakázáno se dělí na řadu **sekt**, které žijí selektivně. Brahmani jsou kněží, kšatrijové šlechta (důstojníci) vajšijové rolníci a obchodníci a šřídrové námezdní dělníci. Stranou stojí haridžanové – nedotýkatelní, metaři, rasi a pohřebníci.

Osobnosti: Móhandás Karamčand (Mahátma) Gándhí, Indíra Gándhiová (IND), Tenzing (NEP). V Lumbinu (Nepál) se narodil Buddha (Siddhárta Gautama).

Obr. 207: Dillí, Lotos temple Zdroj: travelblog.org

Turistická místa: Ágra (chrám Tádž Mahál, IND), Amritsar (Zlatý chrám – sikhský, IND), Bombay (Gate of India, IND), Dillí (Stará pevnost, Humajunova hrobka, IND), Kalkata (chrám Kali, pevnost William, IND), Jaipur (Pink City, IND), Sukkur (historické město, PAK), Kátmándú (Monkey Tower-Swayambhuna, NEP), Patan (královské město, NEP), Negombo (přímořské letoviště u Kolamby, SRL), Lahore (Badshahi - mešita - až pro 60tis. věřících, PAK), Kandy, Anuradhapura a Polornaruwa (SRL, král.města), Sigiriya (SRL).

Obr. 208: Taj Mahal, IND Zdroj: ancientworldwonders.com

Přímořská rekreace: Madras (pláž Marina), Mt.Lavinia (jižně od Kolamby, SRL), Maledivy (ostrovy jsou nejnižší položeným státem světa, jsou vyhledávány pro odlehlost mnoha ostrůvků).

Největší náboženskou slavností (poutí) na světě je Mhákumbh Mélé - Slavnost poháru, kdy se miliony hinduistů umývají na několika místech Indie v posvátných vodách řek. Hlavním místem tohoto rituálu je soutok Gangy a Jamuny v Iláhábádu. Této pouti se účastní až 80 mil. Hinduistů.

Turistika bývá ohrožována domácími problémy a nestabilitou (např. Nepál, kde za posledních 10 let ubyla více než polovina turistů).

Turistické přímořské oblasti byly zasaženy zemětřesenou vlnou v prosinci 2004. Mnoho turistů zahynulo. Obnova trvala několik let.

Sikh

5.5.5 Střední Asie

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel (v mil. 2012)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 20011)	Zřízení	Osobnost 2014 -prezident
Kazachstán	2 717 300	16,3	Astana	tenge	13 000	republika	Nursultan Nazarbajev
Kyrgyzstán	198 500	5,4	Biškek	som	2 400	republika	Almazbek Atambajev
Tádžikistán	143 100	7,1	Dušanbe	t.rubl	2 000	republika	Emonali Rachmon
Turkmenistán	488 100	5,2	Ašhabad	manat	7 500	republika	Gurbanguly Berdymukhammedov
Uzbekistán	447 400	28,0	Taškent	sum	3 300	republika	Islam Karimov
	3 994 400	62,0					
					<i>CIA WFB</i>		

Historie

Jádrem oblasti je stará islámská kulturní oblast (Samarkand, Buchara). Celý region byl připojen k SSSR v roce 1920, svazovými republikami se země staly až ve 30. letech. Nezávislost získaly republiky v r. 1991. Ve většině států jsou u moci postkomunistické síly, často formou diktatury (Turkmenbaši do roku 2006 v Turkmenistánu). Silné vlivy přicházejí do regionu také z Íránu, Turecka a Afghánistánu (islámské).

Obr. 209: Samarkand - Registan Zdroj: clara.net

Součástí Uzbekistánu je Karakalpacká autonomní republika. Ruský název bývalého hlavního města Kazachstánu Alma Ata, který je stále ještě na mapách, se nahrazuje kazašským Almaty. Město Astana je bývalý Celinograd (byla nahrazena celá řada dalších ruských názvů, např. v Pamíru a v Ťanšanu). Astana vyrůstá jako nové moderní hlavní město, zároveň „daňový ráj“.

Struktura těžených surovin		
Skupina	Surovina	Oblast těžby
Paliva	černé uhlí	Kazachstán (Ekibastuz, Karaganda)
	ropa	Kazachstán (Mangyšlak), Uzbekistán (Ferganská kotlina)
	zemní plyn	Turkmenistán (východ), Uzbekistán (Gazli) 20% SNS
Rudy	železná	Kazachstán (Atasu)
	měděná	Kazachstán (Balchaš, Džezkazgan),
	olovnat-zinková	Kazachstán (Džezkazgan, Ust'kamenogorsk, Čimkent), Kyrgystán (Issyk-Kul), Tádžikistán (Gaurdak)
	antimonit	Kyrgystán
	manganová	Kazachstán
	bauxit	Kazachstán (Turgaj)
	chromit	Kazachstán (Hromtau)
	ostatní	síra
	solí	Turkmenistán (záliv Kara Bogaz Gol).

Suroviny

Těžba je poměrně značná, oblast byla od 50. Let důležitou surovinovou základnou bývalého SSSR.

Dnes jsou suroviny vedle zemědělských produktů hlavním exportním artiklem.

Významným se stal dokončený plynovod z turkmenského Korpedže do iránského Kord Kuy.

Ekonomika

Leží tu rozvojové zemědělskopřmyslové země, stále ve fázi industrializace. Dnes dochází i k transformaci ekonomik.

Předpoklady prosperity jsou v dostatku surovin, ve vyšší spolupráci se zeměmi jižní Asie a středního východu. Kazachstán získává prostředky též pronájmem kosmického střediska **Bajkonur** Rusku (do roku 2050 za 115 mil USD ročně).

Obr. 210: Z Bajkonuru Zdroj: stranatur.ru

V průmyslu je tu díky surovinám významné hutnictví barevných kovů (měď, olovo, zinek) - 30-70% bývalé celosvazové produkce. Roste význam vodní elektroenergetiky (ledovcové řeky) Nurek (Tádžikistán, nejvyšší na světě - 317 m), Toktogulská elektrárna (Kyrgystán)

Strojírenství nemá tradice na rozdíl od textilního průmyslu (bavlnářské a hedvábnické podniky). Rozvíjí se i potravinářský průmysl.

Střediska:

Kazachstán - Almaty, Karaganda (nejvýznamnější), Čimkent, Balchaš, Bajkonur, Ust' Kamenogorsk, Ekibastuz.

Uzbekistán - Taškent (největší), Samarkand, Fergana.

Turkmenistán - Ašhabad, Čardžou.

Kyrgystán - Biškek, Oš.

Tádžikistán - Dušanbe, Nurek.

Zemědělství

Celkově je významnější rostlinná výroba (hlavně v Kazachstánu, Uzbekistánu). Převládá **obilnářství** (pšenice) a produkce technických plodin - bavlna, hlavně v Uzbekistánu, slunečnice, tabák). Tradičně se pěstuje ovoce (sušené Uzbekistán) a zelenina.

Zemědělství se neobejde bez **závlahového hospodářství** (problémy s nedostatkem vody však stále narůstají, mají i ekologický dopad - rychlé vysychání Aralského jezera). Velký význam (i dopravní) má Karakumský kanál.

Obr. 211: Aralské jezero je daleko Zdroj: kateoplis.tumblr.com

V živočišné výrobě převládá **pastevectví**. Velké a tradiční jsou chovy ovcí (produkce persiánu), koní (nejvíce v Kazachstánu), velbloudů (Turkmenistán a Uzbekistán) a bource morušového.

Oblast se stává jednou z hlavních světových produkčních oblastí **narkotik** (hlavně produktů z máku) s tichým souhlasem státních špiček. Přes Rusko se tyto produkty snadno dostávají do Evropy.

Obr. 212: Uzbekové umí koberce Zdroj: visituzbekistan.travel

Obyvatelstvo

V celé oblasti žije přes 60 mil. obyvatel. Populace má mnohonárodní a mnohonárodnostní charakter. Příliv Rusů po 2. sv. válce a jejich dnešní odchod působí na změny národnostní struktury (dnes stále ještě téměř 1/4). Jinak tu nejvíce žijí Uzbekové, Kazaši, Tádžici, Turkmeni, Kyrgyzové.

V minulosti tu byli i Němci (byli importováni do Ferganské kotliny, což bylo zásluhou J. V. Stalina). Dnes dochází k diskriminaci menšin a odchodu neislámských národů (Němci prakticky odešli všichni), malá česká enkláva je stále v Kazachstánu (několik desítek těchto lidí odešlo v posledních dvou letech).

Lidé žijící kolem vysychajícího Aralského jezera trpí řadou nemocí (uvolněním chemikálií ze dna).

Jsou tu převážně muslimové (sunnité).

Osobnosti: Čingyz Ajtmatov (Kyrgystán, 20.století), Vladimir Smirnov (Kazachstán, lyžař 90.léta).

Obr. 213: Kokand Zdroj: visit-uzbekistan.com

Turistická místa: Samarkand (komplex Registan, Emir Gur mauzoleum), Buchara (bývalé hl. město, Ismail Samani mauzoleum), Kokand (Uzbekistán), Ašchabad (Anau, TRK).

Obr. 214: Kazašské ženy Zdroj: forumbiodiversity.com

5.5.6 Jihovýchodní Asie

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel (v mil. 20102)	Hl. město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnosti 2014
Brunej	5 765	0,4	Banadar Seri Begawan	b.dolar	49 400	sultanát	Sultán Hassanal Bolkiah
Filipíny	297 413	96,2	Manila	peso	4 100	republika	Preziden Noynoy Aquino
Indonésie	2 027 087	244,3	Djakarta	rupie	4 700	republika	prez. Susilo Bambang Yudhoyono
Kambodža	181 035	14,4	Phnomphen	riel	2 300	království	Král Norodom Sihamoni
Laos	236 800	6,4	Vianchan	kip	2 700	republika	-
Malajsie	329 749	29,2	Kuala Lumpur	ringgit	15 600	sultanát	-
Myanmar(Barma)	678 033	48,7	Nepyito	kyat	1 300	republika	Prezident Thein Sein
Singapur	620	5,2	Singapore	s.dolar	59 900	republika	-
Thajsko	514 121	69,8	Bangkok	baht	9 700	království	Král Phumiphon Adunyadet
Vietnam	332 600	89,5	Hanoi	dong	3 300	republika	Prezident Truong Tan Sang
Východní Timor	14 874	1,2	Dili	rupie	3 100	republika	-
	4 618 097	605,3			CIA WFB		

Historie

Kolonizace oblasti začínají Portugalci od 16.stol., později přišli Holanďané (Východoindická společnost) a Britové. Za 2. světové války oblast částečně obsazena Japonci.

Novodobé válečné konflikty: Vietnamské války v 50. (s Francií) a 60. letech (s USA), občanská válka v Kambodži.

Obr. 215: Borobudur, INS Zdroj: Wikipedia

V Myanmaru je od roku 1993 vojenská junta (ústavně potvrzená).

V květnu 2002 zde vzniká nový stát – Východní Timor. V oblasti se rozšiřuje terorismus (Indonésie, Filipíny), což se stává brzdou vyšší demokracie.

V oblasti existuje Sdružení zemí jihovýchodní Asie – ASEAN. Myanmar vyhlásil v roce 2005 nové hlavní město.

Suroviny

Oblast je důležitou exportní oblastí ropy a rud barevných kovů.

Ropu a zemní plyn těží Indonésie (na Sumatře a Jávě) a Brunei (zde to je významný zdroj příjmů). Cínová ruda - kasiterit se těží v Malajsii (Kinta, 1.na světě), Indonésii (Bangka, Belitung), Thajsku a v Barmě. Měděnou rudu nalezneme na Filipínách (ostrov Luzon), rudu wolframí v Malajsii a Thajsku. Filipíny těží ještě železnou rudu.

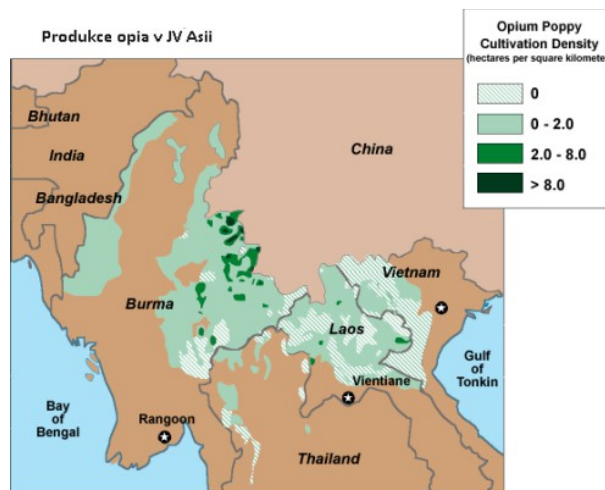
Ekonomika

V oblasti jsou většinou rozvojové zemědělsko-průmyslové země (Singapur a Brunei jsou výjimkou). Příliv japonského, amerického a hongkongského (CHN) kapitálu probíhá od 70. let. Brunei je bohatou zemí díky prodeji těžené ropy.

Ve Vietnamu je stále komunistický režim a tomu odpovídající hospodářství, které se však rychle (po vzoru Číny) transformuje a mění.

Země potřebují větší mezinárodní integraci. Oblast patří mezi regiony s vyšším ekonomickým růstem.

Leží zde tzv. „Zlatý trojúhelník“ (části Thajska, Myanmaru a Laosu) - oblast ilegálního pěstování a exportu drog.

Obr. 216: „Zlatý trojúhelník“ Zdroj: wordpress.com

Region postihla (i východní Asii) v roce 1997 hospodářská krize, která znamenala pokles reálné hodnoty měn a pokles indexů burzy (velká korupce, ryze exportní ekonomika všechny státy užívají podobného modelu rozvoje).

5.5.6.1 Charakteristika některých zemí

Singapur

Země se stala významným finančním a

obchodním centrem nejen Jihovýchodní Asie, ale i celého světa.

Je zařazován do skupiny „malých asijských tygrů“ spolu s Hongkong, Taiwan. Země má moderní infrastrukturu (např. Singapore Airlines vykazují největší asijské zisky). Stát má velké finanční rezervy (větší než třeba Švýcarsko).

Obr. 217: Singapore Zdroj: theonlinecitizen.com

Je zde vyspělý průmysl hutní (cín), elektro-technický, textilní a potravinářský. Přístav patří mezi největší kontejnerové přístavy na světě. Tato odvětví využívají levné pracovní síly Malajců. Žije tu i hodně Číňanů. V zemi jsou přísné imigrační, protidrogové a ekologické zákony (s vysokými pokutami za přestupky).

Thajsko

Je dnes třetí nejvyspělejší zemí této oblasti. Vykazoval do asijské krize v roce 1998 velmi prudký růst HDP a měl v posledním desetiletí velké finanční rezervy (20 mld. USD).

V zemi je vyspělá průmyslová struktura a produktivní zemědělství, které vyváží řadu komodit. Čile se rozvíjí turistický ruch.

Turisty lákají buddhistické památky (Ayutthaya), ale

Obr. 218: Thajsko má co nabízet Zdroj: aworldtourism.com

také i tzv. sexuální turistika (často z Německa). Mnozí turisté vyhledávají i kvalitní (a relativně levnou) plastickou chirurgii.

Země má přísné dovozní a protidrogové zákony.

Indonésie

Je státem s největším ekonomickým potenciálem v regionu. K rozvoji průmyslové

výroby došlo hlavně v přístavech a v místech těžby surovin.

Je tu průmysl: hutní (výroba cínu), chemický (rafinerie, kaučuk), strojírenský a textilní.

Střediska: Palembang (rafinerie), Bandung (chemický a strojírenský průmysl), Surabaya (strojírenský a textilní průmysl), Djakarta. Na ostrově Batam vytvořena zóna volného obchodu s elektrotechnikou.

Obr. 219: Z Batamu Zdroj: straitsdeal.com

Ostatní průmyslová střediska oblasti:

Barma - Rangoon (Yankoun), Mandalay, Sittwe

Vietnam - Hai Phong, Ho Chi Minh,

Thajsko - Bangkok (Krung Thep), Chiang Mai

Filipíny - Manila, Quezon City, Davao

Malajsie - Kuala Lumpur, Pinang

Zemědělská produkce:

1. místo ve světě: Malajsie - palmový olej, kaučuk, Indonésie - kokosové ořechy, chinin, Filipíny - abaka („manilské konopí“), Thajsko - ananas, kenaf.

Obr. 220: Angkor, CAM Zdroj: toptentourist.net

2. místo ve světě: Filipíny - kobra, Indonésie - maniok, kaučuk.

V regionu jsou velcí světoví exportéři rýže: Thajsko, Barma, Indonésie, dnes i Vietnam a banánů či ananasů: Thajsko.

Obyvatelstvo

Region má dnes přes půl miliardy obyvatel. Dochází zde k prudké urbanizaci stěhování do velkých měst. Žijí Barmánci, Thajové, Malajci, Khmérové, Filipínci, Vietnamci a Laové. Některé národy se rychle rozšiřují po celém světě - Vietnamci (vlivem neuspokojivých domácích poměrů) - silná emigrace do Ameriky v 70. a 80 let. Kmen Padaung (též Karenové, Barma) je známý a atraktivní nošením „náhrdelníků“ (u žen).

Obr. 221: Kuala Lumpur Zdroj: tourist-destinations.com

Náboženství:

▪ buddhismus - Barma, Thajsko, Laos, Kambodža, Vietnam.

Děvče kmene Padaung

▪ islám - Indonésie - největší komunita na světě, Brunei, Malajsie.

křesťané - Filipíny (vlastní církve, v podstatě katolická) – navštěvované jsou velikonoční pašije, Vietnam, Východní Timor (Indonésie, Nobelova cena míru knězi v roce 1996).

Oblast využívá pět časových pásem! V Kuala Lumpuru byl v r. 1997 dokončen v té době nejvyšší mrakodrap světa - Twins Tower - budova ropné společnosti Petronas se 452m. Brunejský sultán (Hassanal Bolkiah) je jedním z nejbohatších lidí světa.

Obr. 222: V pohádce? Ne, v Brunei Zdroj: tropicalisland.de

Malajsie staví nové hlavní město Putrajaya (25 km od Kuala Lumpur).

Největší aglomerace - 2010		
Město-aglomerace	Stát	Počet obyvatel v mil.
Jakarta	INS	24,1
Manila	PHI	13,5
Krungthep-Bangkok	THA	8,7
Saigon – Ho Chi Minh	VIE	7,1
Rangoon-Yangon	MYA	5,5

Zdroj: citymayors.com

Oblast je známá i tzv. obchodem s „bílým masem“ (malé děti, mladé dívky, Indonésie, Filipíny, Kambodža).

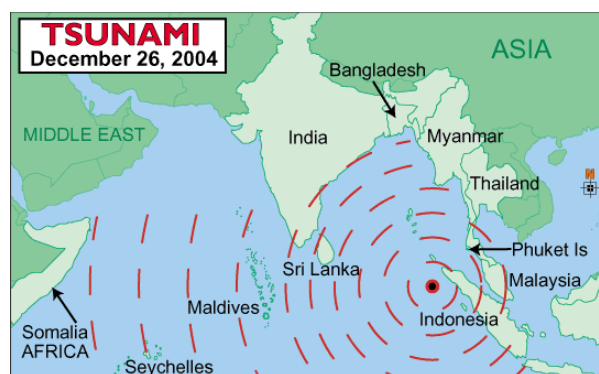
Turistická centra: Bangkok (Thajsko, chrámy s ležícím Budhou, Wat aron), Pattaya, Phuket (Thajsko, sex. turistika), Rangún (Barma, pagoda Schwedagon, údajně nekrásnější stavba buddhismu), Pagan (Barma, bývalé

hlavní město se spoustou chrámů), Angkor (KAM, buddhistický chrám, je i na vlajce státu), Borobudur (Indonésie, muslimská svatyně), Prambanan (INS, hinduistická stavba), Komodo (INS, ostrov, kde sídlí varan komodský, největší suchozemský plaz), Banawe (Filipíny, terasovitá rýžoviště), Chocolate Hills (ostrov Bohol, vápencové homole).

Obr. 223: Bohol, PHI Zdroj: nomad4ever.com

Turistická oblast byla zasažena zemětřesenou vlnou tsunami v prosinci 2004. Mnoho turistů (vedle domácích) zahynulo.

Mapa 6: Epicentrum zemětřesení 2004 Zdroj: GraphicMap.com

5.5.7 Východní Asie

Přehled zemí							
Země	Rozloha v km ²	Počet obyvatel (v mil. 2012)	Hl.město	Měna	HDP/obyv. (USD PPP, 2011)	Zřízení	Osobnost – 2014
Čína	9 560 900	1 352,0	Peking	juan	8 400	Republika	Prezident Xi Jin Pching
Japonsko	377 815	126,4	Tokio	jen	34 300	Císařství	Císař Akihito Premiér Shinzo Abe
Severní Korea	120 538	24,5	Pchjongjang	von	1 800	Republika	Tajemník KS Kim Čong Un
Jižní Korea	99 082	48,5	Soul	won	31 700	Republika	Prezidentka Pak Kunhje
Mongolsko	1 565 200	2,8	Ulambátar	tugrik	4 500	Republika	Prezident Cakiagin Elbegdorj
Taiwan	36 000	23,0	Taipei	dolar	37 900	Republika	Prezident Ma Jing Jeou
Macao	17	0,6	Macao	pataka	33 000	Součást Číny se zvláštním režimem	
Hongkong	1 067	7,1	Xianggang		49 300	Součást Číny se zvláštním režimem	
	11 760 619	1 584,9			CIA WFB		

Pozn. Rozloha Číny je bez Taiwanu.

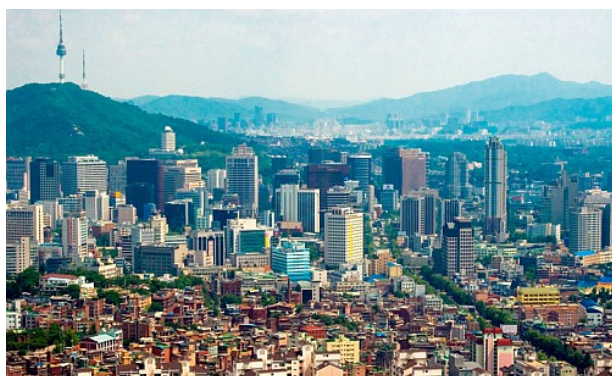
Historie

Nejstarší státní útvar regionu představuje Čína - od 2. tis. př.n.l. (dynastie Šang). Silná byla v minulosti i mongolská říše (měla vliv i na Evropu). Pro Evropu je východní Asie objevena bratry Polovými ve 13.stol., později zde působil i Marco Polo (na obrázku).

Základy japonského státu vznikaly nejvýrazněji v 5.stol. n. l. za dynastie Jamamoto (založení se datuje již od roku 660 př. n. l.).

Válečné konflikty: opiové války, japonsko-ruská válka, japonská okupace východní Asie za 2. sv. války, korejská válka. Je to nejlidnatější kontinentální region s téměř 1,5 miliardy obyvatel.

Obr. 224: Soul, KOR Zdroj: wallpaper.com

Sporná území: Taiwan (Čína jej považuje za svoji provincii, ale je v podstatě autonomní), čtyři Kurilské ostrovy. Problémem současnosti v regionu je Severní Korea a její tajné jaderné zbrojení. Oblast má obrovské ekonomické, politické a sociální rozdíly.

Suroviny

Rozhodující ložiska oblasti jsou na území Číny. Čína i Japonsko jsou zároveň největšími dovozci surovin na světě.

Paliva

▪ **černé uhlí** - Čína spolu s Ruskem má nejuv. sv. zásoby. V těžbě je na 1. místě s asi 2,7 mld mil.t. (40% světa, 2011) Těží se v provinciích: Shan Xi-Šansi (středisko Xi-an), Liaoning (Shenyang-Šenjang, Fushun), Hubei (Wu-chan). Menší těžbu má ještě Severní Korea a Mongolsko.

Obr. 225: Čína je uhelná velmoc Zdroj: foreignpolicy.com

▪ **ropa** - Čína - zásoby jsou jen odhadovány, těžba nad 3,7 mil.barr/denně (5% sv.produkce). Centra: Junggar Pendi-Džungarská a Cchajdamská pánev, těží se společně se zemním plynem.

▪ **hořlavé břidlice** – 1. na světě na severovýchodě Číny.

Rudy

Obrovské odhady o zásobách v Číně (ložiska rud jsou často blízko uhlí)

▪ **železná** - Liaoning (Anshan), Hubej (Wuhan), těžba i v Severní Korei.

▪ **wolfram, cínová a antimonu** - jihovýchodní Čína,

▪ **manganová** - v jižní Číně

▪ **měděná** v západní a jižní Číně a Mongolsku.

Dále tu jsou obrovské zásoby azbestu a solí, v těžbě je Čína 2.na světě, ložiska tuhy jsou v obou korejských státech.

Ekonomika

Hospodářství má rozdílnou úroveň. Nejvyspělejší jsou východní oblasti (Japonsko, Korea, Taiwan). Nejvyspělejší zemí je Japonsko úroveň se mu blíží Korea, Hongkong a Taiwan. Nejchudší je Mongolsko a západní Čína. USA významně ovlivnily poválečný hospodářský vývoj oblasti - hlavně v Japonsku, Korei a na Taiwanu.

Také politický vliv SSSR na vývoj v Číně (do 60. let), Mongolsku a Severní Korei je dodnes patrný.

Obrovský potenciál levné pracovní síly přitahuje zahraniční kapitál. Je to významná oblast pro mezinárodní obchod (Japonsko, Hongkong).

5.5.7.1 Charakteristika jednotlivých zemí

Korea

Představuje „hospodářský zázrak“ 70. a 80. let, kdy z agrární země se stala vyspělá průmyslově zemědělská země. Stát má problémy ve vnitřní politice (nedostatek demokracie). I zde působí stále vliv USA a Japonska na rozvoj této země (kapitál a technologie). Je tu zatím levnější pracovní síla než v Japonsku. Země se stává velkým konkurentem Japonsku. Korea se nevzdala politických ambic k sjednocení s Severní Koreou.

Obr. 226: Hyundai nejsou jen auta Zdroj: rechargenews.com

V roce 1996 se stala členem OECD. Rok 1997 přinesl velký nárůst zadlužení (přes 160 mld USD!!) a řadu hospodářských problémů (krachy banka a podniků). Významnou událostí v zemi byl světový šampionát v kopané v roce 2002 (společně s Japonci).

Korejská abeceda

Průmysl reprezentují např. hutní firma **Posco**, je druhá největší na světě). Významný je chemický, strojírenský (automobilový a stavba lodí), **Daewoo** (měla problémy, dnes patří firmě GM), **Hyundai**, elektrotechnický, spotřební (Samsung, Lucky-Goldstar - LG), v Evropě je známá i firma Hankook Tire (pneumatiky).

Střediska: Soul (přes 10 mil. obyv.), Pusan, Tegu, Kwangju, Täjon.

Největší korejské firmy – 2012		
Firma	Odvětví	Tržby - v mld. USD
Samsung Electr.	Strojírenství	142,4
SK Holding	Petrochemie	100,5
Hyundai Motor	Strojírenství	70,3
SK Innovation	Petrochemie	61,8
Posco	Hutnictví	59,5
LG Group	Strojírenství	46,8

Zdroj: Forbes

Země má velmi intenzivní zemědělskou výrobu (vysoké výnosy).

Zahraniční obchod je rozvětven do celého světa, jeho růst je impozantní (kolem 10%). Vysokou úroveň předvedla země již v roce 1988 při uspořádání letních olympijských her v Soulu. Zimní OH tu budou v roce 2018 – Pyeongchang.

5.5.7.2 Korejská lidová republika - Severní Korea

Je to komunistická zemědělskopřemyslová země. Má poměrně velká ložiska surovin a tomu odpovídající průmysl (hutní, strojírenský - hlavně zbrojovky, chemický). Tradiční je zde spotřební průmysl (textilní nebo keramický). Hospodářský úpadek v poslední době je způsoben středověkými politickými poměry - Kim Ir Sen v minulosti a jeho syn Kim Čong Il jsou neomezenými vládci země. Stát přišel o podporu bývalého SSSR.

Obr. 227: Jedna z mála věcí, která v zemi funguje Zdroj: idnes.cz

Země neúměrně zbrojí a rozvíjí přes protesty jaderný program. Teprve rok 2000 přinesl jisté pokroky ve vztazích s Jižní Koreou. Na podzim 2006 zkouší země jadernou zbraň a jsou na ní uvaleny sankce ze strany OSN.

Střediska: Pyongyang, Wonsan

Zemědělství je „socialistické - družstevní“, a proto málo produktivní. Najdeme tu pěstování rýže, brambor, tabáku.

Severní Korea se příliš uzavřela světu a hrozí ji celkové ekonomické selhání. Již teď hrozí v zemi hladomor (podle odhadů tu je jen 10 dkg rýže na osobu a den!!).

5.5.7.3 Mongolsko

Rozvojová zemědělská země, která byla dlouho pod absolutním vlivem SSSR a Komunistické strany Mongolska. Jednalo se v podstatě o kolonii SSSR. Uvolnění politických a hospodářských poměrů nastalo od roku 1990. Geologický průzkum země, který probíhal v zemi, přinesl nové zdroje surovin. Transformace ekonomiky a společnosti vůbec však probíhá velmi pomalu. Zemědělství je orientováno hlavně na tradiční **živočišnou výrobu** - chov koní a skotu.

5.5.7.4 Čung-chua žen-min kung-che-kuo -

Obr. 228: Tradiční mongolské obydlí Zdroj: panoramio.com

Čína

Země rozdělena na 22 provincií (Taiwan je 23.), 5 autonomních oblastí a 3 města s vlastní samosprávou (Peking-Beijing, Shanghai, Tianjin). Vedle premiéra je důležitou osobou ve státě prezident a předseda KS Ťiang Ce Min. Přeměnu země vyhlásil bývalý předák Teng Xiao Ping (zemřel v roce 1997).

Současný stát vzniká 1.10.1949, v počátcích spolupracuje se SSSR. V 60. letech se této spolupráce zříká, nastupuje období **maoismu**, kulturní revoluce, a otevřeného antisovětskosti. V letech 1958-60 probíhá období tzv. „velkého skoku“. Od konce 70. let probíhají další hospodářské reformy (bez politických). Zvrat nastal v r. 1989 (masakr na nám. Tchien'an Men) projevem politického konzervatismu.

Obr. 229: Zakázané město Zdroj: lisasee.com

Dnes probíhá řada ekonomických reforem, dochází k stále větší podpoře soukromého podnikání. V komunistické Číně se tak objevuje dravý kapitalismus.

Prudce roste HDP (od 90. let stále kolem 10%!!! – 2012 – 8%) a dnes dosahuje přes 8,2 bil USD (2012, ve směnném kurzu, v kupní síle je mnohem větší Při tomto růstu se může Čína brzy stát absolutně největší ekonomikou světa (kolem r. 2030). Ze zahraničí působí výrazně z Japonska, Británie, USA (v roce 1995 znovu udělena doložka nejvyšších výhod) a Německa.

Inflace se v roce 2012 v zemi se pohybovala kolem 5%, nezaměstnanost je 6%, zahraniční investice dosáhly jen v devadesátých letech přes 200 mld USD. V posledním desetiletí stále rostou. Investice přitahují stále velmi nízké mzdy v zemi (1/20 amerických). Zahraniční obchod se ročně zvyšuje o 10%!

Obr. 230: Peking Zdroj: chinatraveldepot.com

Měna: jüan CNY – 3,7 Kč (1.1.2015, střed).

Od roku 2002 je země členem WTO (Světová obchodní organizace). Soukromý sektor roste a v roce 2003 již vyráběl skoro polovinu čínské produkce. Dnes (2013) přes 93%.

Země má obrovské zdroje energie (voda, uhlí, ropa). Potřeba po nové energii je však rychlejší než její výroba a řada regionů pociťuje nedostatek dodávek elektrické energie.

Průmyslová výroba se rozvíjí nejvíce ve velkých městech a jejich okolí a ve východních průmyslových zónách (Xu Zhou, Kanton). Nejrozvinutější je Šanghajská čtvrť Putung.

Obr. 231: Transrapid v Shanghai Zdroj: wownesia.com

V Číně se dnes vyrobí nejvíce železa a oceli na světě (přesto se ocel ještě dováží).

Největší čínské firmy – 2012		
Firma	Odvětví	Tržby - v mld. USD
Sinopec – China Petroleum	Chemie	391,4
PetroChina	Chemie	310,1
ICBC	Finance	82,6
China Railway	Doprava	69,2
China Railway Constr.	Stavebnictví	69,2
China Constr. Bank	Finance	68,7

Zdroj: Forbes

Průmyslová střediska:

Hutnická centra: Anshan, Taiyuan, Wuhan, Fushun

Obr. 232: Z čínské továrny Zdroj: oobject.com

Strojírenská střediska: Shanghai, Shenyang, Harbin, Tianjin, Guangzhou, Nanjing(Nankin)

Vyrábí se těžké stroje a zařízení, dopravní prostředky, zbraně, textilní stroje, obráběcí stroje, elektrotechnika - **Lenovo**.

Chemický průmysl mají města Shenyang, Tianjin, Shanghai, nejvíce se vyrábí ropné produkty, hnojiva a barviva.

Tradičními odvětvími je produkce: konfekce, porcelán a papírnictví, také malovýroba a řemeslná výroba ve všech oblastech.

Spotřební průmysl zaznamenal v posledních dvaceti letech nebývalý skok a Čína se stává **největším světovým producentem** celé řady spotřebních výrobků (vzhledem k počtu obyvatel není divu).

Zemědělství

Má obrovský výrobní potenciál. Je tu dnes největší zemědělská produkce na světě, v poslední době výrazně narůstá soukromý sektor.

Hlavní zemědělské oblasti:

- severovýchod - pšenice, kukuřice, cukrovka, brambory, chov hovězího dobytka
- východ - pšenice, rýže, ječmen, sója, bavlník, podzemnice olejná, chov vepřů
- jihovýchod - rýže, třtina, bataty, sója, čaj, tabák, chov vepřů
- západ - pastevectví

Produkce: rýže, pšenice, proso, bataty, luštěniny, tabák, zelenina, vepři, ovce, drůbež, osli, kozy, sladkovodní rybolov - vše 1. na světě! Čína je největším světovým producentem potravinových plodin celkem.

Dále se produkuje sója, ječmen, kukuřice, podzemnice olejná, ovoce, čaj - vše 2. místo na světě, v produkci bavlníku 3. na světě.

Zahraniční obchod je realizován ve velké míře přes Hongkong, největším partnerem je Japonsko. Roční růst obchodu je stále impozantní (v letech 1997-2010 přes kolem 12%!).

Obr. 233: Shanghai Zdroj: forbes.com

Export: suroviny, spotřební zboží, zemědělské produkty

Import: spotřební výrobky, dopravní prostředky

V Číně se rozvíjí moderní doprava. Nejlepší infrastruktura je na východě. Šanghaj otevřela nové letiště, postavila se tu rychlostní dráha Transrapid (německá technologie na magnetickém poli).

Obyvatelstvo

Je tu nerovnoměrné osídlení - největší hustota je na V. Hlavní národností jsou **chanové** (čínština má množství dialektů). Roční přírůstek obyvatel činí 15 mil., což je méně než u Indie. Číně se daří celá řada opatření za snížení přirozeného přírůstku (sociálními nástroji). Má to však neblahé následky ve struktuře obyvatel (nechtěná děvčata).

Obr. 234: Málo místa nebo hodně lidí... Zdroj: beijingtourcenter.com

V zemi se užívá **znakové písmo**, které k velkému počtu dialektů jazyka národ spojuje. Je užíváno 10-50 tis. znaků, problematická je ovšem transkripce do latinky - vznikají tak rozdíly na mapách. Od roku 1977 se užívá transkripce pinyin, která nebyla převzata okamžitě všemi státy.

航天级的润滑保护

Znakové písmo – čínské - společnost „Sinopec“

Hlavními náboženskými směry jsou **taoismus** a **buddhismus**. Hodně lidí je nevěřících. Důležitou filosofii je pak konfucianismus. Zde se pravděpodobně začala šířit v roce 2003 nemoc SARS.

Útlak zažívají menšinové národy v Tibetu a Sitiangu (západ).

Obr. 235: Staví se Luchao Zdroj: en.ccccltd.cn

Je tu kolem třiceti milionových měst!, přes 10 mil. má Shanghai, Peking a Tianjin. Města se rozvíjejí velmi dynamicky, stará tradiční obytná zástavba je nahrazována moderní výstavbou. V Shanghai je nejvyšší budova v Číně - Jin Mao (420 m).

Poblíž Šanghaje se staví supermoderní město Luchao (německý architekt M. Gerkan).

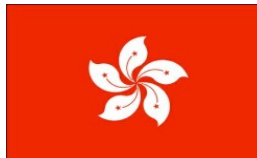
Turistická místa: Gubeikou (Čínská zeď, 2400 km dlouhá, 8 m vysoká), Peking (Zakázané město, Mao Zedong - mauzoleum, Tian'an men - náměstí), Shanghai (Yufosi - buddhistický chrám), Kanton (chrám šesti banánovníků, Huaisheng - mešita), Tai shan (posvátná hora taoismu u Jinan), O-meí shan (provincie S'čuan, buddhistická památka "Zlatý vršek"), Xian (Bílá pagoda, zakopaná hliněná armáda), Kweilin (400 km SZ od Kantonu v provincii Guangxi, jeskyně,

vykopávky), Jang Shuo (krasová krajina), Shaolin (klášter v provincii Henan, 600 km jihozápadně od Pekingu), Mokao Hu (buddhistická svatyně v poušti Gobi) - oáza Tung Huang, Kailas – buddhistický posvátný vrchol - Tibet.

V roce 2008 byla v Pekingu letní olympiáda.

Hongkong

Území bylo pod britskou správou do 1. 7. 1997. Poté zde (dle předchozí úmluvy s Čínou) zůstal tehdejší liberální ekonomický systém (vlastní měna) s velkou správní

autonomií. Je to významné finanční centrum celé Asie - jeden z malých asijských tygrů s vyspělou infrastrukturou. Toto zvláštní území má obrovský obchodní význam - hlavně pro Čínu a její zahraniční obchod.

Platí se tu **hongkongským dolarem**.

Má vyspělý strojírenský, elektrotechnický a spotřební průmysl (odvětví s malým nárokem na suroviny). Známa je konfekční firma Ascot Chang (luxusní košile).

Význam pro město má i turistický ruch. Město patří mezi nejdražší na světě (hlavně obchody a restaurace na Pedder Street).

Obr. 236: Hongkong Zdroj: international-lan.com

Střediska: Victoria, Kowloon, New Kowloon

Turistická centra: Fung Ying Sin Kwun (taoistický chrám).

Taiwan

Oficiálně (aspoň z pozice Číny) je tento ostrov součástí Číny, ale má naprosto jiný politický a ekonomický systém (od 1949, Čína to ostatně dává neustále najevo - vojenská cvičení Číny v blízkosti ostrova a pod.).

Obr. 237: Taipei Zdroj: celestica.com

Taiwan je **vyspělým průmyslovým státem**. Je to také jeden z „asijských tygrů“. Příliv japonského a amerického kapitálu znamenal velký hospodářský rozmach.

Dnes má Taiwan dostatek kapitálu vlastního (velký růst kapitálových rezerv v 80. letech). Rozvoj ostrova se bohužel neobešel bez exploatace přírodních zdrojů a bez výrazného zhoršení životního prostředí.

Je zde vyspělý průmysl hutnický, strojírenský, elektrotechnický (firma Sampo vlastní německý Grundig), chemický a textilní. Přístav Gaoxiong je třetím největším kontejnerovým přístavem na světě.

Střediska: Taipei, Gaoxiong

Macao

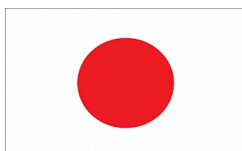

Pod portugalskou správou bylo do 20. 12. 1999. Je to také **finanční centrum**. Význam turistického ruchu (herny, kasina) je pro kolonii ještě výraznější než v Hongkongu.

Obr. 238: Z Macaa Zdroj: arup.com

5.5.7.5 Nippon Koku - Japonsko

Administrativně je císařství rozděleno do 47 prefektur. Země je od konce 19.stol. konstituční monarchií a zažívá tzv. pozdní industrializaci. Za vlády císaře Hirohita byl vystupňován nacionalismus a militarismus. Od konce 30. let dochází k expanzi po celé východní Asii a Oceánii. Od roku 1941 ve válce s USA. V Japonsku skončila 2. sv. válka - pro zemi velmi nešťastně. USA měly velký vliv na poválečný vývoj (ústava, kapitál).

Obr. 239: Fuji a sakury - symboly země Zdroj: mfi.or.jp

Země byla „hospodářským zázrakem“ 50. a 60. let. Dnes je to jedna z nejvyspělejších zemí světa - s 10% světové produkce. Japonsko je příkladem země s tzv. „státním intervencionalismem“.

Příčiny hospodářského rozmachu: nízké náklady na zbrojení (ústavně jen 1%), schopnost rychlého tempa modernizace, národní mentalita Japonců (pracovitost, skromnost, věrnost firmě).

Ministerský předseda je Naoto Kan (2010). Politický systém je zmítán častými korupčními skandály, jsou zde nestabilní vlády (14 předsedů vlád za posledních dvacet let).

Problémy země: nedostatek surovin a prostoru, sektářská náboženství, přírodní katastrofy (zemětřesení a tsunami), vysoké schodky domácího rozpočtu. Významnou událostí v zemi byl světový šampionát v kopané v roce 2002 (společně s Korejci).

Zemi postihlo velmi silné zemětřesení (v březnu 2011) následované vlnou tsunami s tragickými následky.

Hospodářství

Je zde silně koncentrovaný kapitál. Absolutní hodnota HDP je přes 4 bil USD (3. na světě za USA a Čínou, 2010). Dnes probíhá vývoz kapitálu do celého světa. Japonsko má největší kapitálové rezervy, druhé největší saldo zahraničního obchodu na světě (130 mld USD!! v r. 2010). Země už však není tou dynamickou ekonomikou 50-70.let minulého století. V devadesátých letech se v ekonomice projevují časté slabé recese.

Největší japonské společnosti – 2012		
Firma	Odvětví	Tržby - v mld. USD
Toyota Motor	Strojírenství	228,5
NTT	Spoje	124,0
JX Holding	Petrochemie	116,0
Hitachi	Strojírenství	112,1
Honda Motor	Strojírenství	107,5
Nissan Motor	Strojírenství	105,5
Panasonic	Strojírenství	104,6
Sony	Strojírenství	86,5

Zdroj: Forbes

Celkový průměrný roční růst HDP se v letech 2001-2002 pohybovat mezi 0,5-1%. Ceny vykazují deflační tendence (opak inflace, -0,5% v VII/2003).

Dělají se v Japonsku?

Nezaměstnanost tradičně nízká je již dnes na úrovni 5,5% (říjen 2010). Bankovníctví trpí velkým množstvím nekvalitních úvěrů. Země má značný státní dluh (140% HDP!).

Měna: japonský jen, JPY (5,2 za Kč - 1.1.2015, střed).

Průmysl

Struktura průmyslu odpovídá vyspělosti státu a potřebám země a zahraničního obchodu.

Energetika je vysoce efektivní, existuje tu snaha využívat maximálně vlastní zdroje vodní energie (kaskáda Tadami, Agano), geotermální energii (Mari u Hakodate) a hlavně atomové (50% produkce) - elektrárny Fukushima (zničena při zemětřesení v březnu 2011) a Kashiwazaki mají výkon kolem 8000 MW (jsou tak největší na světě).

Obr. 240: Kashiwazaki Zdroj: enformable.com

Japonsko je světová hutnická velmoc, je druhé na světě objemem výroby oceli a železa (za Čínou) a za USA výrobou barevných kovů. Pro hutnictví je nutný dovoz rud z Austrálie, Indie a Filipín.

Střediska: Kitakyūshū, Kōbe, Kamaishi. Výrobce: Nippon Steel Co. (celkem kartel 6 společností). Je zde moderní sekundární barevná metalurgie. Výrobci: Nippon Light Metal, Hitachi.

Strojírenství

Dominuje zde automobilový, elektrotechnický průmysl a přesné strojírenství.

Výrobci

Automobily: **Toyota** (Toyota Co.), **Nissan** (Jokohama), **Mitsubishi**, **Honda** (Tokio). V celkové produkci jsou první na světě.

Motocykly: Honda, **Yamaha**, **Suzuki** (Shizuoka), **Kawasaki**. V celkové produkci jsou první na světě.

Lodě: Mitsubishi (Nagasaki), **Mitsui** (Chiba). V celkové produkci jsou první na světě.

Fotoaparáty, kopírky, hodinky: **Seiko**, **Citizen**, **Konica-Minolta**, **Canon**, **Olympus**, **Nikon**. V celkové produkci jsou první na světě.

Spotřební elektronika: **Sony** (zn. Vaio), **Toshiba** (Tokyo), **Sanyo** (Osaka), **NEC**, **JVC**, **Panasonic** - firma je největší světový výrobce spotřební elektrotechniky, **Hitachi**.

V chemickém průmyslu dominuje monopol **Sumimoto** (Osaka), **Nippon chemical Industrial** (Kawasaki) s obrovskou petrochemií, gumárenstvím (pneumatiky Bridgestone), výrobou plastů, umělých vláken, barviv a léčiv.

Textil: Kōbe, Nagoja, Sapporo

Sportovní potřeby v zemi vyrábí nejvíce **Mizuno** a **Asics** (Kobe). Japonsko je také největší světový výrobce hraček. Je tu tradiční výroba porcelánu.

Zemědělství

Má jen malý podíl na HDP (3%), je rozdrobené, velmi intenzivní a vysoce produktivní. Pro zem má velký význam rybolov. V potravinové struktuře populace je velké množství produktů moře. Jsou tu velké pobřežní farmy na korýše, hlavonožce a perlorodky.

Obr. 241: Shinkansen Zdroj: n-sharyo.co.jp

Doprava

Je zřejmě nejkvalitnější na světě (přesnost, rychlost, bezpečnost, intenzita). To vše je výsledkem obrovských investic a vynikající organizace dopravy (letišť - Narita, Haneda, tunely - Seikan, mosty - Seto Ohashi spojuje Honshū a Shikokū, mimoúrovňové trasy apod.).

Na silnicích (podobně jako v Británii nebo Austrálii) se jezdí vlevo. Železnice jsou většinou úzkorozchodné (90% s 1067 mm), hlavní společností je **JR**. Leteckou společností je **JAL**. V Kagoshimě je kosmodrom.

Obyvatelstvo

V zemi žije většina obyvatel ve městech - 3/4 městské populace. Japonci se dožívají vysokého věku. Zvláštností je časté nošení brýlí. Užívají znakového písma (jiného než Číňané nebo Korejci). Národním náboženstvím je **šintoismus**, ale setkáme se tu často s buddhismem. Je tu řada náboženských sekt (Ōm shinrikyō, tyto sekty na sebe upozorňují i teroristickými činy).

平和
peace

Japonské znaky

Je tu téměř přes 10 milionových aglomerací a několik významných urbanizovaných zón - **megalopolis**: tokijská nebo ósacká.

Obr. 242: Tradiční oděvy Zdroj: chinatownconnection.com

Osobnosti: Hirohito, Sawao Kato.

Země je známa velkou podporou **vědeckého výzkumu**, největším centrem je město Tsukuba ležící severovýchodně od Tokia. Aichi hostilo v roce 2005 světovou výstavu Expo.

Obr. 243: Kamakura Zdroj: offthecompass.com

Zahraniční obchod - obratem 4. na světě, má již záporné saldo.

Největší partneři: USA, Austrálie.

Struktura dovozu a vývozu odpovídá charakteru průmyslové výroby.

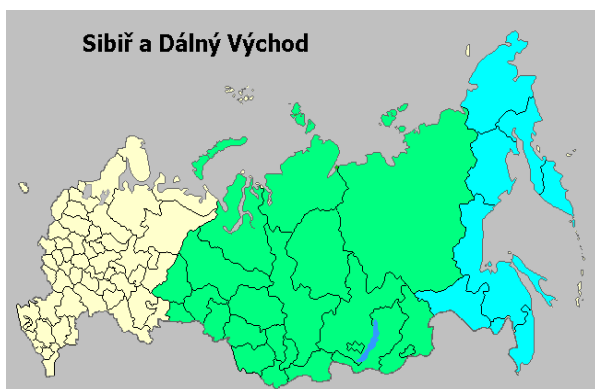

Obr. 244: Z Hiroshimy Zdroj: charterbus-limousine.com

Turistické oblasti: Nara (císařské město, chrám Tōdaiji a Kofukudji), Tōkyō (Ginza - hlavní třída, Akasaka - staré město, Shinjuku - moderní centrum, Disneyland, Makuhari - výstavní komplex), Jokohama (Buddha v Kamakuře), Hakone (lázně na úpatí Fuji), Hiroshima (park míru), Kyōto (Heinan, Hokyodji, Daitokuji, Ryonandji - císařské paláce a chrámy), Beppu (ostrov Kjúšú – lázně, herny a kasina, opičí park), Sapporo (místo konání ZOH 1972), Nagano (místo konání ZOH 1998).

5.5.8 Asijské Rusko

Na severu Asie leží ohromný prostor Sibiře a Dálného východu. Oba tyto regiony patří Rusku. Je to přes 12,5 milionu km², což je více než čtvrtina celého asijského kontinentu a tři čtvrtiny celého Ruska. Na rozdíl od přelidněných oblastí Jižní a Východní Asie se jedná takřka liduprázdnou krajinu oplývající obrovským potenciálem nerostných i obnovitelných zdrojů surovin. Jestliže Čínu považujeme za velmoc 21.století. Tak Sibiř a Indii můžeme považovat za velmoci 22.století.

Obr. 245: Zdroj: autor

Celou oblast lze rozdělit na **Sibiř a Dálný východ**. Hranicí mezi těmito regiony jsou Verchojanské hory za povodím řeky Leny. Administrativní hranice v Ruské federaci leží ještě východněji na řece Kolymě, pohoří Čerského a v povodí přítoku Leny - Aldanu.

Rusové ovládli toto ohromné území v průběhu 16. a 17.století. Kolonizace Sibiře a Dálného východu se zastavila až na americké Aljašce.

Na Sibiři žili do té doby Tataři a severské národy ne nepodobné americkým Inuitům. Později přicházeli kolonisté, obchodníci a i vysídlenci. Většina území Sibiře i Dálného východu se vyznačuje velmi **drsnou přírodou** vyplývající z polohy celého regionu (zeměpisná šířka i vzdálenost od moře).

Vedle obrovských ložisek nerostných surovin je region zdrojem obnovitelných zdrojů surovin (hlavně dřeva) a energie. Mnohé zásoby surovin, které se dnes netěží jsou v obzoru nadnárodních amerických či japonských investorů.

Hlavní oblasti těžby surovin

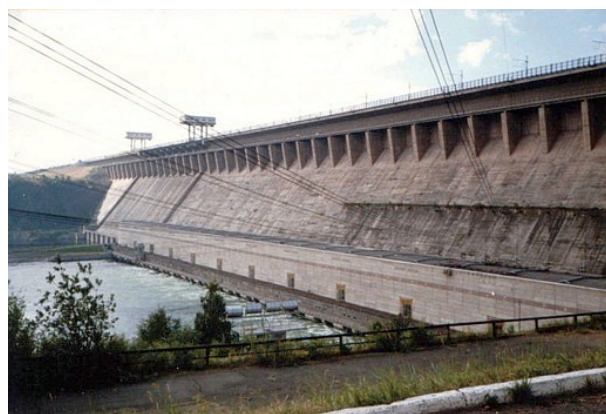
- Západní Sibiř – povodí středního Obu (Samotlor, Megion)– ropa – nejvýznamnější ruská oblast těžby – 150 mil tun
- Západní Sibiř – dolní Ob – Tjumeňská oblast (Urengoj, Igrim) – zemní plyn
- Kuzbas – černé uhlí
- Kuzbas, Dálný východ – železné rudy

▪ Jakutsko – zlato, diamanty

Obr. 246: GAZprom Zdroj: en.rian.ru

Na sibiřských řekách byly postaveny gigantické **přehrady**, které jsou zdrojem obrovského množství elektrické energie. Největší energetický potenciál má řeka Jenisej s přítokem Angarou, kde pracují největší sibiřské elektrárny jako Bratskaja nebo Sajanosušenskaja.

Obr. 247: Hráz Bratské přehrady Zdroj: colli239.fis.educ.msu.edu

Na přelomu 19. a 20. století byla napříč Sibiří vybudována 9300 km dlouhá **Transsibiřská magistrála**. Tato železnice umožnila industrializaci celého regionu.

Transsibiřskou magistrálu doplnila v 70. letech 20.století Bajkalsko-amurská magistrála dlouhá 3800 km z Tajsetu do Sovgavaně na tichomořském pobřeží.

V Amurské oblasti (u řeky Zeji) se buduje nový kosmodrom Svobodnyj.

Po objevení obrovských zásob ropy a zemního plynu po druhé světové válce se rozvoj Sibiře ještě zrychlil. Vyrostla tu velká průmyslová oblast nazývaná **Kuzbas** (největším městem je Novosibirsk).

Zemědělská výroba má vhodné podmínky pouze v jižních částech celého regionu. Pěstuje se tu obilí, jsou tu rozsáhlé pastviny. Tichomořský Dálný východ patří mezi významná loviště ryb.

Na Transsibiřskou magistrálu navazují dálnévýchodní přístavy Vladivostok a Nachodka jsou branami do Východní Asie, do Japonska, Číny a Korei.

Na Sibiři je zima (hlavně v zimě ...).

Obr. 248: Trassib a BAM Zdroj: autor

Vysídlení a trestanci se tu objevili už za carského Ruska. Sibiř se stala „oblíbenou“ zemí pro vyhnanství. Nejvíce trestanců se tu však objevilo v prvních desetiletích existence Sovětského svazu, kdy tu stalinský režim vybudoval desítky **koncentračních táborů** zvaných „gulagy“. Zde byli likvidováni nepřátelé sovětského režimu ještě v 60. letech minulého století dávno po Stalinově smrti.

Počet obyvatel celého regionu nepřesahuje 50 milionů, přesto je tu tři milionové aglomerace.

Největší města asijského Ruska - 2008		
Město	Region	Počet oby. v tis
Novosibirsk	Sibiř	1 420
Omsk	Sibiř	1 140
Krasnojarsk	Sibiř	910
Vladivostok	D.východ	610
Irkutsk	Sibiř	600
Chabarovsk	D.východ	595
Novokuzněck	Sibiř	570

Pramen: Mongabay.com

Obr. 249: Koho nám Evenkové připomínají? Zdroj: sibirskyextreme.com

Většinu obyvatelstva tvoří dnes Rusové. Z původních obyvatel tu žijí Evenkové, Jakuti, Kalmykové, Burjati či Něnci.

Region má i velký **turistický potenciál**, ale řadu turistů odraduje nedostatečná infrastruktura (někteří ji naopak vyhledávají). Do Sibiře a na Dálný východ jezdí především milovníci panenské přírody a lovu.

Západosibiřská města jako Omsk a Novosibirsk jsou známa i našim hokejistům. Působí zde bohaté (ropa a plyn) sportovní kluby, za které hrají i naši hráči (dříve Jágr).

Dálný východ, ač pro Rusko strategicky velmi významným, se Moskvě po rozpadu Sovětského svazu ještě více vzdálil. Lidé tak nedosáhnou na prostředky rozdělované v hlavním městě a často region opouštějí.

Obr. 250: Mapa gulagů Zdroj: geocurrents.info

6 Antarktida

Název znamená „naproti Arktidě“. Slovo arktis je z řečtiny (arktos=medvěd, souhvězdí severní oblohy).

Rozloha: 14.1 mil km² (včetně šelf. ledu) bez něj 13,2 mil. km².

Nejblíže má kontinent k Jižní Americe (Drakeův průliv).

Obr. 251: Na jižním pólu Zdroj: tropolism.com

Pobřežní moře není nijak zvlášť členité. Rossovo a Weddelovo moře patří mezi nejčistší moře světa. Kontinent má výrazný Antarktický poloostrov. Dochází k výrazným změnám **odlamováním ledu** (telením ledovců) a mrznutím. Poslední velká kra se odlomila počátkem roku 1995 (o rozloze přes 2000 km²! Odlamované kry se dostávají až 2000 km daleko od kontinentu.

R. Amundsen

Souvislý ledový kryt na pevnině má tloušťku 2000-2800 m. Holé jsou jen některé pobřežní oblasti a nejvyšší vrcholy, nejvyšší je pohoří Ellsworth Mts v západní Antarktidě (Vinson Massif, 5140 m). Průměrná nadmořská výška je díky ledu 2280 m, což je nejvíce na světě. Bentley Subglacial Trench bývá považován za nejnižší místo Země: -2540 m.

Antarktický ledovec představuje 80% veškeré vody v ledovcích světa.

Klimaticky tu je velmi drsně. Roční průměrná teplota nikde nepřesahuje bod mrazu (průměr je -25°). Byla tu změřena extrémně nízká teplota (-88,3° , Vostok).

Byla tu také poprvé zjištěna tzv. „**ozónová díra**“ - t.j. úbytek ozonu ve stratosféře.

Jsou tu jen tři druhy kvetoucích rostlin a 60 druhů mechů a lišejníků, z živočichů tu jsou tučňáci (přezimující ptáci) a racci, hojný život je v moři. Zatím je to ekologicky nejčistší oblast světa (zatím!).

Předpokládají se ložiska surovin, ale netěží se (zatím!!). Obyvatelstvo , asi 4 tis. lidí, tvoří příslušníci výzkumných stanic, stále není evidováno.

Antarktidy se týká Washingtonská mezinárodní úmluva z roku 1959 o mírovém využití a zákazu skladování nebezpečných odpadů. Ratifikovalo ji 42 států.

Obr. 252: Ti jsou doma Zdroj: geo.de

Antarktida je rozdělena do sektorů sedmi zemí (ARG, CHL, GBR, NZL, AUS, FRA, NOR).

Výzkumem se na kontinentě zabývají vědci z vyspělých zemí (USA, Norsko, Chile, Rusko). Dobyvatel Antarktidy a jižního pólu – Nor Roald Amundsen, NOR - 1911.

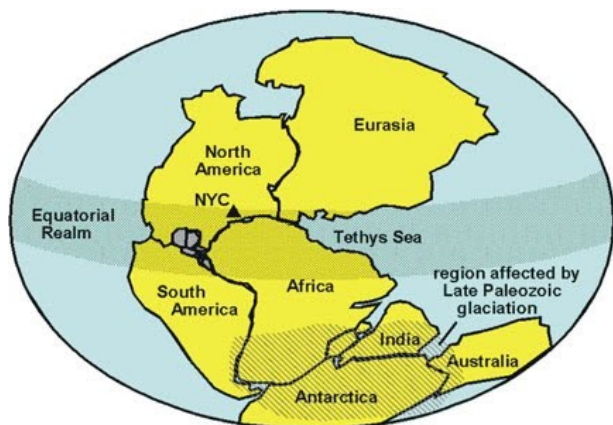
7 Světový oceán

Světovým oceánem rozumíme globální (zemský) mořský prostor – souvislou zemskou vodní hladinu (pozemské a oddělené vodní nádrže se do tohoto prostoru nepočítají).

7.1 Oceánografie

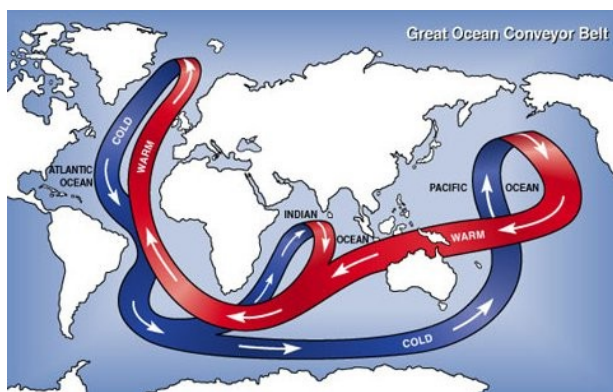
Samostatným přírodním oborem, který se zabývá oceány je **oceánografie**. Z globálního hlediska se oceány a moře zabývá ještě geopolitika, mezinárodní právo či strategické plánování.

Oceány se na Zemi objevily již více než 3 mld. lety. Zdrojem vody pro oceány byly vodní páry v atmosféře a voda z komet, které v tomto období dopadaly na Zemi. Rozložení pevnin a světového oceánu se v průběhu geologických dob mění. Původní proocean Panthalassa se rozděloval do dnešní podoby.

Obr. 253: Panthalassa Zdroj: agloriaadovulgar.blogspot.com

Světový oceán dnes zaujímá 361 mil. km², což je 71 % povrchu Země, je tak jednoznačně hlavním přírodním biotem planety. Ve světovém oceánu je koncentrován hlavní **objem vodních zásob** planety Země – tj. asi 97%. Mořská voda je v průměru 3,5% roztok hlavně chloridů a sulfidů (nejvíce obsahuje chloridu sodného – NaCl – 78%). **Salinita** se regionálně liší. Nejmenší je v chladnějších mořích, ve vnitřních mořích s velkým přítokem vody z pevniny. Velkou salinitu mají moře teplá a uzavřená (bez přítoku z pevniny).

Obr. 254: Termohalinní proud Zdroj: windows2universe.org

Regionálně se světový oceán dělí na čtyři hlavní části: Tichý, Atlantský, Indický a Severní ledový (Arktický).

Některé zdroje uznávají i tzv. Jižní oceán, který ohraničují 60° jižní šířky a břehy Antarktidy.

Oceán	Velikost v km ²
Tichý - Pacifik	179,7
Atlantský - Atlantik	94,2
Indický	76,2
Arktický- Severní ledový	11,4

Zdroj: Velký atlas, Kartografie

Díličmi oblastmi světového oceánu jsou jeho okraje, které se nazývají **moře** a jejich části: zálivy, průlivy. Na moře celosvětově připadá asi 26 mil. km² plochy, což je asi 7% rozlohy světového oceánu.

Světový oceán má nezastupitelnou roli v **tepelné bilanci** celé planety. Zachycuje přes 80% sluneční energie a působí tak jako obrovský tepelný výměník. Na spodním obrázku je znázorněn globální oceanický proud, který má zásadní vliv na hospodaření s teplem na Zemi.

Tento proud má tak zásadní klimatickou funkci naší planety.

Mořské dno není tvořeno jen oceanickou litosférickou kůrou, ale často tzv. **šelfem**, což je do moře potopená pevninská deska. Tyto šelfové oblasti mohou tvořit celá vnitřní i okrajová moře (např. Baltické a Severní moře). Hloubka těchto moří je v řádech jen desítek metrů.

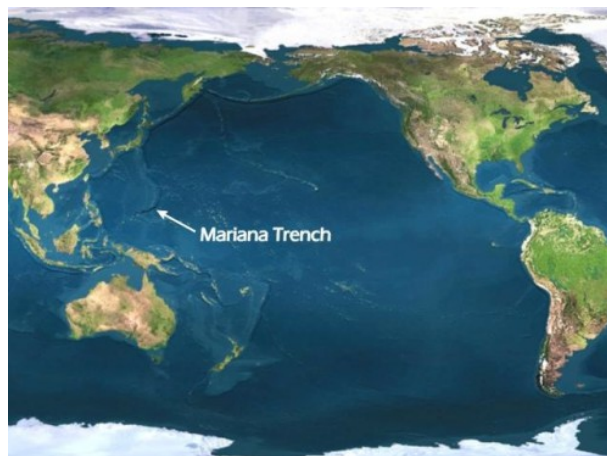
Průměrná hloubka světového oceánu je však přes 4000 m. Oceanické dno dosahuje největších hloubek v konvergentních (přibližujících se) zónách tam, kde se proti sobě pohybují dvě oceanické desky nebo oceanická proti pevninské.

Na mořském (oceanickém) dně najdeme podobné **tvary** jako na souších: pánve, hřbety, lavice, valy, hory, sopky (guyoty), prahy, příkopy, kaňony, zlomová pásma či plošiny. Některé tyto tvary vyčnívají nad mořskou hladinu a tvoří tak atoly, ostrovy, souostroví či útesy (útesové bariéry).

Najděte ke každému tvaru mořského dna příklad ve školním atlase.

Nejhlubším doposud změřeným dnem oceánu je **Marianský příkop** v západním Pacifiku s hloubkou kolem 11 km (některé prameny uvádějí 10 924, jiné 11 034 m).

Obr. 255: Zdroj: futurepredictions.com

Marianský příkop je považován za tzv. čtvrtý pól Země (severní, jižní, Mt. Everest) a byl dobyt nejpozději – 23.1. 1960 Švýcarem Jacquesem Piccardem a Američanem Donem Walshem v batyskaфу Trieste (Terst). Dnes údajně neexistuje plavidlo (robot), který by se mohl do takové hloubky ponořit.

Nejhlubší místa oceánů		
Oceán	Místo	Hloubka v m
Tichý - Pacifik	Marianský příkop	10 924
Atlantský - Atlantik	Portorický příkop	8 648
Indický	Jávský příkop	7 725
Arktický- Severní ledový	Barentsova plošina	5 450

Zdroj: Velký atlas světa, Kartografie

7.2 Mořské právo

Přímořské státy již po staletí upravovaly pravidla využití světového oceánu a moří. Teprve koncem 20. století vnika **Úmluva OSN o mořském právu**, na kterou přistoupilo již přes 140 států (i suchozemských, ČR v roce 1996).

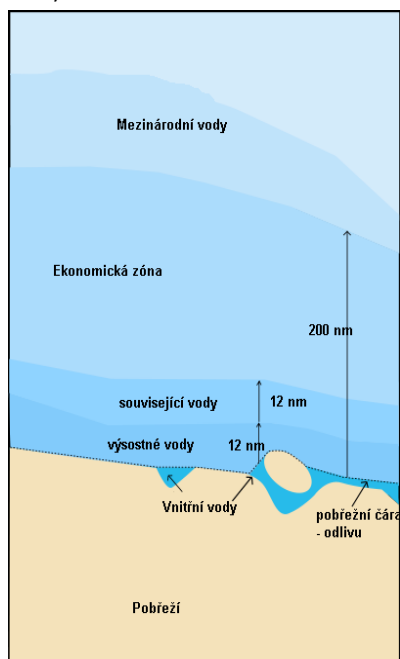
Mořské právo se zabývá:

- Využitím světového oceánu
- Problémy vzdušného prostoru nad mezi-národními vodami
- Využitím dna
- Námořní dopravou

Součástí Úmluvy, která obsahuje přes 300 článků a dodatků jsou následující skutečnosti:

- Výsostné teritoriální vody – dvanáctimílové pásmo (12Nm – asi 20km)
- Výhradní ekonomické zóny – EEZ – využití surovin, rybolovu a regulace znečištění. Dnes zabírají 37% světového oceánu.

Mezi základní orgány ustanovené Úmluvou patří: Mezinárodní úřad pro mořské dno (sídlo Kingston, JAM), Mezinárodní tribunál (Hamburk, 21 soudců) a Komise pro vymezení kontinentálního šelfu (N. York – OSN).

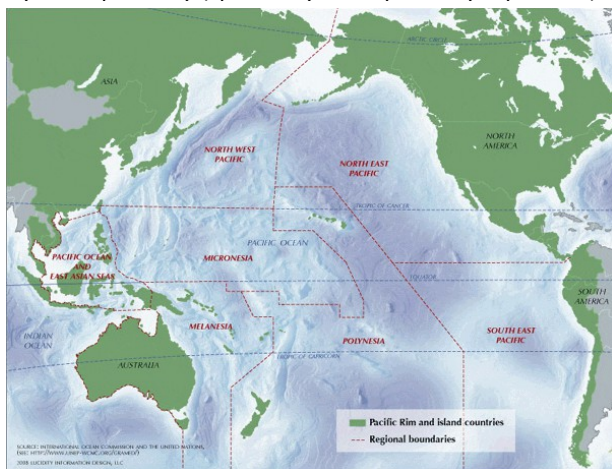
7.3 Tichý oceán

Největší z oceánů se rozkládá na ploše téměř 180 mil. km² mezi Amerikou a Asií. Jeho součástí jsou tři regiony Oceánie: Melanésie, Mikronésie a Polynésie. Na jihu je ohraničen Antarktidou. Jméno dostal při první výpravě kolem světa Portugalce Fernaa Magalhãese (pacífico = tichý, klidný) na počátku 16. století.

Největší moře	Velikost v mil. km ²
Filipínské	5,7
Korálové	4,8
Jihočínské	2,3
Beringovo	2,3
Ochotské	1,5

Zdroj: Velký atlas světa, Kartografie

Mezi **nejrozsáhlejší struktury** patří Severovýchodní a Jihozápadní pacifické pánve. Z hřbetů je nejzřetelnější Východopacifický (spolu s Východopacifickým prahem).

Obr. 256: Tichý oceán Zdroj: www.transpacificproject.com

Největších hloubek dosahuje v Mariánském příkopě (Mikronésie), dále pak v Tongajském (10 882 m) a Kermadeckém (10 047 m) příkopě v Melanésii.

V Tichém oceánu nalezneme mnoho **mořských proudů**, které významně ovlivňují život lidí – a to nejen v přímořských oblastech. Nad Pacifikem se též vytváří specifický klimatický fenomén **El Niño**, který mění standardní podnebné poměry hlavně v rovníkové oblasti Jižní Ameriky a Indonésie.

Bylo prokázáno, že tento nestandardní jev ovlivňuje celou planetu.

Nad západním Pacifikem se formuje letní proudění vzduchu nad asijskou pevninu – **monzun**. Tropické oblasti této části oceánu jsou též regionem vzniku asijských tropických bouří – **tajfunů**.

Malacký a Sundský průliv spojující Tichý oceán s Indickým patří mezi místa s nejintenzivnější námořní dopravou na světě.

Tichý oceán sehrál důležitou roli v bojích 2. světové války mezi USA a Japonskem. V poválečném období se některé atoly (např. Mururoa-FRA a Bikini-USA) staly místy zkoušek jaderných zbraní.

Řada oblastí se stává vyhledávanými **v cestovním ruchu** pro své příznivé klima v přímořské turistice.

Některé ostrovy patří mezi nejdlehlší obydlená místa na Zemi.

7.4 Atlantský oceán

Rozkládá se hlavně mezi Evropou, Afrikou a Amerikou. Velmi nápadný je dodnes tvar pobřeží těchto kontinentů, které spolu kdysi souvisely. Rozloha tohoto oceánu činí 94 mil. km², což asi polovina Tichého oceánu.

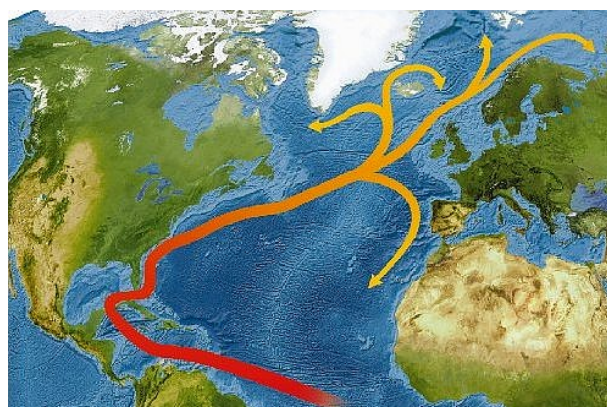
Morfologicky se člení do řady menších pánví (Labradora, Západoevropská, Severoamerická, Kanárská, Kapverdská, Brazilská, Angolská, Kapská a Argentinská). Nevýraznějším se však jeví Středoatlantský hřbet, který se táhne esovitě od Islandu až po Antarktidu. Je to riftová zóna vzdalující se Ameriky od evropských a afrických břehů.

Největší moře	Velikost v mil. km ²
Středozemní	3,0
Weddellovo	2,9
Karibské	2,7
Norské	1,4
Grónské	1,2

Zdroj: Velký atlas světa, Kartografie

Největší hloubky dosahuje v Portorickém příkopu – 8648 m.

Pro Atlantik je typická rovníková cirkulace vod a rozsáhlý **Golfský proud** z Karibské oblasti směrem do Severního ledového oceánu – jako Severoatlantský. Nebýt tohoto proudu byly by klimatické poměry Skandinávie srovnatelné s Grónskem.

Obr. 257: Zdroj: dergolfstrom.de

Meteorologicky se uplatňují na evropský kontinent i dvě **stálá tlaková centra** Atlantiku – Azorské maximum (tlaková výše) a Islandské minimum (níže). Právě oblast Norského a Severního moře má zásadní vliv na vývoj počasí ve Střední Evropě. Odtud pochází většina putujících tlakových níží (cyklon), které se u nás objeví.

Atlantik (především oblast mezi Amerikou a Evropou) je důležitý **prostor námořní dopravy**. Velmi důležité je umělé spojení mezi Tichým oceánem a Atlantikem – Panamský průplav. Americké i evropské vody mají intenzivní pobřežní a trajektovou lodní dopravu.

Oblast Středozemního moře a Karibiku patří mezi největší regiony **přímořské turistiky** na světě.

Atlantik vždy patřil mezi hlavní světová **loviště ryb**, ale vzhledem k nadměrnému lovu (spíše „těžbě“) biomasy je situace v poslední době kritická.

Řada vnitřních moří Atlantiku (např. Středozemní, Černé moře) jsou nejvíce ohrožena **znečištěním**, jak odpady tak zavlečením invazních druhů živočichů a rostlin.

7.5 Indický oceán

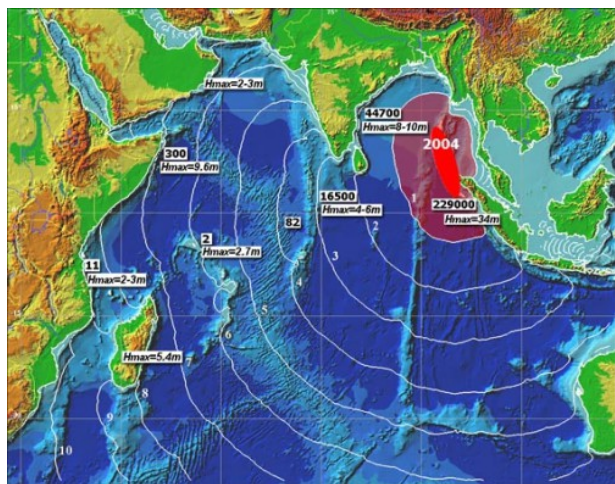
Indický oceán je třetím největším oceánem Země. Měří 76 mil. km². Rozkládá se mezi africkým, asijským a australským kontinentem, na jihu se rozkládá Antarktida.

V severní části se dělí na několik částí (pánví). Důležitým v morfologii oceánu je Arabsko-indický hřbet, který představuje hlavní riftovou zónu oceánu. Bengálský záliv je největším zálivem na Zemi.

Největší moře	Velikost v mil. km ²
Arabské	3,7
Bengálský záliv	2,2
Andamanské	0,8

Zdroj: Velký atlas světa, Kartografie

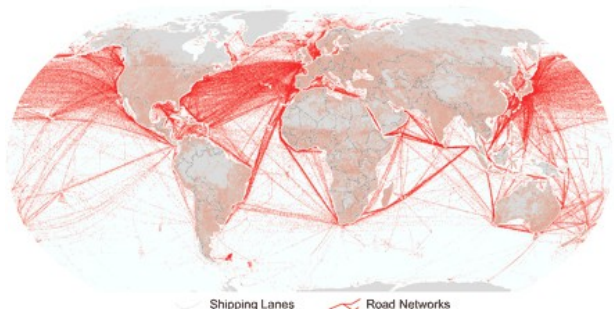
Největší hloubky dosahuje Jávský příkop 7 725 m. To je oblast podsouvání Indoaustralské desky pod Euroasijskou. Zde také dochází k častým otřesům mořského dna (tsunami v prosinci 2004 v Indonésii).

Obr. 258: Zdroj: tsun.ssc.ru

Z mořských proudů je nejvýrazněji vyvinut Rovníkový proud a Západní příhon v jižní části oceánu.

Oblast Rudého moře patří k nejteplejším na světě. Je zde i vysoká salinita vody.

Obr. 259: Intenzita námořní dopravy Zdroj: wordpress.com

Severovýchodní část oceánu podléhá asijské **monzunové cirkulaci**. Letní monzun, který musí

prekonávat Himálaje patří mezi nejvlhčí větrné systémy Země.

Největší **soustředění námořní dopravy** je ve spojnicích na Tichý oceán a potom ve výjezdech z Perského zálivu (obchod s ropou) a Rudého moře. Problémem některých obchodních tras je novodobé pirátství.

Indický oceán (jeho vnitřní a okrajová moře) se stává stále oblíbenější v **oblasti přímořské turistiky**. Oblíbené jsou především regiony Rudého moře, Východní Afriky (Komory, Seychely, Réunion) a Maledivy.

7.6 Severní ledový oceán

Mezi Evropu, Asii a Amerikou leží Severní ledový oceán. Na mapách bývá též uváděn jako Arktický. Je nejmenší ze všech (asi 14 mil. km²) a je též nejmělký, průměrná hloubka dosahuje jen asi 1300 m, což může svádět k myšlence zařadit tento oceán mezi šelfová moře a tím zvětšit výhradní ekonomické zóny (snahy Ruska v roce 2007). Právě na ruské straně je oceán nejmělký.

Obr. 260: US ponorka na sev. pólu Zdroj: US Navy

Oceán byl ještě před 20 mil. lety byl velkým jezerem, následná globální tektonika umožnila naplnění pánví mořskou vodou.

Arktický oceán tvoří několik mořských pánví, z nich nejhlubší je Nansenova (5 450 m). Pod severním pólem je moře asi 4 km hluboké.

Obr. 261: Úbytek ledu Zdroj: bcca.org

Asi 80% oceánu může být zamrzlých, ale tato plocha se postupem času zmenšuje a tloušťka ledu snižuje. V letním období je možné na severní pól doplout lodí (ledoborcem) nebo se vypořit ponorkou.

Nejméně ledu se vytváří ze strany Norského a Barentsova moře kde doznívá Gofský proud (jako Severoatlantský) a tak i přístavy za polárním kruhem nezamrzají.

Paradoxně patří oceán mezi ty více znečištěné, což vědci objevili studiem živočichů (pesticidy a PCB látky).

Dopravně se využívá po dobu tří až pěti měsíců Severovýchodní (severně od Asie) a Severozápadní cesta (Amerika).

Pro vědecký výzkum se užívají tzv. driftující polární stanice – pohybují se spolu s arktickým ledem.

8 Zdroje

8.1.1 Literatura

1. KOLÁŘ, Jan. *Dálkový průzkum Země 10: [svět ve faktech, trendy a prognózy, mapy a vyobrazení]*. 1. vyd. Praha: ČVUT, 1997, 164 s. ISBN 80-010-1567-X.
2. KOLÁŘ, Jan. *Geographica: velký ilustrovaný atlas světa s přehledem zemí*. 1. vyd. Editor Ray Hudson. V Praze: Slovart, 2006, 609 s. ISBN 80-720-9804-7.
3. HARENBERG, Bodo. *Kronika lidstva: 138 stran čtyřbarevných map. Celostrankové ilustrace. Celkem 376 stran*. 5. dopl. vyd. Praha: Fortuna Print, 1998, 1294 s. ISBN 80-858-7362-1.
4. HARENBERG, Bodo. *Lexikon zemí 2000: [svět ve faktech, trendy a prognózy, mapy a vyobrazení]*. 5. dopl. vyd. Praha: Fortuna Print, 1999, 503 s. ISBN 80-861-4435-6.
5. DE BECKER, Geneviève. *Velká encyklopedie Země: 138 stran čtyřbarevných map. Celostrankové ilustrace. Celkem 376 stran*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2008, 201 s. ISBN 978-80-253-0686-4.
6. *Velký atlas světa: 138 stran čtyřbarevných map. Celostrankové ilustrace. Celkem 376 stran*. 6. přeprac. vyd. Praha: Kartografie, 1997, 288 s. ISBN 80-701-1514-9.
7. *Velký ilustrovaný atlas světa: 138 stran čtyřbarevných map. Celostrankové ilustrace. Celkem 376 stran*. 4. vyd. Praha: Geomedia, 1998, 376 s. ISBN 35-751-5771-5.
8. *Regionální zeměpis světadílů: učebnice zeměpisu pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2000, 135 s. ISBN 80-860-3443-7.

8.1.2 Internet

1. Amiglobe 2003-6	www.amiglobe.com
2. Arab Net	www.arab.net
3. Atlas City Net	www.city.net/regions
4. CNN	www.cnn.com
5. Eumetsat	www.eumetsat.de
6. Euroskop	www.euroskop.cz
7. Eurostránky	www.europages.com
8. Evropská databanka	www.edb.cz/navigate.htm
9. Evropská komise	europa.eu.int
10. Evropský parlament	www.europarl.eu.int/
11. FAO	www.fao.org
12. Forbes	www.forbes.com
13. GEO	www.geo.de
14. Geocities	www.geocities.com
15. GeoHive	www.geohive.com
16. Geoplace	www.geoplace.com
17. Hofstra University	www.hofstra.edu
18. Interactive Currency Table	www.xe.net
19. Mongabay	www.mongabay.com
20. NATO	www.nato.int
21. OECD	www.oecd.org
22. OSN On line	www.unol.org
23. Reuters	www.reuters.com/
24. Sopky ve světě	volcano.und.nodak.edu/
25. Statistiky EU	europa.eu.int/
26. Světová banka	www.worldbank.org
27. UNESCO	www.unesco.org
28. US demografický úřad	www.census.gov/
29. US Earthwatch	www.earthwatch.org
30. USGS	vulcan.wr.usgs.gov
31. Wikipedia	wikipedia.com
32. World Fact Book - CIA	www.cia.gov/
33. XE Currency	www.xe.com
34. World travel net	www.world-travel-net.co.uk

8.1.3 Software

1. Google Earth
2. ArcGis Explorer